על המשמר

עיתון יומי

יום ו', 19.8.1994, י"ב באלול תשנ"ד ■ שנה 52, גליון 15556 ■ 3.60 ש"ח

אירוח ק. כפר גליקסון
אכסניה-לינה כפרית
בין קיסריה - לזכרון יעקב
אצלנו כל אחד יכול לנפוש ולטייל
אירוח
מחירים נוחים
טל' 06-307253
פקס' 06-307206

פרופ' ישעיהו ליבוביץ הובא למנוחות בירושלים

...א עזר ויצמן: "ליבוביץ היה מהדמויות הגדולות בחיי העם היהודי ומדינת ישראל בדורות האחרונים. ...איש רוח, מדען, הוגה דעות, מורה וסמן דרך. שימש מצפון רוחני לרבים בישראל" □ עמודים 2, 3, 9

(צילום: פלאש 90/ באדיבות "מעריב")

דרכו האחרונה של פרופסור ישעיהו ליבוביץ

...שעיהו ליבוביץ, שנפטר בליל חמישי ...הובא אתמול אחר הצהרים למנוחות בגבעת ... פרופסור ליבוביץ היה בן 91. הוא ... שני בנים ושתי בנות. שניים מבניו, ...עיר, אלחנן, נפטר לפני שנים אחדות ...אחרים מקורביו, לא התאושש עד יום ... גם הם כפרופסורים. האחד בבית ...שלים, והשני, באוניברסיטת בן־גוריון

...בבית הלוויות בסנהדריה, שם ספד לו ...אליהו, מתימטיקאי במקצועו, הזכיר ... לקבל את פרס ישראל לפני כשנה, ... יצחק רבין לא רצה להעניק לו אותו. ...היה יצחק אחר, אייזיק ניוטון, שאמר ...השיג היה בזכות הענקים שעל כתפיהם ...בלי להמעיט בגודל מעלליו, הצליח ...בשנה האחרונה בגלל שהוא ניצב גם ...ענקים, כשהאחד שבחבורה היה ישעיהו ...

...בבית הלוויות, זה לצד זה עמדו ...רוח ופוליטיקאים. בצד אשתו וארבעת ...ילדיו, פרופ' נחמה ליבוביץ, ומסביבם נכדיו ...תלמידי ליבוביץ.

...על מותו של ליבוביץ אמר נשיא המדינה, ..."פרופ' ישעיהו ליבוביץ היה מהדמויות ... העם היהודי ומדינת ישראל בדורות ...איש רוח, מדען, הוגה דעות, מורה וסמן דרך. ...את תרומתו הרעיונית־פילוסופית, אך כל ...הכיר את אומץ לבו ויושרו המוסרי, כפי ...שבאו לידי ביטוי בעמדותיו השונות. ...ליבוביץ שימש מצפון רוחני לרבים בישראל. ...הסכימו לדעותיו השונות ידעו להעריך ...הקדושה ותרבותית־יהודית והאוניברסלית ...ישראל איבד את אחד מאנשי הרוח הבולטים

המשך בעמוד 6

מאסר בפועל לאונסי הנערה בקיבוץ שמרת

אופיר בארי, נדב ביטון ואריק חזון נידונו ל־15 חודשי מאסר וצפריר צביסון לשנת מאסר □ ידיעה בעמוד 5

ארבעת מורשעי האונס בשמרת נידונו אתמול בבית־המשפט המחוזי בחיפה לעונשי מאסר בפועל לתקופות שבין שנה ל־15 חודשים.

אופיר בארי, נדב ביטון ואריק חזון, נידונו כל אחד ל־15 חודשי מאסר בפועל ול־21 חודשי מאסר על־תנאי למשך שלוש שנים. צפריר צביסון נידון לשנת מאסר בפועל ולשנה מאסר על־תנאי למשך שלוש שנים. ביצוע גזר־הדין נדחה ל־18 באוקטובר, לאחר שפרקליטיהם של המורשעים הודיעו כי בכוונתם לערער על העונש לבית־המשפט העליון.

גזר־הדין ניתן בדעת רוב של השופטים מיכה לינדנשטראוס ושמואל פינקלמן, כנגד דעתה החולקת של השופטת בלהה גילאור, שסברה כי יש להטיל על הנאשמים שישה חודשי עבודות שירות וקנס כספי.

אביה של המתלוננת אמר לאחר מתן גזר־הדין כי משפחתו, הנתונה בקשיים כלכליים חמורים מאז שהורחקה מהקיבוץ, שוקלת להגיש תביעה אזרחית לפיצויים בעקבות ההרשעה.

שני חיילים נפצעו קל בהיתקלות בלבנון

...ל אחד מארגון החיזבאללה נהרג □ מעריכים, כי כוונת המחבלים היתה לחטוף חיילים

...קלות ... ארגון החיזבאללה ... בהיתקלות של כוח ... ברצועת הביטחון ... מדרום ללבנון, ...עם כוח קל של שני ... המחבלים היתה לחטוף חיילים.

התקרית אירעה אתמול בצהריים, בעת ששיירה של יחידת הקישור ללבנון (יקל"ל) עשתה דרכה למוצב צה"ל על גבול איזור הביטחון בגזרה המערבית. סמוך לחוף הים התפוצץ מטען חבלה שהונח על ידי מחבלי החיזבאללה לצד הדרך. חיילי הכוח ירדו מיד מכלי הרכב ופתחו באש לכל הכיוונים. בהתאם לתרגולת, מיד לאחר מכן החלו בסריקות, כתוצאה מהתקרית נפצעו שני חיילים...

המשך בעמוד 6

23 מול שער מוקדון
במתיחות אליפות הנוער בכדוריד תשחק ישראל מול נבחרת מקדוניה

11 חייב לחזק מעמד
3 עיתונאים מדברים על השלום, ועל תקווה לעתיד אחר

8-7 ...

2 יו"ר אש"ף:
לא אלחם בחמאס, אך אמנע טרור פלסטיני. מבקש לעצור גם אלימות ישראלית

אופנה יומיומית

"ישתתפו מיטב הדוגמניות בארץ. בתמונה (מימין): הדוגמניות אורלי אלאלוף, רוית אסף ואפרת ברזל

חברת זוס קוסמטיקס תערוך תצוגת אופנה מדי יום ב... ועולמו שייפתח היום בגני התערוכה בתל־אביב. ...

על המשמר

התחזית

ירידה קלה בטמפרטורות, בעיקר בהרים, אך עדיין חם מהרגיל. במישור החוף יוסיף להיות הביל

ירושלים 24־35, רמת הגולן 19־33, הרי הגליל 23־32, חיפה 23־35, עפולה 24־34, תל אביב 24־31, לוד 19־34, באר שבע 23־35, אילת 28־42

השרב יימשך עד סוף השבוע

רבים חשו ברע □ הטמפרטורות עשויות להגיע ל־40 מעלות □ באילת נרשמו 45 מעלות בצל □ עופות מתים מחום בגליל □ שתו הרבה והישארו בצל

(ע). צוותי מגן־דוד־אדום נקראו אתמול להגיש עזרה ראשונה לאנשים שחשו ברע כמיחושי ראש, בחילה, בחולשה וסחרחורת. מקצתם היו על סף התייבשות מחמת תנאי השרב הכבד השורר באזורנו.

השירות המטאורולוגי צופה תנאי שרב עד סוף השבוע, ובאזורים מסויימים בארץ צפויה הטמפרטורה להגיע עד 40 מעלות ואף יותר.

טמפרטורות של 45 מעלות בצל שררו אתמול באילת. למרות החום הכבד לא נרשמו מקרים של התייבשות בבית־החולים "יוספטל" בעיר. אלפי בני־אדם הגיעו לחופי אילת, וביניהם גם תושבי העיר.

בכמה מושבים בגליל, המתפרנסים מענף הפטמים, נמסר על תמותה של עופות כתוצאה מהחום הכבד. החקלאים נאלצים להפעיל ממטרות על הלולים, כדי לצנן את העופות ולמנוע את המשך התמותה.

"שנה קשה מאד עוברת עלינו. לא פירות על העצים, לא חקלאות ועכשיו צרות גם בענף הפטמים. ממש נורא," אמר חיים אלאל ממושב עלמה.

נופשים הנמצאים בצפת סובלים קשות מהחום הכבד. "באנו לנופש בצפת כדי לברוח מהחום של מרכז הארץ, והנה הוא רודף אחרינו גם לכאן," סיפרו נופשים.

שירותי העזרה הראשונה של מד"א פירסמו כמה עצות לציבור, העשויות לסייע לעבור את גל החום בשלום: התייבשות – אפשר למנוע התייבשות באמצעות שתייה מרובה. רצוי להרבות בכך, אף מעבר לתחושת הצימאון. מומלץ להימנע מלהתהלך בשמש ללא כיסוי ראש, כתפיים וזרועות הידיים. ברגע שאדם חש כי הוא נוטה להתייבש, עליו להפסיק את פעילותו ולשכב במנוחה מוחלטת, ובכך יש להזעיק את מד"א (101) כדי להתפנות בדחיפות למתקן רפואי קרוב.

תשישות – ניתן למנוע תשישות ומצבי חולשה על־ידי הפסקות מדי כמה שעות בפעילות מאומצת וממושכת, לשם צינון הגוף. כמו כן רצוי לשהות במקום ממוזג או מוצל.

התעלפות – במקרה שאדם מתעלף יש להשכיבו על גבו ולהגביה את רגליו. יש לשחרר לחץ של בגדים המקשה על הנשימה, להטות את ראשו של המעולף לאחור ובכך לאפשר מעבר חופשי של אוויר. יש להפנות את האדם שהתעלף למתקן רפואי קרוב לצורך בירור רפואי. ראוי לזכור, כי מכת חום שאינה מטופלת מיידית, עשוייה לגרום תוצאות בלתי־רצויות ואף קטלניות.

רובינשטיין הורה להכניס מזגנים לכל בתי־הספר

□ נעמי ריפתין

שר החינוך החליט להכניס מזגנים לכל בתי־הספר הממלכתיים בארץ. לפי התוכנית יותקנו בכל כיתה רגילה שני מזגנים, שיוכלו לשמש גם כמתקני חימום בחורף. הכוונה היא לבצע את התוכנית בתוך חמש שנים, החל מהשנה הבאה.

משרד החינוך הזמין סקר מהשירות המטאורולוגי, שלפיו יקבעו סדרי העדיפויות למיזוג בתי־הספר ביישובים השונים.

אומדן העלות לביצוע התוכנית הוא כמיליארד שקלים. דרכי המימון יקבעו עם שר האוצר, אך כבר בשלב זה הסמיך שר החינוך את מרכז השלטון המקומי לצאת במכרז כדי לוודא את מחירם של המזגנים בקנייה ארצית מרוכזת. השר גם הנחה את ראש מינהל הפיתוח במשרד, כי בכל בית־ספר חדש שנבנה תהיה הכנה למיזוג.

היום מותקנים מזגנים באזורים חמים במיוחד, וכן בבתי־ספר הסמוכים לשדות תעופה.

מחסור של 6,000 מנות ד...

(ע). 6,000 מנות דם עדיין חסרות בבנק הדם המרכזי של מגן־דוד־אדום, נמסר אתמול. המחסור במנות קיים למרות השיפור הגדול ... שנרשם בשבועות האחרונים כתוצאה ממבצע התרמה.

ממגן־דוד־אדום נמסר עוד, כי במהלך המבצע הארצי ... נאספו כ־5,900 מנות דם, אולם בשל המחסור הגדול הוחלט ... התרמה אזוריים נוספים בכמה מוקדים ברחבי הארץ. ... כי מנות הדם החסרות הן עבור עתודות הדם בבתי־החולים ... ניתן לתרום דם בכל תחנות מד"א באיזור גוש דן עד סוף ... "אדם ועולמו" בגני התערוכה בתל־אביב.

החל מסוף אוגוסט ועד ה־2 בספטמבר ייערכו ... מד"א בירושלים, בחדרה, בנתניה, בהרצליה ובכפר־סבא.

בשבוע שבין ה־21 ל־26 באוגוסט יתקיימו מבצע ... בראשון־לציון, ברחובות, בחולון ובבת־ים.

כל תורם דם זוכה לביטוח דם של מד"א, לו ולבני משפחתו ...

גורדון: 40 מיליון בני־אד... טוענים שהם מזרע ישרא...

□ יוסף גלילי

(ע). 40 מיליון בני־אדם ברחבי העולם טוענים כי הם "מזרע ישראל" – כך העריך אתמול ראש מחלקת העלייה והקליטה בסוכנות, אורי גורדון. הוא אמר, כי מספר זה נוסף ל־300 מיליון האנשים הנמנים על "כת המאמינים" בהודו, שלאחרונה נטען כאילו הם צאצאים של העם היהודי.

לדבריו, בין "השבטים האבודים" ניתן למנות כ־15 מיליון נפש החיים בפקיסטן ובאפגניסטן, כמיליון וחצי בני־אדם בהודו, בבורמה ובפיליפינים – המכנים את עצמם "בני משה" – קבוצות של שבט האיבו בניגריה הטוענות כי הן מצאצאי שבט אפרים, שבט של 20 אלף בני־אדם בג'יבוטי ושבט אלמבא ...

בדרום אפריקה... גורדון טען עוד, כי ... ישראל צריכה להחליט ... מעוניינת בגיורן של ... אלה, הטוענות שהן ... יהודיים. ...

עוד שלוש נשמות למלך

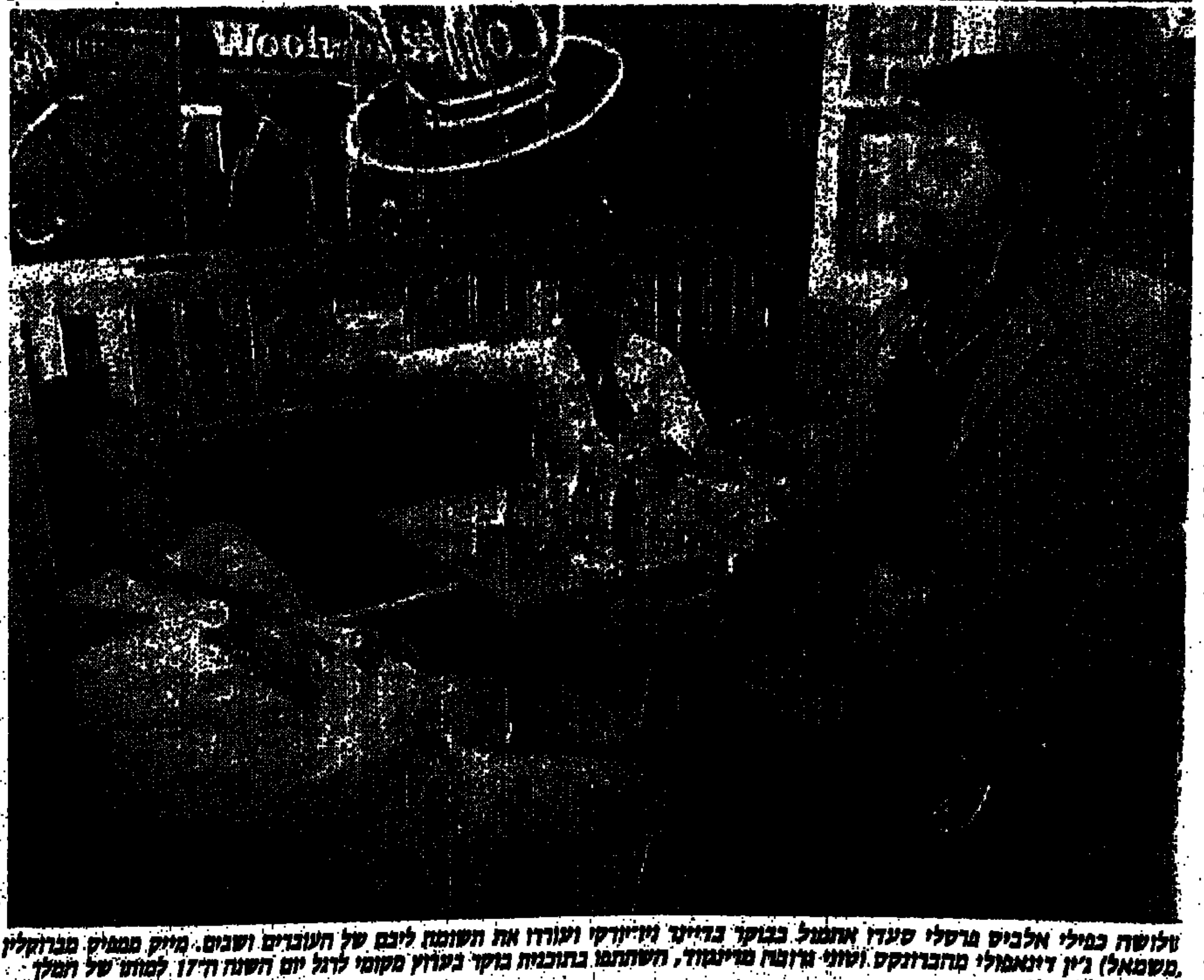

שלושה כפילי אלביס פרסלי סעדו אתמול בבוקר בדיינר ניו־יורקי ועוררו את תשומת ליבם של העוברים ושבים. מייק ממפיס מברוקלין (משמאל) ג'ין דינאפולי מהברונקס ושוני פרנטו מריצ'מונד, השתתפו בתוכנית בוקר בערוץ מקומי לרגל יום השנה ה־17 למותו של המלך.

ערפאת: לא אלחם בחמאס אך אעשה הכל כדי למנוע טרור

הודיע למשלחת חברי מרצ שנפגשה עמו בלשכתו □ הורה לעצור עשרות פעילי חוליות עז אדין א־קאסם □ פרס ייפגש היום עם ערפאת בעזה לדון על תוכניות כלכליות משותפות □ שר החוץ הנורווגי יצטרף לביקור

□ יהודה צור, רמי שני

יו"ר אש"ף, יאסר ערפאת, אמר אתמול למשלחת של חברי כנסת ממרצ עמם נפגש בלשכתו בעזה, שאין בכוונתו להיאבק נגד החמאס אבל הוא יעשה הכל כדי למנוע מהם לבצע פעולות טרור.

ערפאת הביע את נחישותו להילחם בכל כוחו נגד טרור הפלסטיני במטרה לעצור אותו. עם זאת, הוא ביקש לעצור גם כל פעולה של אלימות מצד ישראל.

במהלך הפגישה התקבלה ידיעה על פציעתם של חמישה חיילי צה"ל בכביש המוביל לעזה. כולם סברו שמדובר במעשה טרור וערפאת גינה במקום את המעשה ורק אח"כ התברר שמדובר בתאונה.

בין השאר הוא הורה לעצור עשרות פעילים מעז־אדין אל קסאם, כולם נחקרו וחלק שוחררו. "מעשי הטירור לא יהרסו את 'שלום האמיצים'".

ערפאת אמר אתמול בפגישה עם תלמידי בית ספר במרכז רשאד א־שאווה בעזה, כי ישראל הציעה לשחרר את כל האסירים הפלסטינים המצויים בידיה תמורת מתן חנינה למשת"פים, אשר סייעו לישראל במשך השנים.

לטענת ערפאת, מדובר בהצעה שנמסרה לאחרונה וכי הוא לא הסכים בשלב זה להצעה.

שריד אמר בתגובה על כך, שלדברי ערפאת אין כל שחר. הוא הוסיף, כי לערפאת ברור שפלסטינים שידיהם מגואלות בדם, ולא חשוב בדם של יהודים או ערבים, לא ישוחררו בעתיד הקרוב ולא בעתיד הרחוק.

היום ישוחררו 249 אסירים פלסטינים, כפי שסוכם באלכסנדריה.

ישראל והפלסטינים יגבשו במשותף תוכניות כלכליות שיוצגו בוועידת קזבלנקה, הוועידה הכלכלית הבינ"ל שתיערך באוקטובר, וכמו כן יקימו במשותף איזור תעשיה בצפון רצועת עזה מה שאמור להוות פתרון חלקי למצוקת התעסוקה בעזה.

בפגישה שתתקיים היום בין פרס וערפאת בעזה מתוכננת גם פגישה בארבע עיניים בין השניים. פרס וערפאת יקבעו את עקרונות הבקשה למדינות התורמות להעביר סיוע ביניים לחצי שנה שינוע בין 30 עד 40 מיליון דולר, עד שיוקם מנגנון המיסוי ברשות הפלסטינית שבמסגרתו תוכל הרשות להתחיל לגבות מסים.

נושא שידון היום בין השניים הוא דרך העברת הסמכויות לפלסטינים בשאר חלקי יהודה ושומרון.

בניגוד להערכות, ערפאת לוחץ לקיים מו"מ מזורז בנושא הבחירות בשטחים, אך צה"ל עוד נערך בהתאם.

לכבוד האירוע הגיע במיוחד בפעם הראשונה לישראל שר החוץ הנורווגי, פור גודאל, אשר יסייר עם פרס בתחומי הממשל העצמי בעזה יחד עם טריה לארסן המשמש נציג האו"ם והמדינות התורמות.

החל תיאום ביקור סגן נשיא ארה"ב בארץ

שגרירות ישראל בוושינגטון החלה בתיאום ביקור הבזק של סגן נשיא ארה"ב ב־4 בספטמבר בישראל.

לפי התוכנית, יבוא סגן הנשיא, אל גור, ל־12 שעות בלבד בדרכו לקהיר וייפגש עם הנשיא עזר ויצמן, עם ראש הממשלה יצחק רבין ועם שר החוץ שמעון פרס.

מקורות בוושינגטון מסרו, כי נבדקת אפשרות שסגן הנשיא יחנוך מעבר חדש לירדן, כדי להדגיש את ההתקדמות שחלה ביחסי ירושלים־רבת עמון.

כתב על המשמר בוושינגטון

הרמטכ"ל תובע מארה"ב אמצעי התראה במקרה נסיגה מהגולן

□ כתב "על המשמר" (וושינגטון)

הרמטכ"ל אהוד ברק תבע מראשי מערכת הביטחון האמריקנית להעניק לישראל אמצעים חלופיים להתראה מוקדמת למקרה של נסיגה מהגולן במסגרת הסכם שלום עם סוריה.

הדברים הועלו, למרות שרא"ל ברק אמר בהתבטאויות פומביות: "כל עוד נמשך מצב המלחמה זקוקה ישראל לכל סנטימטר בגולן, וגם בעת שלום היא צריכה להמשיך את נוכחותה כדי למנוע מתקפת פתע".

נודע, כי במסגרת הדיונים שקיים הרמטכ"ל עם שר ההגנה, וויליאם פרי, ראש המועצה לביטחון לאומי, אנטוני לייק, והרמטכ"ל האמריקני, ג'ון שאליקה שווילי, העלה ברק חששות כבדים מן התוצאות החמורות לבטחון ישראל שעלולות לנבוע מנסיגה מהגולן. הוא הזהיר מפני ניסיון סורי עתידי לנצל את המצב החדש למתקפת פתע על ישראל.

ברק הבהיר בשיחותיו עם האמריקנים כי במקרה של נסיגה תצטרך ארה"ב לספק לישראל אמצעי התראה מוקדמת, דוגמת מטוסי ביון מהמתקדמים ביותר והתקשרות ישירה עם מערכת לוויני המודיעין האמריקניים.

המלך חוסיין עוד לא השיב לבקשת ישראל להחזיר עצמות מרגל שהוצא להורג ב־49'

המלך חוסיין עדיין לא השיב לבקשת ישראל להחזיר את עצמותיו של מרגל ישראלי, יעקב בוקע, שהוצא להורג לאחר שנתפס במעבר מנדלבאום ב־49'.

הבקשה הוגשה למלך חוסיין במהלך שיחות בוושינגטון לאחר הפגישה ההיסטורית בין חוסיין לבין ראש הממשלה יצחק רבין.

בוקעי היה איש מודיעין תחת פיקודו של יעקב נימרודי. הוא היה אמור לעבור מירדן לסוריה בזהות שאולה.

עוד נודע, כי רבין העביר הפניה לחוסיין לסייע בכל הקשור לנעדרים ממבצע כארמה וגם על כך עדיין לא ניתנה כל תשובה.

פאר־לי שחר

נחתם הסכם לחיבור רשתות החשמל של ישראל וירדן

דובר משרד האנרגיה הודיע, כי ישראל וירדן חתמו היום על הסכם לחיבור רשתות החשמל של שתי המדינות. בשלב הראשון הוחלט על חיבור רשתות החשמל בין עקבה לאילת.

החיבור יבוצע על־ידי חברות החשמל של שתי המדינות.

● קוראי "חותם" שימו לב: לכתבה "יצרים להטים בארץ החמסינים", בעמ' 2־3, בגליון השבוע, יש המשך בעמוד 19.

עפיפון אל האוזן מאות עפיפונים עשויים מחומרים ממוחזרים הופרחו מעל שמי מוזיאון ישראל בעפיפוניאדה ה־9 שהתקיימה אתמול. בין המעיפים היה השר לאיכות הסביבה, יוסי שריד, אשר משרדו נתן את החסות לאירוע

על המשמר

נביא הזעם

פרופסור ישעיהו ליבוביץ מת בשיבה טובה, בן 91 מופלג. הוא פרש מן העולם בשנתו, כמו אחד הצדיקים. האיש הזועף והזועם, שכמו נביא המוכיח בשער, לא חדל את שבט לשונו החריפה והבוטה מהרבה תופעות פוליטיות וחברתיות, היה איש אשכולות, משכיל וחכם בתחומים רבים. שומר מסורת קפדן ודתי בביתו, ולוחם תקיף נגד עסקני הדת בחוץ.

את דבריו הלא פופולריים נגד אנשי שלטון בישראל, ונגד נציגי הממסד הדתי, השמיע בכל הזדמנות, והצליח להעמיד נגדו יריבים, אשר לא יכלו תמיד להתמודד עם בטיעונים הגיוניים, והשתמשו בעלבונות ובחרמות.

פרופסור ישעיהו ליבוביץ התריע במשך שנים על המשך הכיבוש הישראלי, בו ראה את אחת הסכנות החמורות ביותר לחברה הישראלית, אשר לבה הפך גם כלפי העם האחר, השוכן לצדה ובקרבה. הוא ראה בכיבוש אבי כל חטאת, והרע לנפשם של החיילים הצעירים, הנאלצים לשרת בשטחים הכבושים, ולהפוך לשוטרים על האוכלוסיה הפלסטינית. הוא היה האיש אשר קרא לנסיגה חד־צדדית של ישראל מהשטחים - לא כמחווה לפלסטינים, אלא לטובת עם ישראל.

הבוטות החדה כסכין של ניסוחיו, היתה קשה לא רק למתנגדיו, ש"התנפלו" עליו פעם אחר פעם, אלא גם על חלק מהציבור שתמך ברוב עמדותיו, אך הסתייג מהצלפותיו חסרות הרחמים.

אין זה מקרה, שתומכיו העיקריים של פרופסור ליבוביץ היו דווקא אנשים צעירים, אשר התלהבו מרוח הקרב של האיש הקשיש, ומן הלהט שלו, כמו גם מנחרצות דעותיו הפוליטיות והחברתיות.

פרופסור ליבוביץ לא עשה חשבון לאיש שררה ושלטון, ולא למדינה כממסד, אלא לאמת שלו, ולעקרונותיו המוסריים והזמניים. אלה הינחו את חייו האישיים הצנועים. רוחב השכלתו, אי הסתגרותו במגדלי השן האקדמיים, והמעורבות הגדולה שלו בקורות סביבתו, עשו אותו לדמות מיוחדת ויחידה במינה. איש חכם ואמיץ, אשר מעולם לא נרתע להשמיע דעתו, גם כאשר לא נמצאה בחיק החמים והנוח של הקונצנזוס הלאומי.

בראייתו החדה והאנליטית ראה לא פעם את הנולד. ואכן חלק ממסקנותיו, אליהן הקדים להגיע, ואותן השמיע ברבים, הפכו ברבות הימים לנחלת רבים. פרופסור ליבוביץ המנוח היה מאחרוני רחבי הדעת, איש מדע ואיש רוח, מורה אמיתי, אשר השתמש בפיו ובמוחו להפיץ את דעותיו הבלתי שגרתיות לזמנו, באומץ ובאמונה.

אבל ירד על ביתנו
חברנו היקר
ד"ב (בוזיק) פרדמן
איננו
הלוויה היום, יום שישי, 19.8.94 בשעה 14.00
המשפחה
וקיבוץ רוחמה

הקיבוץ הארצי - השומר הצעיר
אבל
על מות
פרופ' **ישעיהו ליבוביץ'**
איש הרוח, מורד, מורה וידיד

מפם אבלה
על מותו של
פרופסור **ישעיהו ליבוביץ** ז"ל
גדול בהגותו, חריף במדברותיו
עשוי ללא חת במלחמתו לשלום

הננו מודיעים בצער רב
על פטירתה של חברתנו היקרה
שושנה ביך
ההלוויה תתקיים ביום ראשון, 21.8.94, בשעה 16:30
בקיבוץ נגבה
המשפחה וקיבוץ נגבה

ליעל שריד ולמשפחה
משתתפים בצערכם במות
האב
בית ניר יצחק

על המשמר
לציונות לסוציאליזם לאחוות עמים
עורך ראשי: צבי טימור · מנכ"ל: יוסף הולנברג
עורך משנה: ישראל זמיר · מרכזת המערכת: דורית גפן
המו"ל: עיתון וספר בע"מ
המערכת והמנהלה
תל אביב, 67771 רח' חומה ומגדל 2 טל. 03-6388555 פקס 03-5370037
מח' מודעות: טל' 03-6388508 פקס' 03-372301
מח' מנויים 177-022-0668 שירות שק דואר נעל 61999
סניף ירושלים: רח' בן יהודה 2, חדרים 102, 121, טל' 02-255161 פקס 02-250145 ת"ד 1216 ירושלים 91008
סניף חיפה: רח' פבזנר 17 טל' 04-673673, פקס' 04-676057, ת"ד 4007 חיפה 31040
AL HAMISHMAR (THE GUARDIAN) Daily عل همشمار
Tel-Aviv P.O.B. 61999
אין המערכת אחראית לתוכן המודעות ואינה מחזירה כתבי יד.
© כל הזכויות שמורות
מודפס ב"הדפוס החדש" בע"מ, טל. 03-6388510

מאסר למורשעי האונס בשמרת

אופיר בארי, נדב ביטון ואריק חזן נידונו ל־15 חודשי מאסר בפועל וצפריר צביסון נידון לשנת מאסר בפועל □ סניגוריהם יערערו על העונש לביהמ"ש העליון □ הארבעה הורשעו באונס נערה בת 14 במשך 5 ימים לפני שש שנים

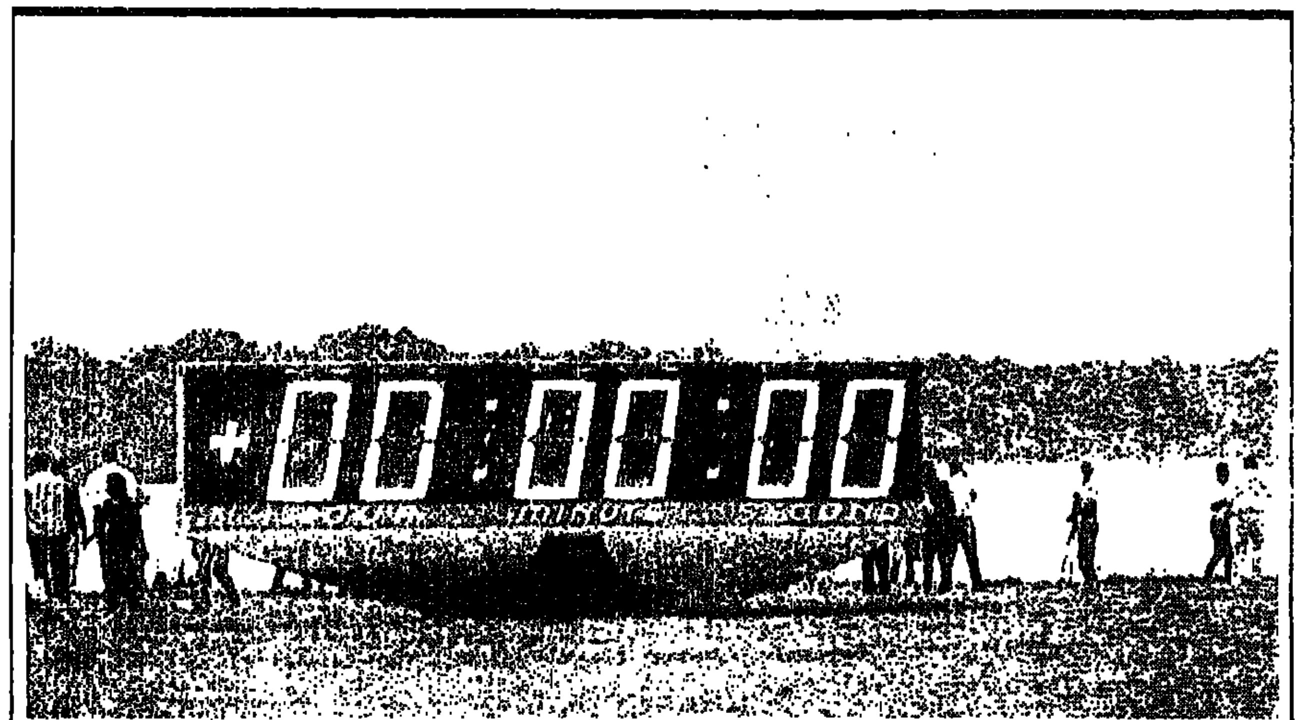

בשנייה האחרונה שלושת המנועים העיקריים של מעבורת החלל האמריקאית "אנדוור" כבו כבמה חלקיקי שנייה לפני מועד השיגור ממרכז החלל קנדי שבכף קנאוורל בפלורידה, והשיגור בוטל. הסיבה המשוערת לתקלה: התחממות יתר של משאבת דלק במנוע הראשי. לפי שעה אין יודעים מתי תשוגר המעבורת. צוותי הקרקע של סוכנות החלל חילצו מייד את ששת האסטרונאוטים מהמעבורת. בתמונה: עון אדם מיתמר מעל כן השיגור ושעון הספירה לאחור שנעצר על "00:00:00" (צילום: איי.פי)

□ יואל וילפנד, עתי"ם

מורשעי האונס בשמרת נידונו אתמול בביהמ"ש המחוזי בחיפה לעונשי מאסר בפועל לתקופות של שנה עד 15 חודשים. אופיר בארי מקיבוץ שמרת, נדב ביטון מנהריה ואריק חזן מיבנה נידונו כל אחד ל־15 חודשי מאסר בפועל ול־21 חודשי מאסר על־תנאי למשך שלוש שנים. צפריר צביסון מקיבוץ שמרת נידון לשנת מאסר בפועל ולשנה מאסר על־תנאי למשך שלוש שנים. התנאי יופעל במקרה שהמורשעים יעברו עבירה מסוג פשע. הארבעה הורשעו באונס בצוותא ובהתעללות במשך חמישה ימים בנערה בת 14, לפני כשש שנים בקיבוץ שמרת. מתקופת המאסר ינוכו ימי מעצרם של הנאשמים.

גזר־הדין ניתן בדעת רוב של השופטים מיכה לינדנשטראוס ושמואל פינקלמן, כנגד דעת מיעוט של השופטת בלהה גילאור, שסברה כי יש להטיל על המורשעים קנס ועבודות שירות בלבד.

לבקשת סניגורי המורשעים, עו"ד יחזקאל קינן, עו"ד משה גלעד ועו"ד אליהו לונצקי, דחה בית־המשפט את כניסת גזר־הדין ל־18 באוקטובר, כדי לאפשר להם לערער על העונש לבית־המשפט העליון.

נציגת התביעה, עו"ד רלי [illegible]עטמן, התנגדה לעיכוב ביצוע גזר־הדין בשל הזמן הרב שחלף מאז ביצוע העבירות, וטענה שהנאשמים היו צריכים להיות בדרכם לריצוי מאסר בפועל מייד לאחר מתן גזר־הדין.

ארבעת הנאשמים הורשעו בבית־המשפט העליון בירושלים, על־ידי הנשיא מאיר שמגר והשופטים אליעזר גולדברג ומישאל חשין, באירוע במחצית אוגוסט 88'. בית־המשפט העליון קיבל את ערעור המדינה על החלטת השופט מיכה לינדנשטראוס, שזיכה בערכאה הראשונה את הנאשמים מחמת הספק מעבירות האונס וההתעללות המינית שיוחסו להם.

כתב־האישום בפרשה הוגש לבית־המשפט המחוזי בחיפה בנובמבר 90', לאחר שפרקליטות המדינה הקפיאה את הטיפול בפרשה במשך כשנתיים. שופטי בית־המשפט העליון החזירו את התיק לבית־המשפט המחוזי בחיפה למתן גזר־הדין.

השופט מיכה לינדנשטראוס, שזיכה את הנאשמים מחמת הספק, ניסה לדון בתיק בהרכב של שלושה שופטים, לאור ההשלכות הציבוריות של הפרשה.

שופטי בית־משפט העליון בירושלים קבעו, שארבעת הנאשמים "עצמו עיניהם מראות מה שכל אדם סביר היה רואה, שהקטינה אינה מסכימה לקיים עמם יחסי מין." נשיא בית־המשפט העליון ציין, כי הנאשמים כפו את רצונם בחבורה על הקטינה, בעת שחיפשו פורקן למאוויהם המיניים, חלקם כבראה לראשונה. הם לא העריכו את הקטינה אלא ככלי חסר חשיבות, והתייחסו אליה כאל 'בובת מין' החייבת לשמש אותם ללא כבוד, ללא יחס אנושי וללא כל התחשבות."

בית־המשפט קבע, כי אף שהקטינה נותרה בבתוליה אחרי האונס, היא לקתה בפגיעה נפשית קשה, כפי שחשפה אמה של הקטינה שהעידה בבית־המשפט. השופטים קבעו, כי יש צורך בעונשים חמורים כגורם להרתעה, במיוחד לקטינים וצעירים אחרים, כרסן ליצריהם.

בית־המשפט ציין, שאין להתעלם מהנסיבות המקלות, נוכח עברם הנקי מכל רבב של הנאשמים, והעובדה שביצעו את העבירות לפני שש שנים, בהיותם קטינים בני 17. פרק הזמן הארוך שחלף מאז המקרה ועד היום, והשיהוי שחל בהבאתם לדין, מנע מהם לעמוד לדין בפני בית־משפט לנוער עוד בהיותם קטינים.

השופט שמואל פינקלמן ציין, כי חלקו של הנאשם צפריר צביסון בפרשה, קטן יחסית לחלקם של יתר הנאשמים. "הנאשמים," קבע השופט, "אף שהינם 'בני טובים', לא הפעילו את שעון העצר בלחץ היצר."

השופטת בלהה גילאור חלקה על מידת העונש שיש לגזור על המורשעים, וציינה כי הפרשה זכתה לתהודה ציבורית והכרעת הדין לא צריכה לעמוד בסימן "משפט חברים או משפט ציבורי". השופטת המליצה לגזור על אחד מהמנאשמים שישה חודשי מאסר לריצוי בעבודות שירות, ולחייב את הנאשמים לשלם פיצויים בסך 30 אלף שקלים כל אחד, שישמשו את המתלוננת כדי לקבל טיפול פסיכולוגי שלו היא זקוקה לפי עדות אמה. "שליחת הנאשמים למאסר בפועל לתקופה ממושכת מאחורי סורג ובריח, לא תביא מרפא לנפשה הפגועה של הצעירה," קבעה השופטת בהחלטתה.

אביה של הנאנסת אמר לאחר מתן גזר־הדין: "פרשת האונס בקיבוץ שמרת לא תמה. אנו נמשיך להיאבק על זכויותינו במעגל אחר."

האב סיפר עוד, שבתו עובדת ומשתדלת לשקם את חייה. הוא הוסיף כי משפחתו, הנתונה בקשיים כלכליים חמורים מאז שהורחקה מהקיבוץ, שוקלת להגיש תביעה אזרחית בפרשה.

האב קרא לבנות ישראל לשמור על עצמן ועל כבודן, ולא להירתע מלפנות בעת הצורך למרכזי סיוע לנפגעות אונס. להורים קרא האב לא לעמוד מנגד, ולתמוך לאורך כל הדרך בבנות שנפלו קרבן למעשי אינוס והתעללות מינית.

האב קבל על הסחבת ועינוי הדין במשפט, אך עם זאת הביע סיפוק מעונש המאסר בפועל שהוטל על ארבעת הנאשמים.

המורשעים – אופיר בארי, נדב ביטון, אריק חזן וצפריר צביסון – קיבלו את גזר־הדין בהפתעה. אביו של הנאשם אריק חזן, אבי חזן, אמר כי בית־המשפט טעה כשגזר עונשי מאסר בפועל על המורשעים, ולא אימץ את המלצת ארבע קצינות המבחן, שהמליצו לגזור על הנאשמים 450 שעות עבודות שירות לתועלת הציבור.

מזכירת קיבוץ שמרת, חיה אורן, הגיבה על גזר־הדין: "נתמודד עם החלטת השופטים, כפי שהתמודדנו עם המצב בשש השנים האחרונות. אנו ממשיכים להאמין שמעידה בגיל הנעורים אינה מלמדת על הבנים כעת. אנו מאמינים שהנערה והנערים ישתקמו, ולמרות הטרגדיה יצליחו לחיות חיים בוגרים ומאושרים."

שלושה מנהלי תיקים חשודים בשידול להרצת מניות

(עתי) שלושה מנהלים של תיקי השקעות מחברת "פסגת ההון" נעצרו על־ידי הרשות לניירות ערך, בחשד שניסו לשדל מנהל של חברה ציבורית שמניותיה נסחרות בבורסה להריץ את מניות החברה.

החשודים, יהודה כחניק, ארז [illegible] ויואב שיר, הובאו אתמול לבית־משפט השלום בתל־אביב ושוחררו בערבות של 120 אלף שקל, לאחר שנחקרו.

חוקר הרשות לניירות ערך טען, כי החשודים פנו למנכ"ל החברה, שאת שמה סירב למסור, וטענו בפניו כי כתבי אופציות של החברה עומדים לפקוע בימים הקרובים, ולנוכח רמת שערי מניותיה של החברה, מימוש האופציות אינו כדאי אלא אם יועלו שערי המניות באופן ניכר, ואז ישקול ציבור המשקיעים לממש את האופציות שברשותו, כך שלחברה יוזרמו מיליוני שקלים.

לטענת החוקר אמרו החשודים למנכ"ל החברה, כי ביכולתם להביא לעלייה ניכרת בשערי המניות מאחר שהם שולטים בחלק הארי של מניות החברה המוחזקות בידי הציבור.

תמורת "השירות" המיוחד של הרצת המניות, טען החוקר, דרשו החשודים "עמלה" של מיליוני שקלים ממנכ"ל החברה.

משנודע הדבר לחוקרי הרשות לניירות ערך, הם זימנו פגישה בין החשודים לבין המנכ"ל, אולם לפגישה – שהתקיימה ביום רביעי – הופיע אדם שהתחזה כנציגו של המנכ"ל והיה למעשה חוקר פרטי בשירותה של הרשות לניירות ערך.

מדינת ישראל • המשרד לאיכות הסביבה
איכפת לך מניקיון הסביבה?
יותר מ-100,000 אזרחים כבר התנדבו.
הסביבה צריכה אנשים כמוכם! (מעל גיל 16)
הכל יכול להיות יפה יותר
הכל יכול להיות נקי יותר
אם יהיו עוד אנשים שאיכפת להם
אם יהיו עוד נאמני ניקיון.
לסביבה באהבה
הצטרפו אלינו, בואו להיות נאמני ניקיון.
חייגו לטלמסר "הקו הירוק" 055-331-036
ניתן להצטרף גם בביתן איכות הסביבה, בפסטיבל הג'אז בים האדום, באילת (27-30.8.94) ובעיר הנוער בחיפה (28-30.8.94)
בברכת "לסביבה באהבה"
נפתלי רז, מרכז שנת איכות הסביבה
לפם

המשכים

פרופ' ליבוביץ

המשך מעמוד ראשון

והמרכזיים שלו. יהא זכרו ברוך", ספד נשיא המדינה.

בטקס הלוויה אמר שר הקליטה יאיר צבן, כי זכה "לתמיכתו של ליבוביץ בבחירות ב־88' ויחסינו הטובים שררו כל השנים, גם כשהיו בינינו ויכוחים כמו בדבר שאלת הסרבנות בצבא".

ח"כ דן מרידור מהליכוד אמר, כי "ליבוביץ היה אדם יוצא דופן ומיוחד במינו, ואף כי עורר התנגדות בקרב חלק מהציבור – ובוודאי שעם חלק מדעותיו לא הסכמתי – תמיד היו דבריו בעלי עומק תרבותי ומוסרי".

בלוויה השתתפו גם היועץ המשפטי לממשלה ד"ר מיכאל בן־יאיר, פרופ' אבי רביצקי, אורי אבנרי, פרופ' מיכאל שער, שכתב עם לייבוביץ את הביוגרפיה שלו, ח"כ אברום בורג, אלעזר שטורם, הסופר יהודה עמיחי וראש עיריית ירושלים לשעבר טדי קולק, אשר העניק לליבוביץ בשעתו את פרס יקיר ירושלים.

שני חיילים

המשך מעמוד ראשון

למקום האירוע הגיעו כוחות תגבור. מפקד גדוד של צד"ל שהגיע למקום זיהה את אחד המחבלים ירה לעברו והרגו. כוחות של צה"ל וצד"ל המשיכו בסריקת האיזור במטרה לאתר מחבלים נוספים.

יש לציין כי רדיו החיזבאללה דיווח על שלושה מלוחמיו שנהרגו בפעולה ולוחם נוסף שנפצע ונשבה.

למקום האירוע הגיעו גם קצינים בכירים של יחידת הקישור ללבנון שהחלו מיד בתחקור האירוע. גורם בכיר בפיקוד הצפון אמר אמש, כי נראה שהמחבלים התכוונו לחטוף חיילים מהשיירה לאחר שהמטען התפוצץ. "יש הרבה סימני שאלה לגבי הפיגוע. אנו לומדים את הפרטים ונסיק המסקנות והלקחים הנדרשים", ציין אותו גורם.

הגזרה המערבית של איזור הביטחון נחשבת מזה שנים לגיזרה השקטה יותר של איזור הביטחון ומספר האירועים ונסיונות הפיגוע בה נמוך לאין שיעור מאלו שבגיזרה המזרחית של איזור הביטחון.

אתמול בשעות הבוקר נורו כחמישה עשר פגזי מרגמה לעבר הגיזרה המערבית של איזור הביטחון. לא היו נפגעים. לדברי מקורות בלבנון צה"ל הגיב בירי של כעשרים וחמישה פגזים מטנקים המוצבים באיזור. המקורות הוסיפו כי מירי של אחר של צה"ל וצד"ל בגיזרה המזרחית נפצע באורח קל אזרח לבנוני.

תן תרומה לחייל

פרס: אין התקדמות אך יש שיפור באווירה במסלול הסורי

□ פאר־לי שחר

"אין התקדמות ממשית במסלול הסורי, אך יש שיפור באווירה. הנשיא אסד מגלה סקרנות ועניין להמשיך במו"מ לשלום באמצעות ארה"ב" – אמר אתמול שר החוץ שמעון פרס, לשר החוץ הנורווגי, פור גוראל, שהגיע לישראל במלאת שנה לחתימה על הסכם אוסלו. הנורווגים, כזכור, היו בני הסוד היחידים לעצם קיום המו"מ בין ישראל לפלסטינים באוסלו.

פרס אמר לכתבים בעקבות התבטאויותיו של הרמכ"ל אהוד ברק בוושינגטון, בנושא הסורי, כי "הבעיה אינה אם לרדת מחלקים מרמת־הגולן, אלא אם לוותר על תהליך השלום. אם להיות ישר וישיר, איני מאמין שאפשר להגיע לעת שלום בלי תזוזה ברמת־הגולן".

שישה חיילים נפצעו בתאונת דרכים ברצועה

□ רמי שני

שישה חיילי צה"ל נפצעו אתמול בבוקר, ארבעה באורח בינוני ושניים קל, בעת שכלי הרכב שבו נסעו בכביש קרני נצרים שבצפון רצועת עזה סטה ממסלולו והתהפך.

מקורות צבאיים רשמיים מסרו, כי המישה חיילים נלקחו לטיפול בבתי־חולים בארץ, וחייל אחד שנפצע קל מאד קיבל טיפול במקום. מחקירת המקרה עולה, כי מדובר בתאונת דרכים.

הלוח הירוק

ת"א: 03-6388508 • פקס' 03-372301 • חיפה: 04-673673 • ירושלים: 02-255161

מודעות דרושים מתקבלות כל יום עד שעה 18:00

דרושה מטפלת
לילדה בת 4 ולתינוק בן חצי שנה
בנווה אפק, ראש העין
למעוניינות, תוספת על עזרה בעבודות הבית
03-9011564 רחל
03-9220589

אופר ללא לינה
לתינוקת במרכז ת"א
בבוקר – 03-6959993
אחה"צ ובערב
03-5226631

דרושים
עובדים/ות
לעבודת משמרות במנפטה בדרום
לתיאום ריאיון, נא להתקשר למלי 08-581668

ברעננה דרושה
קיבוצניקית
מנוסה ומסודרת לשני ילדים במשרה מלאה (אפשרות לינה)
תנאים טובים
050-247481

דרוש
חקלאי־אגרונום
לניהול חוות בדרום אמריקה
בעל ניסיון רב בגידול ירקות עלים ובניהול מערכות השקיה
ספרדית חובה
נא לשלוח תולדות חיים לרבקה צנובר, תפוצות ישראל 3, גבעתיים 53583

מושב רמ־און
מחפש
אחות
מגורים במקום
06-596918 להני
06-522375 למרגלית

מתפנה כלכלן ומנהל עסקים
נסיון בתמחיר, נתוח כלכלי חשבונאות ומיסוי, מימון וגביה מכיר מערכת קיבוצית ותעשיה
טלפון בערב 09-912873

דרושה
בחורה עם לינה
לטיפול בילדה + עבודות בית קלות + המלצות
03-6473666

בזכרון יעקב דרושה
מטפלת למשפחה
למשרה מלאה
5 ימים בשבוע
06-390186

לקיבוץ יהל
בדרום הערבה
דרושה
מטפלת מובילה לפעוטון
בעלת ניסיון קיבוצי
החל מאוקטובר 1994
לפרטים: איריס
בבוקר – 07-357911
בערב – 07-357074

דרושה אופר
למשפחה ישראלית בארה"ב
לבנות 4 ושנה וחצי
03-6760781

דרושה בחורה
בגבעתיים לטיפול ב־3 ילדים (4, 8, 12) ולניהול משק הבית
אפשרות לינה
03-5718195 בערב

להשכרה
דירת שני חדרים בת"א (דיזנגוף פינת בזל)
לפרטים – טל' 06-387273
או 06-387296

דרושה
אופר "נשמה"
למשפחה מקסימה + ילד בן שנה וחצי במושב נטעים.
03-9652839

לקיבוץ נחשונים
דרושה מטפלת מובילה
לגן צעיר בעלת רקע מקצועי וקיבוצי
• ללא מגורים •
בוקר – אורת 03-9386490
אחה"צ וערב – חדר 03-9386460

לבית אריזה במושב פארן שבערבה
דרושות שתי פקידות
לשעות עבודה בלתי שגרתיות
מגורים במקום • התחלת עבודה 9/94
לפרטים: לפנות לניצה מלמד,
טל' בבוקר 07-581553/320, בערב 07-581798

למפעל רהיטים פעיל
דרוש מבנה בשטח של כ־1500 מ"ר באזור המרכז
חשמל, 300 אמפר
לפנות ליעקב: 09-406120 או 050-289504

מדור שליחות מחלקת חו"ל
מתפש
שליחים
לתקופה של כחודשיים, לעבודה בקהילות יהודיות בחמ"ע (ברה"מ לשעבר)
מיועד לבעלי ניסיון בהדרכה
אין צורך בידיעת השפה הרוסית
נא לפנות לתאו/חנה טל' 03-5212001/9

למחלקת התרבות / מחלקת החינוך בקיבוץ הארצי
דרוש/ה מזכיר/ה
הגדרת התפקיד: ניהול משרד
דרישות התפקיד: חבר/ת קיבוץ
שליטה במעבד תמלילים
כושר ארגוני
ניסיון נדרש: רצוי מזכיר/ה מקצועי/ת
נא לפנות לדרורה כוכבי, מח' תרבות, טל': 03-6925235
או לחנן בן דור, גיוס כוח אדם, טל': 03-6925326

בירושלים
דרוש
בן לוויה לגבר בשנות ה־50
חצי משרה, 5 ימים בשבוע
02-819750

מחפשת שותפה
קיבוצניקית
לדירה נעימה במרכז תל־אביב
במחיר סביר
טלפון (בשעות הערב) 03-5280578

דרושה אופר
ברמת השרון
לטיפול בשני ילדים
+ אחזקת הבית
להתקשר בשעות הערב:
טל' 03-5497605

דרושה מטפלת
יוצאת קיבוץ
מ־7.30 – 16.30 באזור ת"א.
03-5625964

לקיבוץ מעגן מיכאל
דרוש/ה
רכז/ת חברתי/ת לגיל הנעורים
נא לפנות: לאורן לינדר
טל' 06-394300 בעבודה
או 06-394560 בבית

לקיבוץ שניר
דרוש מיד – בוקר
★ ניסיון הכרחי
★ עבודה בשעות לא שגרתיות
★ יכולת עבודה בצוות
★ רשיון לרכב ולטרקטור – חובה
לפנות בשעות הערב למאיר / 06-952429

לשדה נחמיה
דרושה
מטפלת מובילה לכיתות ז'־ח'־ט'
תחילת עבודה 1.9.94
מטפלת לגיל הרך
טל' בבוקר 06-946911 (יעל)
אחה"צ 06-946068 (מרים)

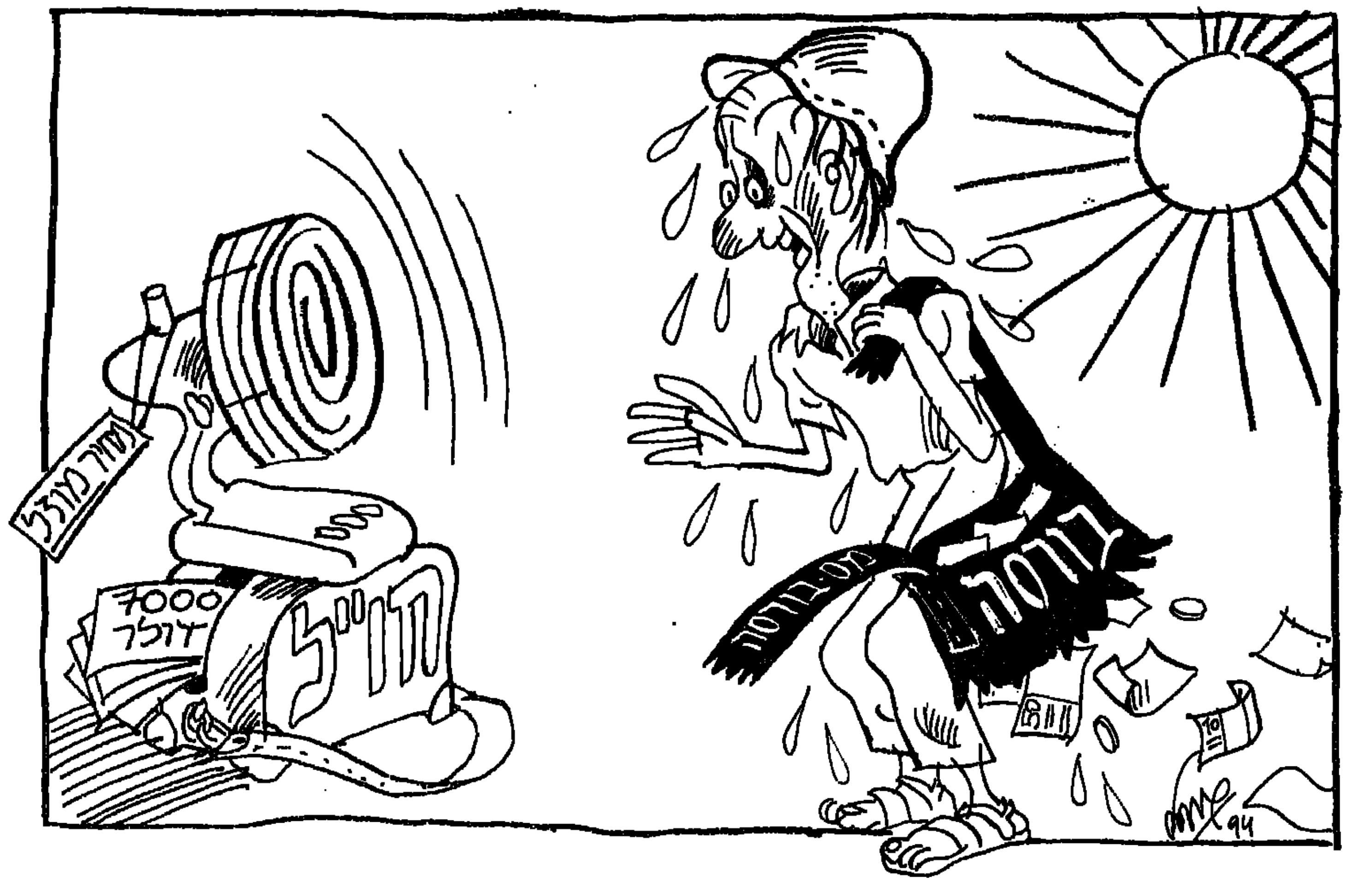

מאחורי הקלעים. מה באמת עמד מאחורי החלטת רבין להטיל מס על רווחים בבורסה
יאיר מידה, עמוד 8

ידיד נפש. פרופ' עדי צמח ומיכאל ששר מדברים על פרופ' ישעיהו ליבוביץ', האיש ומשנתו
גלעד כדבה, עמוד 9

חייב להחזיק מעמד. שלושה ניתוחאים ישראלים ברב שיח על השלום, מביטים קדימה בתקווה
עמוד 10

לקרוא 400 ספרים. אולי יש משהו בטענות דרעי ופרקליטיו על יותר מדי חומר חקירה
בנדרור ימיני, עמוד 11

לקסיקון של טרור. גם הגרמנים רוצים את ראשו של קרלוס, הטרוריסט שהפך למיתוס
הדינה הולר, עמוד 12

בלשים מאזינים בסתר. "מעריב" נגד "ידיעות אחרונות", והפעם בשאלה, את מי מזמינים ליותר חקירות
נחמן גלבוע, עמוד 13

רוק, בוץ ונוסטלגיה. בוגרי וודסטוק הראשון והדור הצעיר שהגיע הפעם, לא ישכחו את הבוץ
שמואל איזנשטדט עמ' 15

לא את כל האמת

הכנות הנאיבית של רבין, צבר בוגר כדורי, שמה לו השבוע רגל, כשהודה שלא תמיד הוא דובר אמת. מה שנסלח בצעדים פוליטיים, לא תמיד נסלח בצעד כלכלי, שאפילו יסוד ההפתעה ניטל ממנו ■■ אולי אפשר ללמוד בעניין הזה דבר או שניים ממנחם בגין, שידע לכסות על האמת בקריצה מתחמקת

פאר־לי שחר

צחק רבין עשה השבוע טעות פוליטית קרדינלית – הוא, ככנות נאיבית של צבר בוגר כדורי, הודה כי לא אמר אמת. ראש הממשלה האנליטי סבל לרגע מלַפסוס חשיבה אנליטית ונפל לבור אותו כרה לעצמו במו ידיו.

רבין, שרק לפני חודשיים אמר: "אני לא מציע לאף אחד לעסוק במיסוי הבורסה. כל עוד אני ראש ממשלה, זה לא יקרה. אפשר להוריד את הנושא מסדר היום, בורסה זה לא קזינו" – אמר השבוע, לאחר שאישר את תוכניתו של שר האוצר שוחט למסות את הבורסה: "אני חושב, שכאשר מדובר בראש ממשלה ובשר האוצר, אל תצפו מהם לומר את כל האמת, כשמדובר בפיתות או במדיניות מיסוי חדשה".

וכדי להצדיק את הדברים – או, במלים אחרות, כדי להכשיר את הטריפה – באו והסבירו לנו, כי בנושאים כלכליים הגילוי המוקדם יכול לסכל את היתרונות שבמהלך עצמו. נראה שזה הסבר מגוחך, כאשר מדובר בהחלטה לפיה מיסוי הבורסה ייעשה רק החל מינואר 95'. כלומר, הסודיות לא נבעה מהצורך להפיק יתרונות מגורם ההפתעה.

רבין שכח, כנראה, את המחיר הפוליטי ששילם נשיא ארה"ב לשעבר, ג'ורג' בוש, לאחר שקרא לציבור האמריקאי לקרוא את שפתיו, שעה שהבטיח שלא יוטלו מיסים, ולא עמד בהבטחתו. הוא הפסיד בבחירות, למרות ההישגים המדיניים שצבר בעקבות מלחמת המפרץ.

נראה כי המשגה הבסיסי של רבין היה בכך, שלא קם והצהיר במפורש: התנאים השתנו, כשאמרתי מה שאמרתי על התנגדותי להטלת מס על הבורסה, הנתונים היו אחרים. ראש הממשלה אמר אמנם: "אל מול מציאות חדשה צריך היה לקבל החלטות חדשות", אבל הדברים נשמעו יותר כהתנצלות מאשר כקביעת עמדה, וכבר אמר מי שאמר, שהטון הוא זה שעושה את המוסיקה.

מנוף בידי הליכוד

מי שמנסה לנצל את הכשל של רבין תם, מטבע הדברים, אנשי האופוזיציה, המבקשים לפגוע בנכס הראשון במעלה של מפלגת העבודה ושל הממשלה הזו כולה – אמינותו של רבין. הם מבקשים להפוך את ערעור האמינות של ראש הממשלה למנוף במאבק על הגולן ועל ירושלים.

אל מול המסכים בבתי הקולנוע – שם מעלים סרט הסברה מטעם מתיישבי הגולן, בו נראה רבין אומר, כי מי שירד מהגולן מפקיר את בטחון ישראל – יציג הליכוד את ראש הממשלה כאדם לא אמין, שמלה שלו היא לא מלה.

אבל כאן הליכוד שוגה. הציבור כבר הוכיח, כי הוא מפוכח ויודע להבחין ולעמוד על השינויים המדיניים המתרחשים לנגד עיניו. הציבור, ששמע את יצחק רבין מצהיר ערב הבחירות כי לא יקיים מו"מ עם אש"ף, קיבל מאוחר יותר את העובדה שראש הממשלה החליט לשנות את עמדתו, ולהגיע להסכם עם אש"ף כנציג העם הפלסטיני. הציבור קיבל את הסבריו של רבין, כי הוא ניסה לקדם את המו"מ בדרך אחרת, אך הגיע למסקנה שאין פרטנר אחר. הליכוד ניסה להלהיט את הרוחות ולשוות לרבין, כמו שעשה לפרס בעבר, תדמית של איש "כן ולא", אבל זה לא תפס. כך יהיה גם בעניין הגולן.

ראש ממשלה יכול לשנות את דעותיו, בהתאם להתפתחויות ולתנאים הנוצרים בשטח. ואם יושג הסכם שלום עם סוריה, שיכלול הסדרי ביטחון מספקים, מותר לראש הממשלה יצחק רבין להחליט על נסיגה משמעותית וכואבת. עובדה, וסליחה על הדוגמה השבלונית, מנחם בגין עשה זאת לפניו, בסיני.

הלקח העיקרי שצריך רבין להסיק מהשבוע האחרון הוא – להיות פחות גלוי לב, לומר רק את האמת, אבל לא תמיד לומר את כל האמת. וכאן יכול רבין לקחת דוגמה ממנחם בגין ז"ל. כשפורסמו הידיעות על פגישה חשאית שקיים עם בשיר ג'ומאייל בלבנון, בגין לא הכחיש ולא אישר, הוא פשוט ענה בחיוך מלווה קריצה: "לא שואלים גבר היכן עשה את הלילה...". גם זה שיעור בפוליטיקה.

איש לא יכול לצפות את השפעת הפחתת המס על האינפלציה. שר האוצר והנגיד

מאחורי הקלעים

את ההחלטה להטיל מס על רווחי הון בבורסה תירץ ראש הממשלה בנימוק, כי ראה צורך לחפש מקורות למלחמה באינפלציה. אבל הסיבה האמיתית העומדת מאחורי ההחלטה היא כנראה, חוסר יכולתה של הממשלה לבצע את הקיצוץ בסך 900 מיליון שקל בתקציבי המשרדים

יאיר מידן

במסגרת הדיונים על מיסוי רווחי בורסה, עמדו בפני שר האוצר אברהם שוחט שלוש חלופות: הראשונה – מס על מחזור העיסקאות בבורסה בשיעור של אחוז אחד. השנייה – מס בשיעור גבוה מ־10 אחוזים, עם אפשרות לקזז הפסדים, כולל חובת הגשת דו"ח על פעילות בבורסה. החלופה שנבחרה היתה מס בשיעור של 10 אחוזים על הרווחים הריאליים, ללא קיזוז הפסדים וללא חובת דיווח.

מאז נזרקה לחלל האוויר הפצצה של שר האוצר, דלף מידע על דרך קבלת ההחלטות. ההחלטה להטיל מס על הבורסה היתה של ראש הממשלה יצחק רבין, לאחר ששוכנע על־ידי שר האוצר לעשות זאת. ההחלטה התקבלה ביום שלישי ב־10 בבוקר, בפגישה בין ראש הממשלה לשר האוצר בלשכתו של רבין, במשרד הביטחון בתל אביב. בפגישה זו השתתפו הממונה על התקציבים, דוד ברודט, הממונה על הכנסות המדינה, יורם גבאי, נציב מס הכנסה, דורון לוי, ומנכ"ל האוצר, אהרון פוגל. רק בשעות הצהריים ניתן האור הירוק על־ידי ראש הממשלה, אשר קבע כי יהיה מס על הבורסה – בתנאי שהדבר יאפשר לממשלה להתמודד עם בעיית האינפלציה, ושצעדי הממשלה יתרמו להורדת מחירים כבר השנה ועוד יותר בשנה הבאה.

שאלה של אמינות

ראש הממשלה היה מודע לבעיית האמינות, על רקע העובדה שב־24 ביוני יצא בהכרזה חד־משמעית, כי לא יהיה מס על הבורסה. דבריו נאמרו אז בכנות ומתוך אמונה, שמהלך כזה אינו רצוי ואף מזיק. כך אמר רבין: "אני לא מציע לאף אחד לעסוק במיסוי הבורסה. כל עוד אני ראש ממשלה, זה לא יקרה. אפשר להוריד את הנושא מסדר היום, בורסה זה לא קזינו". עד כמה נחוש היה ראש הממשלה ברעתו אז, ניתן ללמוד מן העובדה, שבמהלך החודש האחרון לא חדל לנזוף בשר הכלכלה והתכנון, פרופ' שמעון שטרית, על שהעיז להעלות את סוגיית המיסוי בדיוני הממשלה על תקציב המדינה ל־1995.

ביום רביעי השבוע אמר רבין, תחת לחץ מצד התקשורת, כי הוא חושב שכאשר מדובר בראש ממשלה ובשר האוצר, אין לצפות מהם לומר את כל האמת, במיוחד שמדובר בפיחות או מדיניות מיסוי חדשה. נכון שראש הממשלה אמר, כי הוא ראה צורך לחפש מקורות למלחמה באינפלציה. אבל הסיבה האמיתית העומדת מאחורי ההחלטה להטיל מס על הבורסה היא, כנראה, אי־יכולתה של הממשלה לבצע את הקיצוץ בסך 900 מיליון שקל בתקציבי המשרדים. מאחר שנקבע גורל גירעון שאין לחרוג ממנו, יכול היה להיווצר מצב, שהממשלה לא תוכל לעמוד בהתחייבות שנתנה – להפחית בשנה הבאה מיסים נוספים בסך 800 מיליון שקל, או אפילו להוריד את תשלומי מס הכנסה ליחידים ולחברות, מהלך שאושר על־ידי הכנסת בחוק.

תמיכה מקיר לקיר

מסע השכנוע של רבין על־ידי שר האוצר החל עוד ביום ראשון בלילה. בפגישה ביום שני שוכנע רבין, כי אין מנוס מהטלת המס, אבל הדגיש בפני שר האוצר, כי זו החלטה מאוד קשה עבורו. בפגישה זו השתתף גם נגיד בנק ישראל, פרופ' יעקב פרנקל, שגויס על־ידי האוצר בניסיון לשכנע את רבין. באוצר היתה תמיכה כמעט מקיר לקיר בצורך להטיל מס על הבורסה, ומרבית ראשי האגפים שהשתתפו בדיונים התאחדו סביב אופציית המיסוי. פוגל הציע מס גבוה יותר, של 25 אחוז, עם קיזוז הפסדים ודיווחים. הרצעה נפסלה על הסף ועל־ידי נציב מס הכנסה, דורון לוי, והממונה על הכנסות המדינה, יורם גבאי, בטענה שזה יחייב דיווח כללי של כל הנישומים, ואף עלול להביא לבריחת יחידים ומשקי בית מהבורסה.

בסופו של דבר, התקבלה ההצעה שהעלה נציב המס לוי, למיסוי בשיעור של 10 אחוזים. החישוב ייעשה על־ידי הבנקים והמס ינוכה במקור. לדעת כולם, זו הדרך הנכונה, שיש בה רוב היתרונות, אם כי גם חסרונות לא מעטים. נפסלה על הסף ההצעה להטיל מס על חיסכון פנסיוני וארוך טווח, כמו קופות גמל, קרנות השתלמות וקרנות פנסיה. כרגע זה לא על הפרק, אבל לא מן הנמנע שהצעה זו תעלה ותישקל בכובד ראש בתקופה הקרובה, אפילו לפני ינואר 95'.

רוב מהומה על לא מאומה

הכרזותיו של נגיד בנק ישראל, כי לא הדיור הוא הקטר המוליך את רכבת האינפלציה, לא יועילו. האמת המרה והכואבת היא, כי מדיניות האוצר ומשרד השיכון גוזלת ממדינת ישראל משאב אסטרטגי מתכלה והולך, מזרימה אותו לכיסי קבלנים, מוסיפה שמרים לעיסת המדד התופחת ורוצעת את אוזנם של נזקקי המשכנתאות למזוזת הבנקים

מאיר בן־מאיר

ההחלטה העקרונית להטיל סוף סוף מס על הבורסה ראויה לשבח. לא כן גובה המס ויעדי השימוש בהכנסות. מוטב היה להטיל מס גבוה, בקיזוז ההפסדים, מאשר מס של עשרה אחוזים בקיזוז המדד.

ההחלטה הזאת, המתיימרת ליצור שוויון בין ההון לעבודה, היא לעג לרש, מכמה טעמים. בגין עליית המדד מראשית השנה הנוכחית, סוצתה העבודה רק ב־50 אחוז, ואילו מרווחי הון בבורסה תקוזז מלוא עליית המדד. מכאן, שההשתבחות העצמית של שר האוצר כרכר הבשורה החברתית שבמדיניות החרשה ראויה, לכל היותר, לטון יותר מינורי.

מה שראוי לתשומת לב הם יעדי השימוש בהכנסה הצפויה ממיסוי הבורסה, הכנסה שהיקפה לוטה בערפל. שר האוצר, הנאמן למשנתו הכלכלית, אינו מקדיש את המקור החדש להרחבת פעולות הממשלה על־ידי האצת הפיתוח והבנייה, או הרחבת ההשקעות בחינוך והשכלה. הוא מוסיף לדרוך בנתיב הכבוש ולהשמיע את הפזמון הידוע, כי הפחתת שיעור המס לחברות והעברת חלק מעלות העבודה משכמם של המעבידים אל הקופה הציבורית, הם המקור לצמיחה.

במאמר מוסגר ראוי לשאול את שר האוצר – המוסיף לדגול בביטול הסובסידיות למצרכים בסיסיים, כמו לחם ותחבורה ציבורית – אם שחרור המעסיקים מהמיסים שהם חייבים בהם עפ"י חוק אינו בגדר סובסידיה: מהו היעד לסובסידיה זו, העבודה או ההון; והאם אכן הוכחה ההנחה, כי הסבסוד בעלות העבודה של המעסיקים זורם היישר להפריית הצמיחה. האם נשמעה טענה מפי גורם כלשהו במשק, כי שכר העובדים במגזר העיסקי הוא בעוכרי הצמיחה, או כי שיעור הפיצוי בתוספת היוקר הוא הריחיים על צוואר המשק?

משאב מתכלה

איש אינו יכול לצפות, מה תהיה השפעתה של הפחתת המס המוטל על מוצרים בני־קיימא על האינפלציה. מכל מקום, הוזלתם לא תגדיל את כושר הקנייה של העשירונים התחתונים, או של גימלאי הביטוח הלאומי. האיום על המשק ועל העובדים באחד היא האינפלציה, ואותה מלבים מחירי הדיור מכל וכל. יתר על כן, צמיתי המשכנתאות, שיוכלו מעתה ליטול איתם בטיוליהם הרדופים לחו"ל 7,000 דולר לעומת 3,000 עד כה, יוסיפו להיות התוקים להלוואות צמורות מדד. ואם יוסיף מינהל מקרקעי ישראל להזרים קרקעות למאגריהם של קבלנים - שהאינטרס הכלכלי שלהם הוא לבנות במשורה, טיפין־טיפין, לצבור רווחים מעלייה מסחררת במחירי הדיור ומתפיחת ערך הנדל"ן – תוסיף האינפלציה לגאות ודלת העם תוסיף לשלם את מחיר ה"רפורמה" החברתית, פרי מדיניותם של שרי האוצר והבינוי והשיכון ונגיד בנק ישראל.

הכרזותיו של הנגיד, כי לא הדיור הוא הקטר המוליך את רכבת האינפלציה, לא יועילו. העובדות גלויות לעין כל, וכל בר־בי־רב יודע לקרוא גם את המספרים וגם את האותות על הקיר. האמת המרה והכואבת, שאותה יש לזעוק בקול גדול ובראש חוצות, היא כי מדיניות האוצר ומשרד השיכון גוזלת ממדינת ישראל משאב אסטרטגי מתכלה והולך, מזרימה אותו לכיסי קבלנים, מוסיפה שמרים לעיסת המדד התופחת ורוצעת את אוזנם של נזקקי המשכנתאות למזוזת הבנקים.

יש להתריע, ולחזור ולהתריע, כי מדיניות השימושים בקרקע של האוצר ומשרד השיכון איננה רק פגיעה בשטחים פתוחים, בנוף ובאיכות חיים: מחקרים מוכיחים, כי ייצור המזון בעולם לא ידביק את הביקוש, וכי הקרקע והמים, כמקורות אסטרטגיים לעצם הקיום, הם בבת עינו של הארץ.

בישראל, המצויה באיזור שחון ונתונה לחסדיו של אקלים הפכפך, למדנו לדעת, כי במים יש לנהוג כבמשאב מתכלה. הנוהג שאנחנו נוהגים בקרקע, כמוהו כהימור על העתיד. כל אימת שהעלה הנגיד את הריבית כחסם בפני המדד העולה, הוא נגע לתבוע שימוש במכלול של אמצעים. הטלת 10 אחוזי מס על הבורסה, ליברליזציה של יבוא מוצרים בני־קיימא והגדלת סל הקניות של הישראלים הנופשים על שוקי חו"ל, אינם מכלול של אמצעים: המכלול נגזר מאופקים רחבים יותר בתחום האסטרטגי ורגישות רבה יותר בתחום החברתי.

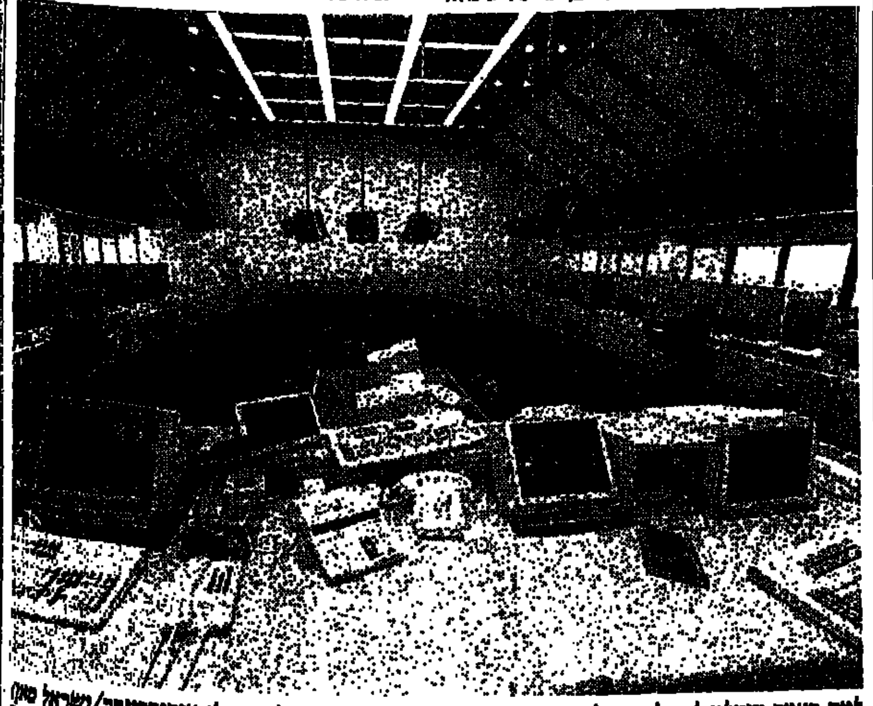

למה באמת החליטו להטיל מס על רווחים בבורסה? (צילום: אילן אסטנדרייבר/ישראל סאן)

"אם אני רואה בהגינות האנושית ערך, בכך אני מעניק משמעות לחיי". פרופ' ישעיהו ליבוביץ' (צילום: יעל דרזן)

ידיד נפש

"זכיתי לבלות הרבה שעות במחיצתם של גדולים", אומר העיתונאי מיכאל שער, ידיד קרוב של פרופ' ישעיהו ליבוביץ', "אבל אף אחד מהם לא הצליח לרתק אותי בחוכמתו, בהגיון ובניסוחיו הבהירים והחריפים כמו ליבוביץ'" ■■ "קל יותר לשבור את המראה מאשר לתקן את עצמך", אומר פרופ' עדי צמח, גם הוא ידיד קרוב, על ההתנגדות שעוררו דבריו, "וליבוביץ' העמיד מול פני החברה מראה מאוד ברורה" ■■ על האיש ועל משנתו

גלעד פדבה

פרופ' ישעיהו ליבוביץ', אחד הפילוסופים היהודים החשובים ביותר במאה העשרים, הלך לעולמו אתמול לפנות בוקר. ליבוביץ', אדם מבריק ובעל השכלה עצומה, לא הסתיר מעולם את דעותיו המקוריות על טבע האדם בכלל והחברה הישראלית בפרט. בראיון שהעניק ל"על המשמר" באוקטובר 91', התייחס ליבוביץ' גם לנושא המוות. "אני יודע שזה קרוב. יותר מזה כלום. אין לי כל מושג על מה שקורה אחרי שמתים. בעולמה של האמונה, יש רק התייחסות לחיים. מעבר לזה אין זכר ואין רמז, לא בתפילת שמונה עשרה, אפילו לא ביום הכיפורים.

"כל העניין הזה של העולם הבא שייך רק לפולקלור, ולא לאמונה באלוהים. המוות מפחיד? מה פתאום! המוות נסות. מבחינה איכותית, הספקתי די הרבה, אבל יש דברים שאין עליהם נחמה או תקנה. אין גם שיכחה. המוות הוא דבר שהתודעה חיה איתו בהתמדה. בני הבכור נפטר לפני 18 שנים מסרטן, ובני השני נפטר השנה ממחלה. אין לזה שום נחמה", הוסיף.

בנוסף לעיסוק בפילוסופיה של המוסר, בפילוסופיה של הדת ובפילוסופיה של הביולוגיה, התמחה ליבוביץ' ברפואה, כימיה אורגנית, ביולוגיה, חקר האנזימים, חקר התורשה ונוירופיסיקה. "בחוג לפילוסופיה, הייתי מאז ומתמיד רק פרופסור אורח", אמר פעם. המימסד האקדמי והפוליטי התקשה להתמודד עם הרעיונות הרדיקליים והביטויים המושחזים של ליבוביץ', שסירב להתאים עצמו לאופנה המתחלפת וסלד מאופורטוניזם וצביעות.

"אם אני רואה בהגינות האנושית ערך, בכך אני מעניק משמעות לחיי", אמר ליבוביץ' בראיון ל"על המשמר". "מדוע בוחר אדם להיות הגון ולא מנוול? הרי אני ואת יודעים, שאדם יכול להיות כל יום מנוול, שעל־ידי מעשה בלתי הגון יכול אדם להפיק תועלת רבה. אם יהיה הגון, לא ישיג את הדברים שיוכל להשיג בשקר. והנה, יש אנשים הגונים. למשל, אדם המתעסק בפוליטיקה. יש אמנם הרבה פוליטיקאים מנוולים, אבל עצם העיסוק בפוליטיקה איננו כזה".

ליבוביץ' מתח ביקורת חריפה על עסקנים תאבי השלטון. "אם פוליטיקאי יגיד לציבור דברים פופולריים בעבור מפלגה מטופשת, הוא יקבל מקום בכנסת, בעוד שאם יאמר את האמת, לא יעשה קריירה פוליטית", אמר הפילוסוף והוסיף מהשקפתו הדתית, "יש אדם שמקבל עול מלכות שמיים. את המלה 'עול' לא החילוניים אומרים, אלא הדתיים. למשל, בחור חושק בנערה, ויודע שעל־ידי שקר יוכל לפתותה. אם יתייחס אליה באמת שבלבו, היא לא תשכב איתו. אני שואל כל אחד מהם, 'מדוע אתה הגון? העניין הוא, שהם אינם יכולים לתת לי את התשובה, 'אני הגון מפני שאני יודע משהו'".

לפי ליבוביץ', הידיעה משותפת גם להגון וגם למי שאיננו הגון. "אז מה הוא יאמר לי, 'אני מכיר את כל הקוסמוס ואת כל ההיסטוריה האנושית, מימי האדם הניאנדרטלי ועד יצחק שמיר וג'ורג' בוש, ולכן אני אדם הגון'? כולם יתנו את התשובה הניצחת, 'אני אדם הגון, כי אני רוצה להיות אדם הגון'. מדובר כאן באדם, שבשבילו ההגינות היא ערך, וערך אינו ניתן להנמקה. וזהו דבר לא רציונלי, איננו מבטא מציאות ואיננו מתחייב מהמציאות".

איש חי ורענן

פרופ' עדי צמח, מהאוניברסיטה העברית, עדיין מתקשה לעכל את הבשורה על מותו של ליבוביץ'. "זה דבר נורא, הוא היה אדם גדול, איש טוב, איש נפלא, שאני מאוד אהבתי במשך יותר מחמישים שנה. אני מכיר אותו מגיל שנתיים או שלוש. אבא שלי וליבוביץ' היו ידידים קרובים. כשליבוביץ' היה מנהיג מפלגת העובד הדתי, אבא שלי היה חבר מועצת העירייה בירושלים מטעם אותה מפלגה. המשפחות היו מיודדות".

כשהגיע לאוניברסיטה, למד צמח פילוסופיה אצל ליבוביץ' וזכה אחר כך ללמד איתו. "לפני יומיים הוא לחץ את ידו של הילד שלי, בן השמונה. אמרתי לבני, זכור את לחיצת היד הזאת, כי אולי לא תזכה ללחוץ את ידו של אדם כל כך גדול בכל ימי חייך". הוא אחד האנשים הגדולים שחיו בעולם בשנים האחרונות, אומר צמח על ליבוביץ', הוגה דעות מקורי, איש אמיץ, ישר, פתוח, איש חי ורענן.

"הרעיון המרכזי שלו זו הטענה, שהדת אינה עיתון יומי שצריך לבוא ולחדש כל יום. אולי זו הטענה הליבוביצ'יאנית המובהקת ביותר – שהדת איננה קוגניטיבית־הכרתית, אלא עניין של פרקטיקה. אין לאמונה הדתית סיבות בתחום הקוגניטיבי, אלא בתחום אחר לגמרי, שהוא תחום הרצון. מכאן נגזרת מערכת שונה של הנמקות, שאינה קוגניטיבית.

"ליבוביץ' קומם בהתבטאויותיו את החרדים הקיצוניים, חובשי כיפות ממחנה הימין והחילונים, שהתקשו להתמודד עם השקפותיו לגבי פילוסופיה, דת וחברה. הוא הצליח להרגיז את הקבוצות השונות, וזה סימן שהיה איש מקורי, אחרת היה פוליטיקאי. לפוליטיקאי אין מחשבה אחת בראש, וככל שישמיע יותר פראזות חבוטות, אנשים יגידו 'כן, כן, כן', ויבקשו ממנו לחזור על הקלישאות. אנשים רוצים לשמוע פעם אחר פעם מה שנוח להם. ליבוביץ' נחשב תמיד לפרובוקטיבי, תמיד מחדש, תמיד מסעיר. צורת ההתבטאות שלו עוררה כעס בכל פעם".

צמח מסכים, שליבוביץ' היה איש רדיקלי. בתקופת מלחמת לבנון קרא לחיילי צה"ל לערוק. בשנות הארבעים והחמישים, קרא לכונן מחדש את הסנהדרין, כדי להוציא את הדת מהקיפאון ולחדש את החקיקה הדתית. "ליבוביץ' ביקש לחדש את ההלכה היהודית. לפי תפיסתו, הפעילות הדתית מתבטאת בחקיקה הדתית, שמתבטאת בפעילות של ההלכה.

"הצורה העליונה של החיים הדתיים היא קיום מצוות וייצור מצוות, שזו פעילות הלכתית. כל עור היהודי מתנזר מפעילות הלכתית, למעשה אינו חי חיים דתיים, שהם יצירת מערכת של 'עשה' ו'אל תעשה'. כלומר, ליבוביץ' הדגיש את חשיבותה של המערכת ההתנהגותית. הוא נקט בקו זה החל משנות הארבעים".

נהג להגזים בכוונה

ליבוביץ' עורר אנטגוניזם בחוגים שונים. יחד עם זאת, רבים אימצו אותו בחום אל לבם ונהרו להרצאותיו במועדון "צוותא" – לא רק מתוך הזדהות, אלא גם בחלק מאופנה חברתית. התקשורת החילונית אף בינתה אותו, ספק ברצינות, "הפמז הגדול".

"יכול להיות שאותו קהל אופנתי העריץ אותו, מאחר שהוא ישב בשיכון הפועל המזרחי בירושלים, הרחק ממועדון 'צוותא' בתל־אביב. נראה שלא כולם תפסו את משנתו באופן יסודי, אלא התמקדו בצרדים השטחיים".

במבט לאחור, כיצד אתה מתייחס לביטוי "יהודונאצי", שהשמיע ליבוביץ' בשנות השמונים?

"ליבוביץ' השתמש תמיד בביטויים חריפים. למלים חריפות היתה בעיניו משמעות חשובה. הוא טען, שכאשר משתמשים באנדרסטייטמנט, בלשון מרוככת, אנשים אינם מבינים את מידת החריפות של הבעיה. ליבוביץ' השתמש בטון דיבור נועם. הצעקה הפתאומית בסוף המשפט היתה חלק מהטקטיקה שלו".

להבדיל, בזן־בודהיזם משתמשים באפקט ההלם כדי להגיע לתובנה.

"כן, זה הרעיון. באמצעות אמירה קיצונית, מעוררים את השומע להגיע לתובנה חדשה". באופן סמציטי, וטגם אתה מצדיק את החיבור הרישורי בין "יהודי" ל"נאצי"?

"ודאי, זה היה צער שליטי. ליבוביץ' חי במציאות החברתית של ישראל ורצה להגיב עליה. היתה חשיבות לומר את הדברים הקשים, אפילו אם לשם כך היה צורך להגזים בכוונה ולהשתמש לעתים בקריקטורה. ליבוביץ' לא התכוון לומר שיהודים הם נאצים, פשוטו כמשמעו, אלא ביקש להתריע נגד הגני דעות גזעניים. ברור לחלוטין שלא הקימו בשטחים מחנות מוות וכו'.

"בין יריביו הפוליטיים יש כמה דתיים לאומנים, שכתבו ספרים ומאמרים על ביטול הדמוקרטיה וטענו שגויים אינם בבחינת בני אדם. מדובר בהגות גזענית במיוחד, מאחר שהיא מתבססת על הציווי האלוהי להשמיד ולשעבד, ומי שאיננו מוכן להיות משועבד

המשך בעמוד 17

"תמיד פרובוקטיבי, מחדש ומסעיר". פרופ' עדי צמח

חייב להחזיק מעמד

השנה האחרונה הביאה עימה שינויים עצומים לישראל, שהחלה לשאת ולתת עם אש"ף ונקטה צעדים מרחיקי לכת לקראת מתן מימשל עצמי לפלסטינים. כיצד רואים הישראלים התפתחויות אלה ואת הסיכויים לעתיד, ומהו הלך הרוח השורר בקרבם? כתב ה"וורלד פרס רוויו", ג'יי ברשינסקי, שוחח עם שלושה עיתונאים: צבי טימור, עורך "על המשמר", יוסף (טומי) לפיד מ"מעריב", ומשה אישון, עורך "הצופה". הראיון פורסם בכתב העת הקנדי, ותרגומו המלא מופיע כאן

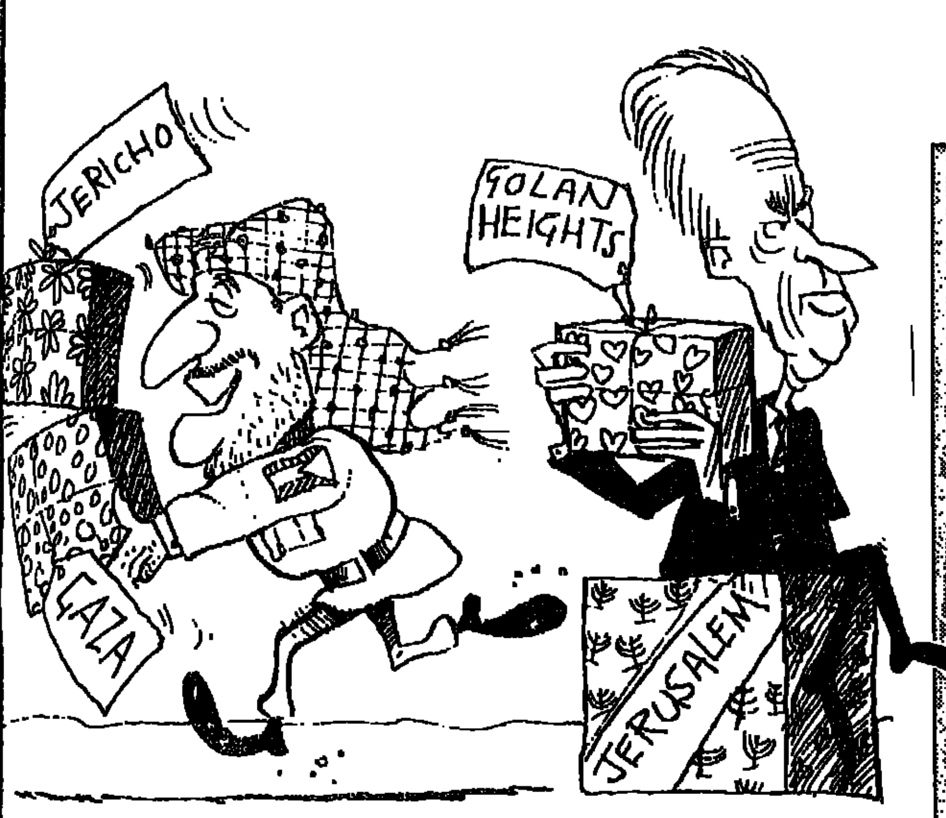

איך אתם רואים את מצב הדברים?

אישון: כולנו מצפים ליום, בו יישב כל איש תחת גפנו ותאנתו וישרור שלום אוניברסלי. מורגשת מעין התפייסות בקרב בני אדם ולאומים שונים, ומנהיגי המדינות מתחילים לשתף פעולה. כולם רוצים בשלום. השאלה היא, כיצד הוא יעמוד במבחן המציאות.

טימור: נראה לי, שבאופן כללי קידם הציבור בברכה את הסכמי אוסלו וקהיר מ־1993. כולם נשמו לרווחה, כאשר הכוחות הישראליים יצאו מעזה. עם זאת, כמה מוקשים יבשתיים מעכבים את ההסכם, ובייחוד ההתנחלויות הישראליות שנותרו כליכה של רצועת עזה, במרכזה של אוכלוסיה ערבית מרושעת ולאומנית. התנחלויות אלה מעוררות שנאה וקנאה בקרב הערבים, והן גורמות לבעיות בטחוניות.

האוכלוסיה הישראלית ברובה באמת שואפת לשלום, והמבחן של ההסכם יהיה באם הטרור יימשך או לא. אם תגיע עזרה בינלאומית, ואם המשטרה הפלסטינית תהיה מסוגלת לקחת את העניינים לידיה, השלום עשוי להצליח. אבל הסיוע טרם הגיע. הציבור הישראלי ישפוט את ההסכם, על פי תחושת הביטחון שלו ביחס ליישומו.

אנו עוסקים בהסכמים שבהם הציבור לא היה מעורב. אולי כתוצאה מכך מגיב הציבור באפתיה לנוכח המעשה המוגמר.

לפיד: אינני חושב שהציבור נשאר מחוץ לדיונים, יותר מאשר בכל מדינה אחרת בעולם. הדיונים בפרלמנט ובממשלה כוסו על־ידי התקשורת. כך נוטל הציבור בכל ארץ דמוקרטית חלק בדיונים על נושאים חשובים. האפתיה שאליה אתה מתייחס נראתה בעובדה, שהצבא נסוג מעזה ומיריחו ואף אחד לא הניד עפעף. החיים נמשכו כרגיל.

לישראל יש כיום אחת הכלכלות החזקות ביותר בעולם המערבי. זה לא מובן לגמרי במערב, הממשיך להתייחס אלינו כאל קרוב עני. העובדה שממשלה זו היתה מסוגלת לעשות מה שהיא רצתה, קשורה לעובדה שלאנשים פה טוב. הם עסוקים בתכנון טיולי הקיץ ולא בהגשמת חזון הנביאים. הסיבה השנייה היא, שכיום אין אלטרנטיבה. בטווח הארוך זה בלתי אפשרי לשלוט על אומה אחרת לאורך זמן.

לקפוץ משנאה לנישואין

אבל יכולתם להעניק לאותה אומה זכויות פוליטיות ולהזמינה להשתתף במבנה הפוליטי שלכם.

לפיד: לא תמצא אחוז אחד מהישראלים, למעט הערבים הישראלים, שיסכים לכך. לו רציתי להיות לצידה של אומה אחרת, הייתי חי באמריקה. לא הייתי בוחר בפלסטינים כשותפים לחיים.

טימור: רבים מאמינים, שבסוף התהליך תהיה פדרציה מסוימת של שני העמים, אבל ברור שזה יהיה תהליך ארוך. אי־אפשר לקפוץ מסיטואציה של שנאה תהומית לתוך נישואין. כל צד מרגיש חשדות עמוקים, שמבוססים על דיכוי מצד אחד ועל חשש מטרור, מצד שני. וקיימת שנאה עמוקה. במהלך האינתיפאדה, נהרגו קרוב ל־2,000 פלסטינים — 1,000 על־ידי כוחותינו ו־800 על־ידי כוחותיהם. למעלה מ־30 אלף איש נפצעו. יש עשרות אלפי אסירים. אין אף משפחה פלסטינית שנמלטה מפגיעת הישראלים. מאידך, גם לנו יש מאות נפגעים מפעולות טרור. זה יצר מצב שבו, כדי לחיות ביחד בשלב מאוחר יותר, אנחנו חייבים להיפרד.

מה לגבי החלום של ארץ ישראל?

אישון: אינני חושב שהציבור הפנה את גבו לארץ ישראל. אני חושב שחלק ניכר מהאוכלוסיה הישראלית של מדינת ישראל קשור לארץ ישראל, והם סובלים ומודאגים כאשר הם רואים שמוותרים על חלקים ממנה. וכאשר עולה נושא ירושלים, אתה רואה לפתע, שהרוב רוצה שירושלים תישאר מאוחדת, תחת ממשלה ישראלית.

טימור: אני מסכים עם אישון, שהעם היהודי שומר בלבו זיקה היסטורית לכל ארץ ישראל. אולם יכולה להיות לי זיקה לארץ ישראל, מבלי לשלוט על אומה אחרת. לי יש זיקה תרבותית לטולסטוי, אבל אינני צריך לכבוש את מוסקווה כדי לממש אותה.

לפיד: זה היה יכול להיות קל לשרטט את מפת השלום, אלמלא בעיית ירושלים. בנוגע לירושלים, אי ההסכמות, שמבוססות על הבדלים עובדתיים והיסטוריים, קבועות עמוק בלב הציבור. לירושלים יש משמעות העולה על חשיבותה הדתית והלאומית של העיר.

לא מאמינים לסורים

אינני יכול להבין את גישתכם כלפי ירושלים מעבר לאספקטים ההיסטוריים או הדתיים, משום שהיא מנוגדת לטענה שאסור לישראל לשלוט על עם אחר. קיים עם נוסף בירושלים, הפלסטינים, שמהווים למעלה מ־25 אחוז מהאוכלוסיה, והם מפוזרים על פני שטח גדול. אם תדבקו במושג של ירושלים מאוחדת, תמשיכו בשימור הסטטוס קוו.

לפיד: כיום מוקפת ירושלים בהתנחלויות יהודיות, שלא ניתן להפרידן באופן פיסי. אם תנסה להפריד את החלק המזרחי של ירושלים מהחלק המערבי, שם תמיד חיו היהודים, תפריד יותר יהודים שחיים בחלק המזרחי מאשר ערבים. לכן החלוקה היא בלתי מעשית מבחינה זאת. אני חושב שכולם מבינים, שזה בלתי אפשרי לקחת עיר שלמה, מלאת חיים, ולהפוך אותה לשתי ערים. הרעיון נכשל בברלין, והוא לא יוכל להיות מיושם בירושלים.

השאלה היא, כמה עצמאות אנחנו מוכנים לתת לערבים בתוך ירושלים. אני חושש שיהיה פיצוץ סביב הנושא הזה, משום שאינני חושב שהפלסטינים יסכימו להתפשר, ותהיה אינתיפאדה בתוך העיר.

כיצד משפיעה אפשרות הנסיגה מהגולן על הציבור הישראלי?

טימור: הגולן אינו שאלה של שייכות היסטורית. זוהי בעיה בטחונית.

אישון: תן לי להזכיר לך משהו: במשך השנים, גרו בגולן יותר יהודים מאשר בני לאומים אחרים. הגולן גם לא היה חלק מסוריה, עד מלחמת העולם השנייה.

טימור: לאחר מלחמת המפרץ, השתנתה תפיסת הביטחון הלאומי. הסתבר שישראל פגיעה לא רק למרגמות או לרובים שיורים מלמעלה, אלא גם לטילים. הבעיה של השלום עם סוריה היא לנטרל את האיום האחרון של ישראל ולמנוע את צירופו לקואליציה של המוסלמים הקיצוניים על גבולותינו. הבעיה לא תהיה של טילים לטווח ארוך, אלא לטווח בינוני או קצר.

אז מהי המסקנה?

טימור: המסקנה היא, שחיוני לעשות שלום עם סוריה. בעוד 10 שנים יהיה מאוחר מדי. ניסחף למלחמה, שבה קואליציה בין עירק, איראן וסוריה יכולה להיות מסוכנת מאוד לבטחוננו ולעצם קיומה של ישראל.

לפיד: אם הציבור ישתכנע שהירידה מהגולן תבטיח הן את השלום והן את הביטחון, הוא יסכים לוותר עליו. נכון לעכשיו, אינני רואה זאת.

האם אין סיכוי שהציבור ייפתח כלפי סוריה?

לפיד: מדוע שהציבור ייפתח כלפי סוריה, כאשר הסורים אינם נותנים אף סימן – גם כאשר אנחנו מדברים איתם - של רצון לשלום? הם מתנהגים כאילו מישהו אילץ אותם לשבת לשולחן הדיונים. לכן לציבור בארץ אין אמון בסורים. הבעיה הגדולה היא בשכנוע הציבור הישראלי, שהשלום והביטחון שלו מובטחים. ואינני רואה שהממשלה השיגה את זה. אני רואה את ריבוי הכרזות, המדבקים והסיסמאות על המרפסות בערי ישראל, המשקפים שהציבור אינו מאמין בסורים, והוא מוכן לסברה שבסופו ישראל תאבד את הגולן וגם את הביטחון האישי שלה.

החרם עשה שירות נפלא

נעבור לנושא אחר – החזון הוורוד של שר החוץ פרס לגבי מזרח תיכון חדש, עם ישראל כציר מרכזי של כלכלה מזרח־תיכונית משגשגת.

טימור: אין אלטרנטיבה אחרת. או שנצליח לבנות מזרח תיכון חדש, שבו העמים יחיו בשלום אחד עם השני, או שנחזור למלחמות אינסופיות. המבנה הכלכלי יקום על האינטרסים המשותפים של ישראל ומדינות ערב. יש להניח, שחברות בינלאומיות רצו להתבסס בתל־אביב, משום שתל אביב היא עיר מערבית ויש בה היהודים הדרושים.

הוצעו כבר פרויקטים של פיתוח בכל הסקטורים: מחקרים משותפים באקולוגיה, זיקוק ומשלוחי נפט, תעלה בין ים המלח לים האדום – וכל אלה ישנו את אופיו של המזרח התיכון. צריך הפוך את הסדר למצב שלא יהיו בו יותר אנשים רעבים ועניים, רעב ועוני מגביר את סכנת המלחמה.

לפיד: כל הישראלים מקווים, שבאמצעות השלום יזכה המזרח התיכון שגשוג כלכלי. מצד אחד, יהיה נפט זול ועבודה זולה ממדינות ערביות, ומצד שני ישראל תתרום מהיכולת הטכנולוגית שלה. אבל זה בדיוק מה שמדאיג את הערבים. הם מפחדים מהשתלטות כלכלית של ישראל – אם כי זהו רעיון אבסורדי, לאור העובדה שאנחנו מונים פחות מ־5 מיליון והם 100 מיליון - וכאן נכנסת האגדה האנטישמית הקלאסית, על קונספירציה יהודי בינלאומי. עובדה, הערבים לא ביטלו את החרם על ישראל, למרות לחץ מצד ארה"ב.

אני בטוח שזה כל כך טוב לישראל, להיות חלק מהחרם הכלכלי אזורי. וזה מאותה סיבה שהחרם הערבי, למרות הנזק המוחשי בסך מיליוני דולרים שנגרם בעטיו, עשה לנו שירות נפלא, בסופו של דבר. החרם הערבי אילץ אותנו להתחרות עם האיחוד האירופי ועם ארה"ב על השווקים שלהם, במקום לייצר צעצועי פלסטיק למיליוני ערבים. לא היינו מספקים רובוטים לצבא ארה"ב, לולא החרם הערבי. אני הייתי מעדיף לראות את ישראל כחלק אינטגרלי מהכלכלה של העולם המערבי, ולא כחלק אינטגרלי מהמזרח התיכון.

סכנת הפונדמנטליזם

הטענה נשמעה, שלכוחות הביטחון הישראליים יש תוכנית לכבוש מחדש את השטחים שנמסרו. אם ננקוט גישה פסימית ונניח שהשלום ייכשל, האם על ישראל להתכונן למלחמה בהיקף נרחב?

אישון: כדי לחיות בשלום, חייבים להיות מוכנים למלחמה, משום שאז אתה יכול להיות בטוח, שלא תופתע ולא תיגרר למלחמה שלא היית מוכן אליה. אני חושב שגם מצרים מאמנת את הצבא שלה ואינה שוללת את האפשרות של מלחמה כנגד ישראל. ניתן לומר אותו הדבר על ישראל: לכוחות הביטחון יש בוודאי תוכניות אפשריות לכל האופציות הצבאיות האפשריות, העלולות להתרחש באיזור.

לפיד: במצב הנוכחי, אין איום צבאי על ישראל. הפלסטינים אינם גורם צבאי, אלא גורם טרוריסטי. המדינות הערביות מסביב לנו אינן מסכנות את בטחונה של ישראל. האיום על בטחון ישראל בטווח הארוך נובע מהמוסלמים הקיצוניים, וזוהי סכנה לא רק לישראל, אלא גם לארצות־הברית, כפי שראינו בפיצוץ של מרכז הסחר העולמי. הפונדמנטליזם האיסלאמי הוא מטורף ומהווה סכנה בינלאומית. הוא יהיה יותר מסוכן לנו, רק אם יתרחש אפקט הדומינו והפונדמנטליסטים ישיגו שליטה על אלג'יר ומצרים ויחזקו את בסיס הפונדמנטליזם באיראן. העירקים יחזרו אז לחזית, ולפתע נהיה מאוימים על ידי טילים גרעיניים מכל הסוגים. סכנה כזאת קיימת, ואני חושב שזוהי הסיבה העיקרית לכך שישראל חייבת להגיע לפשרה מסוימת עם העולם הערבי.

טימור: אני מסכים. ברגע שתהיה מצבה איסלמית, הסכנה מבחוץ תהיה הרבה יותר גדולה, מבחינתנו. במלים אחרות, כדאי לעשות שלום עכשיו, כאשר יש רק מעצמת־על אחת והיא לצידנו, ולא כאשר סין, רוסיה ויפן ישובו לזירה.

האם ישראל לא סומכת על ארצות־הברית, מתוך הנחה שלא חשוב עד כמה גדול האיום, ארה"ב תעמוד לצידה של ישראל?

טימור: גם אם ארה"ב תעמוד לצידנו, היא לא תישאר מעצמת העל היחידה בעולם. סין נכנסת לתמונה, רוסיה עלולה להתאושש, אירופה יכולה להתעצם ויפן עומדת כבר.

מה יקרה אם השלום יתמוטט?

טימור: אינני רוצה לחשוב על כך. אינני סבור שנגיע למצב כזה.

תרגם: עדי טייטלר

מודגשת מעין התפייסות. משה אישון

כיום אין אלטרנטיבה. טומי לפיד

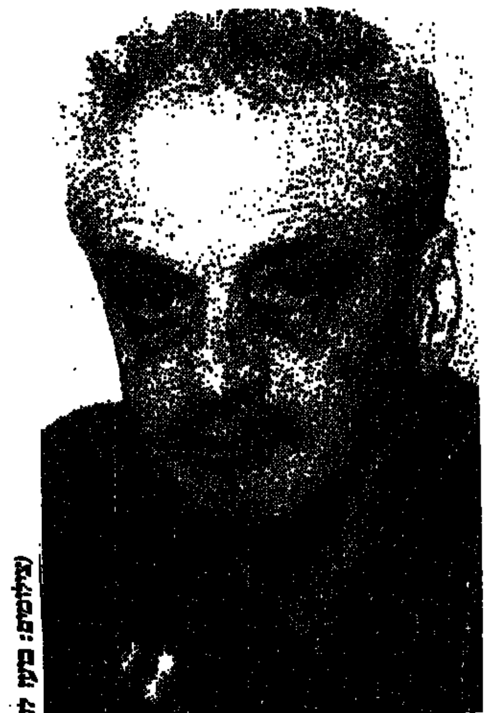
כדי לחיות ביחד חייבים להיפרד. צבי טימור

בכמה זמן קוראים 400 ספרים?

בדיקת הטענה נגד דרעי, שהוא מחליף עורכי דין כמו גרביים, בעיקר כדי לדחות את המשפט, יכולה לגלות שיש בדבריו הרבה היגיון. בעיקר אם זוכרים, שלמעלה ממאה אלף עמודים מחכים לפרקליטיו — חומר השווה ל־400 ספרים. וזה, בכלל בלי לקחת בחשבון את הקלטות, שזקוקות לפענוח, לשמיעה ולקריאה

בן דרור ימיני

דרעי, אומרים לנו דרעיולוגים ידועים, הוא אשף התיחמונים, שמנסה לעבור על כל האנשים כל הזמן, והגיע הזמן לעצור אותו. הם מביאים את תרגילי הסחבת, כביכול, שנועדו לדחות את פתיחת משפטו, כדי להצדיק את הטענות על זדוניותו הברורה של האיש, שמנסה להתחמק מכס המשפט.

באו שופטי בית המשפט המחוזי השבוע, והחליטו שלא להיענות לבקשת פרקליטיו של דרעי, ולחייבם לייצג את הנאשם. כל עניין ההתפטרות, טענה התביעה, הוא עוד תרגיל מהסוג הידוע. והשופטים קיבלו את עמדת התביעה, גם בלי לומר זאת במפורש בפסק הדין.

אם יש דעת קהל, הרי שדרעי כבר מוזמן רשע, נבל, גנב, שודד ומושחת. ומכיוון שהתוצאה ידועה, מי בכלל צריך את כל ההצגה. זה רק יעלה הרבה כסף לתקציב המדינה. שוטרים, חוקרים, פרקליטים ושופטים. הגיע הזמן לשלוח אותו להירקב בכלא, ולהפסיק את העיכובים המיותרים.

העניין הוא, שדעת קהל לא נוצרת יש מאין. יש מי שיוצר אותה. יש מי שמכוון אותה. יש מי שעושה בה מניפולציות. כדי להבין את השיטה, אפשר לקחת כתבה מהשבת האחרונה, שלא במקרה פורסמה בעיתון ששילהב את הרוחות נגד דרעי. באותו עיתון פורסמה כתבת תחקיר, כביכול, עם תמונת ענק של מנכ"ל משרד השיכון, אריה מורחי, עם כותרת שאפשר להבין ממנה, שהאיש מושחת וחילק כסף לכל מיני קבלנים חברים. כשקוראים את הדברים, מתברר שמדי פעם מגיעה העיתונות לשיאים חדשים של נבזות. הקשר בין האירועים שעליהם מסופר לבין המנכ"ל הוא שולי. כל מה שקרה, אם קרה, היה בתקופה שבה מורחי בכלל לא היה מנכ"ל. אבל הדביקו לו תיק והדביקו לו פרשה. ולך תתווכח עם כותרת צהובה ועם תמונת ענק מרשיעה. זו השיטה, והשיטה הזאת, אולי, עבדה גם במקרה של דרעי.

מערכת שסימנה אותו

לכותב שורות אלה, בניגוד לכל הידענים והידעונים, אין מושג ירוק אם דרעי גנב ומושחת. אולי כן ואולי לא. בכל מקרה, הוא זכאי עד שלא יוכח אחרת. כתבות בעיתונים, עם כל הכבוד, עדיין לא הופכות אדם לרשע. אבל כותב שורות אלה יודע שמשהו מסריח, ונמאס לו מהמלים היפות. אף אחד לא פותח חקירה נגד שרים שקיבלו הנחות ענק מאישיות כלכלית, אבל נגד דרעי נערכת חקירה שלא היתה כמותה בתולדות מדינת ישראל, בדיוק על אותה אשמה. גם הוא, אם יש משהו בהאשמות נגדו, קיבל סיוע לדירה מאישיות כלכלית.

דרעי מסתובב כבר זמן רב עם תחושה שמחפשים אותו. אפשר להניח, שכל אדם אחר במצבו היה מרגיש אותו דבר. גם אם הוא עשה כמה עבירות כספים שלא לפי הנוהל, ברור שדרעי לא רק שלא המציא את הנורמה, הוא גם לא היה חריג. כך שקצת קשה לצפות ממנו לשיתוף פעולה עם המערכת שסימנה אותו. הרי כמעט הלבישו לו תיק רצח, ושלחו לשם כך חוקרים לניו־יורק, ואחר כך שואלים למה הוא לא מחייך לחוקריו.

לא נעים להודות, אבל אני דווקא נהנה לראות איך דרעי מחזיר מלחמה. הם מתעללים בו, בהתאם לכל מיני נוהלים, כללים, תקנות, צווים וחוקים, אבל באים אליו בטענות, כאשר הוא מנצל את החוק לטובתו. להם מותר, אבל לו אסור. למה?

השאלה הגדולה היא, האם כל הסיפור הזה, כל הלינץ' הציבורי, משפיע על השופטים. השבוע הם נתנו לנו הזדמנות להציץ לנבכי העניין. לא נעים לומר, אבל נדמה לי שההתחלה לא מבשרת טובות.

הרי הטענה הפופולרית ביותר נגד דרעי היא, שהוא מחליף עורכי דין כמו גרביים, בעיקר כדי לדחות את המשפט. אלא שחשבון פשוט יגלה, שדווקא טענות דרעי, ועורכי הדין המתחלפים שלו, קצת יותר הגיוניות.

שהרי דרעי ופרקליטיו המתחלפים טוענים, שעם כל הכבוד, קצת קשה להם להשתלט על החומר. מדובר בלמעלה ממאה אלף עמודים, ועוד עשרות ו/או מאות קסטות שמחכות לפיענוח.

ספר אחד ביום

חשבון פשוט יגלה, שמדובר בחומר קריאה השווה לארבע מאות ספרים, לפי ממוצע של כמאתיים וחמישים עמודים לספר. עכשיו צריך לעשות חשבון, כמה זמן לוקח לקרוא כמות כזאת של ספרים. ממוצע הקריאה הוא של כעמוד בדקה. יש מי שקורא מהר יותר ויש מי שקורא לאט. אבל זה הממוצע. מכיוון שמדובר בחומר חקירה, ולא ברומן של עמוס עוז, אפשר להניח שקצב הקריאה מחייב קריאה מדוקדקת הרבה יותר. אבל נניח בכל זאת שפרקליטי דרעי הם אנשים מאוד מוכשרים, והקצב הממוצע יספיק להם לקריאת חומר החקירה. גם אז, הם זקוקים למשהו כמו ארבע מאות ימים, בהנחה שהם יספיקו לקרוא ספר אחד ביום. ונניח גם שהם מוותרים על כל שאר הלקוחות, ועל כל שאר העיסוקים, ומתרכזים בעניין דרעי בלבד. וזה עוד בלי לקחת בחשבון את הקלטות, שזקוקות לפענוח, לשמיעה ולקריאה.

אבל בכל כלי התקשורת, שסירבו לעשות את החשבון שעשו הפרקליטים בטענותיהם בבית המשפט, המשיכו לטעון שדרעי נוכל ופרקליטיו הם בני דמותו. הפרשנים המשפטיים בגרוש לא קראו עמוד אחד בחומר החקירה, מה שלא הפריע להם לחרוץ דין, לטעון טענות ולדעת את האמת.

ברור שמרשיעיו של דרעי לא זקוקים לא לעמוד ולא למאה אלף עמודים, כדי להרשיע אותו. הם כבר חרצו דין. וכאשר השופטים המכובדים מסרבים, משום מה, לעשות חשבון פשוט, להתעלם מחשבון פשוט, ובאותו זמן להעדיף את הטיעונים של מסיתי דעת קהל, העסק מתחיל להיות לא נעים.

מוקדם מדי להגיע למסקנות נחרצות. מוקדם לטעון שלא ייעשה צדק עם דרעי. מוקדם מדי להצדיק את דרעי. ובכל זאת, נדמה שכדי לנטרל את ההשפעה המזיקה של המסיתים, של המרשיעים בטרם משפט, יש צורך, לפחות לשם איזון, להעלות טענות מנוגדות, שבלשון המעטה, הן לא פחות מבוססות.

השופטים יושבים בתוך עמם. גם הם קוראים עיתונים. גם הם מושפעים – גם אם הם הרבה יותר מודעים לעבודתם, וגם אם, כפי שצריך להניח, הם שואפים למשפט צדק ולניטרול ההשפעות של דעת הקהל.

המשימה שלהם לא קלה. חבל, מאוד חבל, שבעניין שיש בו רק חשבון פשוט, הם לא בדיוק הסבירו לנו איך, פשוט איך אפשר לעמוד בעומס האדיר הזה, של קריאת ארבע מאות ספרים בפרק זמן כל כך קצר.

קצת קשה להשתלט על כל כך הרבה חומר. עורכי הדין אמנון זכרוני ודן אבי־יצחק (צילום: יצחק דדרי)

קלסתר הפנים העגלגל וההבעה התמימה של העיניים שמאחורי משקפי הקרן הסתירו מאחוריהם טרוריסט מהברוטלים שידע העולם. אבל קרלוס, המחבל שהצליח לחמוק למעלה מעשרים שנה מכל המשטרות שרצו לשים עליו את ידן, נלכד השבוע בסודן [redacted] רק עתה, יותר מעשור שנים שבמהלכן עסק בעיקר בבריחה — ישלם את המחיר על מעשי הרצח הרבים בהם לקח חלק

ורדינה חילו, בון

טרוריסט מבוקש. קרלוס ב־1973 (צילום: איי.פי)

לקסיקון של טרור

ה מצור הבלתי נלאה אחרי הטרוריסט הברוטלי ביותר בעולם תם, לאחר למעלה מעשרים שנה. קרלוס, שכמו באגדות הילדים, הפך ברבות השנים למיתוס של רואה ואינו נראה, יושב כמעצר בכלא בפריס, לאחר שהוסגר לצרפת על-ידי שלטונות סודן ביום ראשון.

הצרפתים מבקשים למצות את הדין עם העציר עד תום, לאחר שהפך את ארצם בשנות השמונים לקרקע רוויית דם. גם הגרמנים רוצים לעשות חשבון נוקב עם בן בריתם של ה"שטאזי" וקבוצת באדר מיינהוף, איתם שיתף פעולה במעשי הטבח והטרור על אדמת אירופה.

קרלוס, יחד עם יד ימינו, הטרוריסט הגרמני יוהנס ויינריכס, המבוקש אף הוא על-ידי התביעה הגרמנית, הפציצו במערב ברלין בשנת 1983 את בית התרבות הצרפתי, Maison de France. הפצצה שהניחו, במשקל של 24 קילוגרם, גרמה לקריסת המבנה, לפציעתם של 23 איש ולהריגתו של הצייר מיכאל הדייק.

לפני שלוש שנים פנתה גרמניה לסוריה ודרשה, באמצעות משרד החוץ, להסגיר את השניים לידיה. הסורים לא הגיבו. התקווה לשינוי התעוררה, כאשר בתחילת השנה האחרונה הגיעו לשירות הביון הצרפתי ד.ס.ט ידיעות לפיהן מסתתר קרלוס בסודן. בניגוד לסורים, הסודנים הפתיעו. הם גילו להיטות להסגרתו של המבוקש, כדי לשפר את תדמיתם, לאחר שהאמריקאים הגדירו את חרטום כמשתפת פעולה עם ארגוני טרור בינלאומיים.

[illegible]

איליץ' רמירז סנצ'ז (44), אזרח ונצואלה, שיגע במשך שנים ארוכות את כל העולם, בעיקר את שירותי המודיעין המערביים, לרבות המוסד הישראלי, שידם לא השיגה אותו. המאבק ללכידתו נחשב כמעט למשחק אבוד.

האיש בעל קלסתר הפנים העגלגל והחזות התמימה והמתעתעת, מצא תמיד דרך לחמוק מעיני מבקשיו, באמצעות דרכונים מזויפים, שמות בדויים והרבה עזרה מידידיו הערבים והגוש המזרחי בעידן הקומוניסטי. התמונה היחידה שנותרה בארכיב מנגנוני הביון היא תמונה מלפני עשרים שנה, שבה הוא מרכיב משקפי קרן עבות שחורות.

מחבר הביוגרפיה של קרלוס, דייוויד יילופ הבריטי, כינה אותו "לקסיקון של טרור מהלך", אידיאליסט ורומנטיקן. שירותי הביון הגדירו אותו כגיבורן של נשים, תאב חיים וכינוהו "חן". הוא אהב נשים, והרבה – וידע גם לנצל את אהבתן אליו. הן היו משועבדות לו, והוא הסתייע בהן להברחת נשק, חיפוי ופיגועים.

בדירתה של חברתו גלורה איטלה, איתה חי בלונדון, מצאה המשטרה בשנת 1975 נשק מוסתר. חברה אחרת, אנג'לה ארמסטרונג, הסתירה אותו באותה שנה בדירתה וסייעה לו להימלט מעיני המשטרה. "הקשר שלו למזרח גרמניה מוגבל להיכרויות עם נשים ונושא אופי אינטימי", העירו פקידי ה"שטאזי" ברישומים שערכו בכתב.

מאזן הדמים של קרלוס, ילדי ונצואלה השולט במספר שפות זרות, כולל עשרות הרוגים ומאות פצועים חפים מפשע, בצרפת, גרמניה ואנגליה. בין היתר, יש המייחסים לו את התכנון מאחורי הקלעים של הטבח באולימפיאדת מינכן בשנת 1972, שבו נהרגו אחד עשר ספורטאים ישראלים. שנה לאחר מכן, ירה אלמוני רעול פנים באיש העסקים היהודי הבריטי יוסף זיו בלונדון. שש שנים לאחר התקרית, הודה קרלוס בביצוע המעשה. הוא גם הודה בשני מקרים של שיגור טילים לעבר מטוס "אל-על" בשדה התעופה אורלי שבפריס, שהתרחשו בהפרש של שישה ימים, בינואר 1975. שנה אחר כך תכנן את חטיפת מטוס "אייר פרנס" לאנטבה על-ידי טרוריסטים גרמנים ולקיחתם בשבי של נוסעים ישראלים.

מניעיו של הטרוריסט הבינלאומי היו מורכבים משנאה לקפיטליזם המערבי והזדהות עם המאבק לשחרור פלסטין. לעתים ניהל מגעים עם מדינות, שבהן ביקש להתנקם מתוך מניעים אישיים.

ככנו של עורך דין קומוניסט ארוק, הצטרף קרלוס לתנועת נוער קומוניסטית בהיותו בן 16. בסוף שנות השישים נסע למוסקווה, שם למד כלכלה באוניברסיטת לומומבה. במהלך לימודיו התוודע לסטודנטים רדיקלים פלסטינים, שחלמו על שחרור פלסטין מעולה של ישראל.

מאוחר יותר, לאחר שסולק מרוסיה בגלל פעילות פוליטית שלא היתה לרוחם, ובעידודו של הרופא וד"ע חדד, נסע ללבנון ועבר הכשרה צבאית במחנה אימונים של צבא השחרור הפלסטיני, שכללה לוחמה פסיכולוגית, הרכבת מטעני חבלה והכנת פצצות. בשלב זה הלך והתהדק הקשר בין טרוריסטים פלסטינים לקבוצת הטרור הגרמנית המיליטנטית באדר מיינהוף, שהטילה אימה על גרמניה באותם הימים, עם סיעת הצבא האדום, וכן עם הארגון הבדלני הבסקי. בשנות השבעים הפך למוח הדומיננטי של ארגון ספטמבר השחור, והיה אחראי על הזרוע המתכננת והמבצעת של חטיפות ופיגועים. שמו של האיש המכונה קרלוס עלה לכותרות, לאחר שבשנת 1975 תכנן וביצע את חטיפתם של שרי הנפט, שנפגשו בווינה בכנס אופ"ק. שישה טרוריסטים גרמנים ביתרו את הבניין ולכדו 70 בני ערובה, ביניהם 11 שרים. שוב יצא קרלוס כשידו על העליונה. הוא קיבל מיליארד דולר תמורת שחרור בני הערובה. שמועות עקשניות טענו, שהיה זה חוזה שהזמין נשיא עירק, סדאם חוסיין. קרלוס הפך להיות חרב להשכיר, ולא רק בשם האידיאולוגיה.

התשתית האופרטיבית לפעילות הטרוריסטית, שהקים במרחבי אירופה, התחילה לפעול. במקביל, ביסס את קשריו ומעמדו במדינות ערב כמו סוריה, לוב, דרום תימן ועירק ובמדינות מזרח אירופה, שסייעו לו והסתירו אותו ואת אנשיו. הוא הרגיש מספיק בטוח לנוע ממקום למקום. בסוף שנות השבעים, קיים פגישות תכופות במלונות הפזורים במזרח ברלין.

[illegible]

במלון מטרופול התוודע לצלמת הגרמניה היפהפייה מגדלנה קופ, והאהבה בין השניים ניצתה. מי שתהפוך מאוחר יותר לאשתו ואם שני ילדיו, השתייכה לקבוצת "התאים המהפכניים" של יוהנס ויינריכס, טרוריסט אלים, המבוקש מזה שנים רבות על-ידי הגרמנים.

הקשר העמוק לאהובתו, ילידת העיר אולם, גרר את קרלוס לגל סדרה של פעולות טרור רצחניות על אדמת צרפת ומחוצה לה, נגד מוסדות צרפתיים, כדי לשחרר אותה מכלאה בפריס. קופ נכלאה על-ידי הצרפתים לאחר שבמכוניתה, שנסעה בעיר הבירה, מצאה המשטרה פצצה שביקשה להבריח.

הפיגוע הנקמני החמור ביותר התרחש בשנת 1982. קרלוס הורה לאנשיו להחנות מכונית תופת ממולכדת בחזית מערכת העיתון "אל וואטן אל ערבי". התוצאה – 63 פצועים והרוג אחד. האהבה ניצחה, וקופ השתחררה שלוש שנים לאחר מכן. השניים עברו להתגורר בדמשק בחסותו של הנשיא אסד, שדאג להעניק לטרוריסט חאלים דרכון, כסף ונשק ובעיקר חסות בטוחה. בדמשק הציג את עצמו כסוחר בעל אזרחות מקסיקאית, העוסק ביבוא ויצוא והעונה לשם מיכאל אסעף. הוא נסע במכונית לוקסוס מסוג "מרצדס", פיזר כספים וסעד את ליבו במסעדות מהודרות. חברו, ויינריכס, התחזה לאזרח אוסטרי בשם פטר שמידט.

אבל החממה הסורית לא נמשכה לנצח, כפי שהסתבר למבקש המקלט הנודד. עם התרתו של הקונפליקט המזרח-תיכוני והמגעים עם ישראל, החלו הסורים להתנער מנוכחותו של חור הדרום-אמריקאי, שהפכה למטרד. הם אותתו לו, שהוא איננו רצוי עוד בתחומם.

קרלוס נדד בין סוריה, לוב ותימן, עד שהתמקם בסודן הפונדמנטליסטית. בתחילה התגורר במלון פאר ואחר כך שכר בית. מסע ההתחמקויות הגיע לקיצו, כשבתום מעקב רב-שנים נלכד ונעצר.

[illegible]

מתוך ארכיוני השטאזי המתועדים עולה, שקרלוס תכנן את פעולותיו במזרח ברלין, תחת עינם הפקוחה של המזרח-גרמנים. לעומת זאת, אין הוכחות ממשיות שהוא נפגש ישירות עם אנשי מודיעין מזרח-גרמניים. הקשר התבצע, ככל הנראה, באמצעות הגרמני ויינריכס.

קצין ה"שטאזי" הלמוט פוגט, שנידון בחודש אפריל השנה לארבע שנות מאסר בגין מעורבותו במיצוע "בית צרפת", הודה שמשך הזמן חל שינוי בגישתם של מעבידיו כלפי קרלוס. בתיקי הארכיון של המשטרה החשאית נרשמה הערה: "רוצח מהסוג הגרוע ביותר". אין ספק שהיתה זאת תפנית חדה בגישתם, לאחר שיחד עם הק.ג.ב. ראו באיש פטריוט, הלוחם למען מטרה משותפת – הכנעת האימפריאליזם. לתובע המשפטי בברלין יש עתה אתגר – הסגרתו של המחבל האכזרי והעמדתו לדין.

אבל השערוריה הגדולה ביותר עדיין עומדת במקומה: העזרה שהגיש ה"שטאזי" בהברחת הפצצה דרך נמל התעופה שיינפלד והפיגוע הרצחני במרכזה של ברלין.

טרוריסט במנוסה. קרלוס ב־1994, לאחר לכידתו

מצפה שחקירתו תסייע לגילוי המזמינים. ארנון מוזס, השבוע לאחר החקירה

נחקר פעמיים. עופר נמרודי, לאחר החקירה

בלשים מאזינים בסתר

הגורמים הבכירים של משטרת ישראל נמנעים בעקביות מלהתייחס לפרשת האזנות הסתר שעליה נחקרו ארנון מוזס ועופר נמרודי, המו"לים של "ידיעות אחרונות" ו"מעריב" [redacted] עד עכשיו, עדיין לא ברור אם תצליח המשטרה להגיע אל מזמיני ההאזנות, אבל בינתיים, בעיתוני הבית של החוקרים, משתמשים בכל הזמנה לחקירה כהזדמנות טובה לנגח את היריב

נחמן גלבוע

ה קצוע טיפסה משטרת ישראל מדרגה, בחקירה בפרשת האזנות הסתר לבכירים בתקשורת. לאחר חודשיים, שבהם נשאלה המשטרה מתי תזמן לחקירה את העורכים האחראים בשני העיתונים הגדולים, היא עשתה זאת. קודם נחקר העורך האחראי של "מעריב", עופר נמרודי, ולאחר מכן ארנון מוזס, העורך האחראי של "ידיעות אחרונות". שניהם נחקרו תחת אזהרה.

גורמים הבכירים של המשטרה נמנעים בעקביות מלהתייחס לחקירת השניים. הדבר היחיד שגורם בכיר בפרקליטות היה מוכן לומר הוא, שהמשטרה הוכיחה כי היא פועלת ללא משוא פנים ומבצעת את שנדרש ממנה בכל הנוגע להתפתחות החקירה. הדברים נאמרו בתגובה לביקורת שספגה המשטרה, בעקבות הפרסום לגבי האזנות סתר אחרות, שבה נתפסו חוגי מזעקי ויעקב אשל.

עם זאת, לאחר חקירתם של שני המו"לים, נותרה השאלה, האם אכן נקטה המשטרה בכל הצעדים הנדרשים לה על פי חוק, כדי להגיע אל מזמיני האזנות הסתר לאנשי התקשורת.

צילומים הדדיים

אולם, על פי הנתונים שבכלל זאת התפרסמו לגבי החקירות האחרונות, הסימטריה שבה מוצגת הפרשה נראה שלא הוערה על-ידי המשטרה. שני הצדדים הוזמנו לחקירה לאחר שהוגשה תלונה מפורשת, המאשימה אותם בהזמנת ציתות, או בניסיון להעליל אודות הזמנה כזו. שני הצדדים נחקרו ממושכות והמשטרה תפסה אצלם מסמכים, שאת חלקם הביאו הנחקרים לחקירה. שניהם שוחררו בתנאים מגבילים דומים. צלמי השטח בשני העיתונים ידעו גם הם על החקירות, וכשנחקר העורך העמית, הגיעו לחזית משטרת פתח-תקוה, שם ממוקמים משרדי היחידה הארצית לחקירת פשעים, וצילמו. תמונות הנחקרים המתייצבים לחקירה, פורסמו בהבלטה בעיתון המתחרה.

מי שקרא בעיון את תגובתו של הנחקר הראשון, נמרודי, לחקירה, יכול היה להבחין במאמץ הרב שנעשה מצידו להבליט את אותה סימטריה, כביכול. נמרודי נחקר פעמיים (מוזס פעם אחת), אולם הוא טרח להדגיש, כי הדבר נעשה בעקבות תלונת שווא של אדם המקורב למוזס, וכי גם העורך הראשי של "ידיעות אחרונות" יגיע בקרוב למשרדי היחידה הארצית לחקירת פשעים. מוזס, לעומת זאת, הרגיש לאחר החקירה, כי הוא מצפה שחקירתו תסייע לגילוי מזמיניה של האזנת הסתר, שבוצעה על ידי חברת "אגם חקירות". איזכור שם החברה לא היה מקרי, והוא נועד לרמוז על "פעולת הסחה" מצד אלה המנסים להעלות לכותרות פרשיות אחרות ולכרוך אותן בפרשה זו. בדיווח ב"מעריב", שעסק בהרחבה בחקירת ארנון מוזס, לא הופיע משום מה ציטוט של גורמים במשטרה, לפיו כל הנחקרים מ"ידיעות אחרונות" שיתפו פעולה עם חוקריהם.

אלה תולדות

למי שהתבלבל משפע השמות והמידע הרב שהוזכרו בקשר להאזנות הסתר, הנה תזכורת קצרה על גלגולי הפרשה וספיחיה. הפרשה נחשפה לראשונה לציבור בחודש מאי 94', בעת שדווח על מעצרם של בעלי חברת "אגם חקירות", רפי פרידן ויעקב צור, בחשד לביצוע האזנה בלתי חוקית לפלאפונים של אנשי תקשורת בולטים. בתחילה דיווחו שני העיתונים, כדרך שיגרה, על מעצרם של שני החוקרים ועל החשדות המיוחסים להם – ביצוע ההאזנות באמצעות מכשיר מתוחכם שהוצב במשרדם. בדיווחים הבאים הבליט כל עיתון את שמות האנשים הקשורים בו, שלהם נערכה ההאזנה ונתגלו ציתותים לשיחותיהם. ב"מעריב" בלט בעיקר שמו של המשנה למנכ"ל, יעקב קדמי, וב"ידיעות אחרונות" שמה של אחת מבעלות המניות בעיתון, מרים נופר-מוזס.

בשלב הבא, הודיע "ידיעות אחרונות" על הגשת בקשה להסרת החיסיון, שהוטל על פרסום רשימת השמות המלאה של המואזנים. בתגובה, מסר "מעריב" תוך זמן קצר, כי גם הוא מצטרף לאותה בקשה. רשימת השמות שהותרה לפרסום כללה אוסף אדיר של אנשי תקשורת, אנשי ציבור ואנשי משק וכלכלה, ואיכזבה את מי שציפה להבין מהם במי התמקדה האזנת הסתר. שמועות שריחפו בין אנשי תקשורת טענו, כי התמליל של רוב הקלטות שתפסה המשטרה נמחק מבעוד מועד, ואחת הקלטות הבודדות שנשארו היתה תמליל האזנה למשנה למנכ"ל "מעריב", יעקב קדמי. על השאלה מי היה מעוניין להאזין לשיחותיו של קדמי, לא ניתנה תשובה ברורה במהלך הדיונים בהארכות המעצר של פרידן וצור.

את תחילת ההסלמה בקרב בין שני העיתונים ניתן לקבוע דווקא עם הכנסתם של גורמי תקשורת אחרים למשחק. באחד מימי השבוע יצא עיתון "הארץ" בידיעה בלעדית של כתבי המשטרה ראובן שפירא ומשה טרבאל, לפיה נפגש נמרודי לשיחה ממושכת עם עו"ד מוטי כץ, המשמש כסניגורו של אחד הנאשמים בביצוע האזנות הסתר. למחרת, צוטטה הידיעה בהבלטה בעמודו הראשון של "ידיעות אחרונות". הידיעה הבלעדית ב"הארץ" וכתבת תחקיר על רונאל פישר מ"מעריב", שהתפרסמה ב"כל העיר", יכולות לרמוז על עמדת המו"ל של שני העיתונים, עמוס שוקן. התגובה לא איחרה לבוא. מספר ימים לאחר מכן, פרסמה כתבת המשטרה של הטלוויזיה בתל-אביב, איילה חסון, ידיעה בלעדית לפיה הזמינו אנשי "ידיעות אחרונות" מעקב והאזנות סתר למשרדי "הכשרת הישוב" של משפחת נמרודי. לידיעה התלווה מסמך המעיד כביכול על ביצוע החקירה, אשר נועד להישלח לאחראי על המשק ב"ידיעות אחרונות", חיים רוזנברג. הפעם צוטטה הידיעה בהבלטה בעמודו הראשון של "מעריב".

פרסום שתי הידיעות שיחרר ניצרה מסוימת, שהיתה עדיין נעולה עד לאותה עת. ב"ידיעות אחרונות" נרמז על הקשר הקרוב מדי בין נמרודי לפרקליטם של הנאשמים. ב"מעריב", לעומת זאת, הובלטו הסכסוכים בין זאב מוזס לנוני מוזס, ונעשה ניסיון לקשור את פרשת ההאזנות לאותו נושא. נושא נוסף שזכה להבלטה ב"מעריב" היה הצהרתו של פרידן באחת מהארכות המעצר שלו, לפיה ידוע לו שעורך "ידיעות אחרונות", משה ורדי, וכתבת הכתבים רות בן-ארי, הזמינו בעבר האזנת סתר לטלפון של העורך לשעבר של העיתון, רב יודקובסקי. פרידן ופרקליטו, עו"ד מוטי כץ, סירבו לציין את שמו של החוקר הפרטי, אשר לדבריהם קיבל את הזמנת העבודה.

מזעקי ואשל הוחזרו למעצר

בשלב הבא הוגשו התלונות ההדדיות במשטרה. שלוש תלונות הוגשו עד כה, בנוסף לחקירה המתנהלת בעקבות לכידתם של אנשי "אגם חקירות". התלונה הראשונה הוגשה על-ידי בעל משרד החקירות "תשבץ", אביב פישביין, ובה נטען כי בעלי משרד החקירות "מורטל", זאב לויטה ואמיר בן אשר, השתילו במשרדו עובדת, אשר גנבה מהכספת את המסמך שהוצג בטלוויזיה, המעיד כביכול על המעקב אחר משרדי "הכשרת הישוב". השאלה העיקרית העומדת בפני המשטרה היא, מיהו הגורם שהיה מעוניין להזמין בחברת "מורטל" את החקירה ותפיסת המסמך. התלונה השנייה הנחקרת במשטרה היא תלונתו של יודקובסקי, שהוגשה בעקבות ההודעה על האזנת הסתר בביתו. גם כאן תרצה המשטרה להגיע לזהותו של מזמין ההאזנה, הרבה יותר מאשר לדעת מי ביצע אותה, באם היא אכן בוצעה. התלונה השלישית שהוגשה למשטרה היא תלונתו של החוקר הפרטי דוד ספקטור, בעל חברת "ספקיוריטי", לפיה ביקש ממנו נמרודי, באמצעות עו"ד מוטי כץ, לספר במשטרה שאנשי "ידיעות אחרונות" הזמינו אצלו, או באמצעותו, האזנה ל"מעריב". בתגובה טענו אנשי "מעריב", כי ספקטור מקורב לנוני מוזס, והגשת התלונה מצידו נועדה לנקום ב"מעריב" על פרסום בלתי מחמיא אודותיו, ודחיית בקשתו לפיצוי כספי בעקבות אותו פרסום.

אם לא די בשלל התלונות והשמות שהשתרבבו בעקיפין לפרשה, יצאה המשטרה לפני מספר שבועות בהודעה דרמטית על לכידתם של חוקרים בכירים, שייתכן שגם הם מעורבים בפרשה. בדיון בהארכת המעצר התברר, כי מדובר בחוקרי מזעקי ויעקב אשל, ששמם עלה כבר בעבר בהקשר להאזנות בלתי חוקיות, אולם למעצרם אין כל קשר לפרשת ההאזנות הנוכחית לאנשי התקשורת. אנשי המשטרה חרקו שיניים, כאשר הוחלט בבית המשפט המחוזי לשחרר את מזעקי ואשל בערבות, למרות שהורשעו בעבר בגין האזנות סתר והבטיחו שלא לעסוק בכך יותר. אתמול נענה בית המשפט העליון לבקשת פרקליטות המדינה, והורה לעצור את השניים עד לתום ההליכים.

עושים צחוק מהעבודה

כאמור, השאלה העיקרית בפרשה הנוכחית היא, האם תוכל המשטרה להגיע אל מזמיני ההאזנות, והאם היא נקטה בכל הצעדים האפשריים לשם כך. אנשים המכירים את עבודת המשטרה מקרוב, ובהם קצינים בכירים לשעבר, מפקפקים ביכולתה להגיע אל המזמינים. כדי להגיש כתב אישום בבית המשפט, זקוקה המשטרה לעדות מהימנה, בתוספת ראיה כלשהי שתביא להרשעה. הטכניקה המקובלת להשגת העדות היא מעצר ממושך ושכנוע אחד הנחקרים, שיש לו מה להפסיד במידה שלא ישתף פעולה. במקרה כזה, ניתן לשכנע את אחד השותפים להפוך לעד מדינה, או להבטיח לו עיסקת טיעון. את הראיות הנוספות משיגים באמצעות פשיטה מהירה על מסמכים או קלטות.

ככל הידוע, לא הפתיעה המשטרה את אנשי "אגם חקירות" בזמן תפיסת הקלטות שהוקלטו על-ידם בסתר. גם המעצר הממושך יחסית שבו היו נתונים לא גרם להם, ככל הנראה, למסור למשטרה את שמות מזמיני הציתותים. "חוקר פרטי שיפתח את הפה במשטרה, מבין שהוא גמר את הקריירה, ולכן הם לא מדברים", אומר קצין בכיר, "מהניסיון שלי, אף אחד לא ידבר, גם כשתפסו אותם בביצוע ההתקנה. אין להם גם סיבה לדבר, כאשר רואים את העונשים המצחיקים שהם מקבלים בבתי המשפט. אם את מזעקי, שנתפס כמה פעמים, לא עוצרים כמתווי עד תום ההליכים, עושים צחוק מהעבודה. במצב הענישה הנוכחי כלפי המתקינים, אי-אפשר יהיה להגיע למזמיני ההאזנות. במצב כזה, לחוקרים שנתפסים אין מה להפסיד, והם לוקחים בחשבון שייתכן וייעצרו, כחלק מהסיכון המקצועי".

מ'לר באופרה

פחות מ־400 דולר השתכר הזמר המקסיקאי האלמוני, פלסידו דומינגו, כשהגיע ב־1961 לשיר באופרה הישראלית ■ השכר שקיבל בקושי כיסה את שכר הדירה ודמי המחיה, אך מנהלת האופרה אדיס דה פיליפ הבטיחה, שהניסיון שיצבור יהיה שווה מיליון דולר, והגזימה, כלפי מטה ■ מאז זרמו הרבה צלילים בגרונו, לא פחות כספים לכיסו, והיום הוא נחשב לאחד משני הטנורים הטובים בעולם ■ בעוד עשרה ימים יופיע בקונצרט יחיד בבריכת השולטן בירושלים

באופרה "אותלו", גדול תפקידיו הקולנועיים (אוסף: שבתאי בן ארויו)

יצחק שור

ביום שני ה־29 בחודש, יגיע זמר הטנור המפורסם פלאסידו דומינגו במטוס הפרטי לנמל התעופה לוד, ומשם ייסע למלון המלך דוד בירושלים. יומיים לאחר מכן, ביום רביעי ה־31 בחודש, יופיע בקונצרט יחיד בישראל, בבריכת השולטן. לימינו תופיע זמרת הסופרן הרומניה אנג'לה גיאורגיו, ותזמורת ירושלים תלווה את הצמד. התוכנית תכלול את מיטב האריות לטנור מהאופרות "טוסקה" של פוצ'יני, "שיקוי אהבה" של דוניצטי, "האפריקנית" של מאיירבר, "אותלו" של ורדי ועוד. למכירה יוצעו 6,000 כרטיסים, רובם מסומנים, במחירים הנעים בין 124 ו־600 שקל.

צופי הטלוויזיה ודאי זוכרים את הופעתו של דומינגו ב"קונצרט הטנורים", עם פברוטי וקארס, בסיום משחק הגמר על הגביע העולמי בכדורגל בלוס־אנג'לס.

דומינגו (53) נשוי באושר ועושר למרתה, זמרת סופרן מוכשרת, שוויתרה על הקריירה שלה למענו. הוא נולד בספרד ב־1941, לאם ממוצא באסקי ולאב ממוצא קטלוני. הוריו הקדישו את חייהם לתיאטרון המוסיקלי הספרדי המסורתי, ה"סרסואלה", ולכן היו אורות הבמה חלק מילדותו. אפילו את שמו קיבל מגיבורת אחת הסרסואלות, פלאסידה, שאת דמותה גילמה אמו, פפיטה. בהיותו בן שמונה היגרה משפחתו למקסיקו סיטי, שם קיבל את חינוכו המוסיקלי השיטתי, וסיים בהצטיינות את חוק לימודיו בזימרה ובפסנתר.

את הקריירה התחיל כפסנתרן, אלא שפרנסה במקסיקו לא היתה לו. רוב חיי התרבות בעיר, בשנות השישים, היו בנויים על יבוא אמנים. יום אחד הוצע לו חוזה מהחלומות, באופרה הישראלית בתל־אביב. לפיכך, עשה את הטירונות המוסיקלית שלו אצל המנהלת האנרגטית והכל־יכולה של האופרה, אדיס דה־פיליפ, בשנים 1962־1965. ההזדמנות נפלה לידי דומינגו לאחר שהטנור הראשי של האופרה הישראלית דאז, יעקב רודן, החליט לא להאריך את החוזה שלו עם דה־פיליפ ולחפש את מזלו באירופה. דה־פיליפ חיפשה בבהילות טנור מעולה.

333 דולר בחודש

מספר שבתאי בן ארויו, מי שהיה יד ימינה של אדיס דה־פיליפ והממונה על יחסי ציבור באופרה הישראלית: "ב־1961 ביקר כאן הפסנתרן המקסיקאי חוזה קהאן, שהחזיק דרכון דיפלומטי ושימש כשגריר תרבותי של ארצו. האופרה של מקסיקו סיטי, סיפר קהאן, עובדת חודשים ספורים בשנה, בעיקר עם זמרים אורחים, ואילו זמרי מקסיקו עצמם עושים רוב ימות השנה חלטורות בפרובינציה. הצעתי לקהאן שיקשר בין כמה מהמוכשרים שבהם לבין אדיס דה־פיליפ. כך נוצר הקשר עם פלסידו דומינגו, שהיה אז כבן עשרים, והביא עמו כנדוניה גם את מרתה, אשתו המוכשרת והיפה".

דה־פיליפ הציעה לזוג שכר של 1,000 לירות תמורת עשר הצגות בחודש. רק כאשר הגיע ארצה התברר לדומינגו, שדה־פיליפ התכוונה ללירות ישראליות ולא ללירות סטרלינג. השכר, שהיה שווה ל־333 דולר לשני בני הזוג ביחד, הספיק לשכר דירה ולמחיה, אך דה פיליפ ניחמה אותם כשהבטיחה, כי הניסיון שיצברו כאן בתום שנה יהיה שווה מיליון דולר. דה־פיליפ הגזימה, כלפי מטה, כמובן. אחרי כמה חזרות הבחינה דה־פיליפ, שהבחור הינו משאת נפש לכל מנהל אופרה. שני בני הזוג, לחוד וביחד, ביצעו מאות תפקידים והעשירו את נסיונם.

באחת ההופעות הראשונות שלו, בתפקיד רודולפו ב"לה בוהם", בגד בו קולו. הקהל לא מחא כפיים. "בתום ההצגה", מספר בן ארויו, "ניגשתי לדומינגו והוא אמר לי: 'נכשלתי. אני מוכן להתיר את החוזה ולחזור למקסיקו'. השבתי לו: 'האופרה הישראלית איננה לה־סקאלה של מילנו. איננו קפדנים. יהיה בסדר'. אל מאחורי הקלעים באה גם אדיס דה־פיליפ, חיבקה את דומינגו בחום והבטיחה לו שהוא ישתפר, ושהיא תמשיך לעמוד מאחוריו.

"התנאים שבהם עבדו הזמרים היו גרועים", ממשיך בן ארויו, "הם שרו את רוב התפקידים בפעם הראשונה בחייהם, בלי חזרה אחת עם התזמורת. הקיץ היה חם להחריד, והאוויר היה לח. לא פעם היה האוויר כה דחוס, עד כי גרונות הזמרים ניחרו. מי ששר בתנאים כאלה היה יכול להיות סמוך ובטוח, שיוכל לשיר בכל מקום. פעם הלך דומינגו לרחוץ בימה של תל־אביב, שסער באותו יום. הוא בלע כמויות גדולות של מים מלוחים, ואלמלא תושייתו של המציל, היה יורד למצולות".

אבל חוץ מזה, החיים בתל־אביב באותן שנים היו פשוטים וטובים. הקהל מילא את אולם "קסם" ברח' אלנבי 1, על שפת הים, ולא התייחס לזיופים. יום אחד, בעת סיור בשכונה חרדית בירושלים, שוחח דומינגו עם אשתו בעברית וזכה למטר אבנים. בשביל החרדים באותם ימים היתה העברית שפת קודש, שאסור להשתמש בה לצרכים חילוניים.

לא שכח את דה־פיליפ

יום אחד שאל דומינגו את בן ארויו: "אני מוכן?" כוונתו היתה, האם הוא בשל לצאת לעולם הגדול. שנתיים וחצי לאחר בואו ארצה, ביוני 1965, השיב בן ארויו לדומינגו: "אתה מוכן". באמתחתו היו עשרות דמויות ממיטב הרפרטואר העולמי – 'טוסקה', 'כרמן', 'לה טרוויאטה', 'דון ג'ובאני', 'דולי הפנינים', 'פאוסט' ועוד".

עשר שנים לאחר מכן, כבר היה דומינגו לאחד הטנורים המבוקשים בעולם. הוא הופיע על מיטב הבמות לצידם של מריה קאלאס האגדית, במאי הסרטים פרנקו זפירלי, שביים את "אותלו", גדול תפקידיו הקולנועיים של דומינגו, והסופרנית האדירה ליאונטין פרייס. הוכתר מהופעתה עם הפילהרמונית וזובין מהטה בחגיגות [illegible] היובל להקמתה של מדינת ישראל.

שנים רבות אחרי שדומינגו הפך לכוכב־על בינלאומי המשיך להכריז ברבים, כי היה לו הכבוד להיות תלמידה של אדיס דה־פיליפ, האשה שהמבקרים אהבו לשנוא. דברים אלה פרסם גם באוטוביוגרפיה שלו. כיום נמצאת הקריירה שלו בשיאה: הוא מכהן כיועץ מוסיקלי של האופרה של לוס אנג'לס, מאז היווסדה לפני עשר שנים, ובקרוב יתחיל למלא את תפקיד המנהל המוסיקלי של האופרה של וושינגטון. בשנים האחרונות התחיל לבצע תפקידים מרכזיים באופרות של וגנר – "לוהנגרין", "פרסיפל" ו"הולנדי המעופף". במקביל, הוא שר אופרה [illegible] ומנגנון, "גויה" מאת מנוטי. החברות "דויטשה גרמופון" ו"סוני" מציעות את ביצועיו ב־100 אופרות, על גבי [illegible] קלטות וידאו, תקליטורים וסרטי קולנוע כמו "כרמן", "לה טרוויאטה" ו"אותלו".

מאז 1972 הוא מניף גם את שרביט המנצחים, כמו שעשה בחלק מהקונצרט בפארק הירקון, במוצאי שבת [illegible] 11.7.87. המבקר חנוך רון כתב אז ב"ידיעות אחרונות": [illegible] שדומינגו נולד לניצוח, וכי אם יאבד פעם את קולו, [illegible] כבר מסודר בחיים. דעה הפוכה השמיעה מבקרת "[illegible] המשמר" באותם ימים, אלה לור־שריף: "דומינגו [illegible] איננו בלתי־מוכשר והוא בוודאי מוסיקאי [illegible] אך אמנותו כמנצח עדיין איננה, ולדעתי אולי [illegible] תגיע, לרמת אמנותו כזמר. לכן קצת חבל [illegible] במקום, שבו איננו יכול להפגין את מלוא [illegible] האדיר".

את רוב התפקידים שרו לראשונה בחייהם. פלסידו דומינגו ומרתה אשתו בתל אביב, 1963

רוק, בוץ ונוסטלגיה

בוגרי וודסטוק הראשון באו לפסטיבל לספוג מנות גדולות של נוסטלגיה, ולשכוח לרגע את תלאות היום־יום. הדור הצעיר, הנוהג לגלח שיער במקום לגדלו, בא לגלות על מה כל הרעש; וגם אם התאכזב מהמוסיקה, שהיתה יותר מלודית ופחות רועשת מהדיאטה המוסיקלית של היום, כשהנוער של היום יחזור לוודסטוק בשנת 2019, בטח יזכור בעיקר את הבוץ

מיכאל אייזנשטדט

הריגושים העוברים על תושבי סוגרטיס, בעמק ההדסון במדינת ניו־יורק, אינם רבים במיוחד. העיר בת 18,500 התושבים חוגגת, בדרך כלל, פעם בשנה, בעת קיומו של פסטיבל [illegible] השנתי. אך בין ה־12 ל־14 בחודש זה הוצפה סוגרטיס, ביותר ממובן אחד. לא רק ארובות הגשמים הציפו את העיר, אלא כ־350 אלף איש מכל ארה"ב והעולם הגיעו אליה, כדי להשתתף בשחזור אחת החוויות המרגשות של 1969.

נקרץ שלפני 25 שנה קרו שני אירועים [illegible]. אך כיוון שאין זה פשוט לשחזר את הנחיתה הראשונה על הירח, החליט מי שהחליט – [illegible] היתה, בראש וראשונה, בעלת אופי [illegible] וכלכלי – כי את פסטיבל וודסטוק המקורי, [illegible] פסטיבל שהתקיים בביתאל שבמדינת ניו־יורק, אפשר גם אפשר לשחזר. זירת האירוע [illegible] לכך, סוגרטיס, שוכנת כמאה קילומטרים [illegible]. הכל היה מוכן לשחזר את פסטיבל [illegible] של סוף שנות ה־60, פסטיבל [illegible] והמחאה הרועשת נגד המלחמה [illegible].

וודסטוק 94' היה פסטיבל שונה, כמובן, בלא [illegible]. ראשית, המספרים. כבר בשלבי [illegible] הוצפנו באינפורמציה רבה על המספרים [illegible] פסטיבל זה. המארגנים הכינו, למשל, שני מיכלי ענק, שהכילו כמעט ארבעה מיליון ליטרים של מים עבור הקהל שהגיע למקום. שמונה קילומטרים של צינורות, שנמתחו באיזור, מובילים מהמיכלים לנקודות השתייה השונות בשטח. אורך הגדר שהקיפה את האתר עלה על 16 קילומטרים. אך המספר המדובר ביותר בוודסטוק 94' היה 138, או ליתר דיוק, 552. כרטיס לוודסטוק 94' עלה 138 דולר, אך אי־אפשר היה לקנות כרטיס בודד, היה צריך לרכוש חבילה של ארבעה כרטיסים, במחיר 552 דולר. ולאחר שההיפים של אז – שגדלו, גידלו כרס ושערם הלבין – קנו כרטיסים לעצמם ועבור הנוער של היום, עלו על המכוניות והתקדמו לעבר סוגרטיס, כדי לחגוג את פגישת המחזור האדירה ביותר שתוכננה אי פעם.

טעם של פעם

המארגנים עוד זכרו את הבעיות הרבות שליוו את וודסטוק הראשון, וניסו למנוע את הישנותן. הפעם הוכנו חניונים גדולים, הרחק ממקום האירוע, והובטחה תחבורה מהחניונים לאתר. נאסרה הכנסת מזון, ומי שרצה לאכול, היה צריך לקנות אוכל במקום. נאסר גם להביא למקום חיות בית, תנורים, מכשירי טייפ, מצלמות וידאו ועוד רשימה מכובדת של מוצרים. כולם רצו שוודסטוק בעידן האם.טי.וי, ובעולם בו האלימות חוגגת מדי שנייה, לא יהפוך לקונצרט רוק אלים, לפסטיבל רועש ללא כל ייחוד.

וכדי שאלה שחזרו לוודסטוק ירגישו מעט מהטעם של אז, הביאו המארגנים, למשל, את ג'ו קוקר, שהופיע בוודסטוק הראשון. פרט לקוקר הופיעו בפסטיבל הרוק הענקי הזה גם ותיקים אחרים כמו בוב דילן, פיטר גבריאל, סנטנה וקרוסבי, סטילס ונש, הפעם בלי יאנג. אך היו גם להקות בנות זמננו, כמו מטליקה וארוסמית. וגם אם הקהל הצעיר, שהגיע לוודסטוק 94' ומצא את עצמו מתפלש בבוץ, אהב את הרעש של היום, הרוב התגעגעו והתענגו על הנעימות של פעם.

צ'רלס ויליאמסון מוויסקונסין, חגג את יום הולדתו ה־22 בוודסטוק המקורי. עתה הוא חזר. "תמיד חשבתי, שזה היה נס גדול שיצאנו בשלום מוודסטוק הראשון. אני רק מקווה, שהילדים האלו יצליחו לצאת בשלום מחוויות וודסטוק הנוכחי ולחזור בעוד 25 שנה, כדי לצפות בדור חדש המנסה למצוא את מקומו בעולם".

כולם באו לשמוע מוסיקה. וודסטוק 94' (צילום: איי.פי)

הקהל ניצח בגדול

אז מי היו הגיבורים האמיתיים של וודסטוק 94'? בעיני רבים, היו אלה דווקא השוטרים של מדינת ניו־יורק. כן, הסדר שלט במקום, למרות הטענות כי ביום האחרון הצליחו אלפים לעבור בקלות את הגדרות ולהיכנס לאתר, גם ללא כרטיס ה־138 דולר. אך המשטרה נחלצה לעזרת המארגנים, כאשר שירותי ההסעה מהחניונים לאתר נתקעו. השוטרים העמיסו את ההמונים על הניידות והסיעו אותם בחפץ לב לאתר. היו אמנם, לא מעטים שנאלצו לחכות שש שעות לתורם, אך הכל קיבלו את זאת בהבנה, לפחות הבנה מסוימת.

הבוץ גם הוא היה לגיבור הפסטיבל ולסמלו המסחרי. אם בוודסטוק 69' צרחו הכל "עשו אהבה ולא מלחמה" והבנות נהגו להוריד את החולצות, הפעם התפלש הנוער בעיסת הבוץ הגדולה בהנאה מרובה. היו אמנם רבים ששברו עצמות, שלא לדבר על המאות – ואולי יותר – שאיבדו את נעליהם בגלל השיטפון. אך כאשר הנוער של היום יחזור לוודסטוק בשנת 2019, הם יזכרו מן הסתם, בעיקר את הבוץ.

אבל המנצח הגדול בוודסטוק היה הקהל. הפחד הרב של המארגנים מאלימות מתפרצת – פחד מבוסס ביותר, עבור כל מי שהיה נוכח בקונצרט רוק בשנים האחרונות – הוכח כמוטעה. האווירה בוודסטוק 94' היתה רגועה ושלווה. כולם באו למקום גם כדי לשמוע מוסיקה, ואולי בעיקר לזכור ולא לשכוח. בוגרי וודסטוק הראשון קיוו, כי למשך שלושה ימים יוכלו לזכור את העבר ולשכוח את תלאות היום־יום. הדור החדש, הנוהג לגלח שיער במקום לגדלו, בא לגלות על מה כל הרעש; וגם אם התאכזב מהמוסיקה, שהיתה יותר מלודית ופחות רועשת מהדיאטה המוסיקלית של ימינו, הוא נהנה ללא ספק, מהפסטורליות המסוימת ששררה באיזור.

ואם הקהל היה המנצח הגדול, המרוויחים היו הסוחרים באיזור, שמכרו מזכרות וודסטוק אלו ואחרות במחירים לא זולים, ובעיקר חברת פוליגרם, המתכוננת לתעד את האירוע בקלטות ותקליטורים ולהכין גם את הסרט על וודסטוק 94'. פוליגרם הרוויחה ועוד תרוויח דולרים רבים. אך וודסטוק 94' ייזכר כאירוע, בו הנוער של אז והצעירים של היום הראו שאפשר גם אחרת, וכי במקום סכינים וחזיזים ניתן גם ליהנות ממוסיקת רוק טובה, מוסיקה שכולנו שרנו בהתלהבות, כשהלכנו בהמונינו לראות את "שיער".

הפוך על הפוך

[illegible] שחושב שגילויי גזענות [illegible] עשים מצד לבנים כלפי [illegible] ורים או אירואסיאתים, [illegible] לשנות היום את דעתו. [illegible] עריה הגדולות של אנגליה [illegible] מלכים ומתרבים מעשי [illegible] אלימות על רקע גזעי, דווקא [illegible] נגד בני מיעוטים כהי עור [illegible] נגד לבנים ■ שיאן היה [illegible] שבוע, כאשר נער לבן [illegible] נרצח על־ידי קבוצת [illegible] צעירים שמוצאם מבנגלדש, [illegible] רק בגלל צבע עורו

דפנה ורדי, בריטניה

[illegible] אשי הארגונים הפועלים בבריטניה למען הבנה בין בני קבוצות אתניות שונות, מזהירים מזה זמן מפני אוכלוסייתם של צעירים בני קבוצות מיעוטים, בערים הגדולות של בריטניה, אשר נואשו מאוזלת ידה של המשטרה בכל הנוגע למלחמה בגזענות ואשר החליטו לקחת את העניינים בידיים. השבוע, קיבלו הוכחה לנכונות הטענה, כאשר נער לבן נרצח – לדברי חבריו, על־ידי קבוצת צעירים שמוצאם מבנגלדש – ללא כל מניע, חוץ מהעובדה שהוא אנגלי ולבן.

ריצ'רד אווריט, בן ה־15, התגורר עם הוריו בשכונת סומרס טאון, מאחורי תחנת הרכבת קינגס קרוס שבצפון לונדון. כל השכנים הכירו אותו כילד חביב, אשר לא הזיק לאיש והיה מכור לאהבתו לאופניים. רבים סיפרו לכל מי שרק היה מוכן לשמוע, עד כמה אהב לרכב על אופניו, לבד או עם חברים. בשבת לפנות ערב נתקלו הוא ושניים מחבריו בקבוצה של 11 צעירים בנגלדשים, אשר תקפו אותו ללא סיבה ודקרו אותו למוות. שני חבריו של ריצ'רד, אחד בן תשע, הצליחו להימלט ולהזעיק את אביו של ריצ'רד, אך עד שזה הגיע למקום, כבר היה מאוחר – ריצ'רד היה מוטל על המדרכה בתוך שלולית של דם, והצעירים שרצחו אותו בדם קר נעלמו מהמקום.

לאחר מעשה, סיפרו הוריו והוריהם של ילדים לבנים אחרים, המתגוררים בשכונה אשר אוכלוסייתה מעורבת, שאין זה המקרה הראשון בו כנופיות של צעירים בנגלדשים תוקפות לבנים בסכינים. כמה מההורים אף האשימו את הנהלת בית הספר המקומי, אשר לדבריהם לא פעלה בצורה די נוקשה, כאשר היו מקרי אלימות על בסיס גזעי בין כותלי בית הספר, שכמחצית מתלמידיו הם בני מיעוטים. בהנהלת בית הספר טוענים, שהושקע מאמץ ניכר כדי להסביר לתלמידים את חשיבותה של הסובלנות, ולהרגיע את הרוחות בכל מקרה של גילויי גזענות. אך המציאות מוכיחה שלא היה די בכך, ומספר התקיפות רק עלה.

אמו של ריצ'רד, מגרי, אשר רואיינה שוב ושוב באמצעי התקשורת, לא היתה מוכנה לקרוא להרגעת הרוחות. היא סיפרה, שבעבר איים תלמיד ממוצא אסיאתי על בנה בסכין בבית הספר, ודבר לא נעשה. רק ימים אחדים לאחר מותו, אמר אביו של ריצ'רד בחצי פה, שתגובות נקמה לא יחזירו לו את בנו. האם הסתפקה בכך שהבהירה, שתעשה הכל כדי לעבור להתגורר באיזור אחר, שכן לדבריה, לא היתה רוצה שנכדתה הקטנה תגדל באיזור בו הכל מזכיר לה את רצח בנה.

סגן מנהל בית הספר המקומי, אשר כמחצית מתלמידיו הם ממוצא בנגלדשי ועוד 25 אחוז מהם שחורים, טוען כי בבית ספרו לא היו גילויי גזענות רציניים. "התלמידים הסתדרו יחד טוב מאוד", הוא אמר. אך התלמידים עצמם טוענים, שגם במקרים בהם נוצרו קשרי ידידות בין לבנים לבנגלדשים, הם היו מוגבלים לתחום בית הספר ומעולם לא היו גם על בסיס חברתי, מחוץ לשעות הלימודים. לאחר הרצח, הבהירו כבר כמה הורים לתלמידים לבנים, שלא ישלחו את ילדיהם לבית הספר המקומי ויעשו הכל כדי להעבירם לבית ספר אחר.

למחרת הרצח, הבטיחו צעירים לבנים שהם ינקמו בבנגלדשים, ומדבריהם ניכר שלא בדיוק איכפת להם אם נקמתם תהיה מכוונת ישירות אל האחראים לרצח. "לא חשוב אם נתפוס את אלה שרצחו את ריצ'רד", אמר אחד מהם, "כל אחד מהאסיאתים הוא מטרה מתאימה". ברחובות הסמוכים למקום בו נרצח ריצ'רד, כמעט לא נראו ילדים, למרות שמזג האוויר היה יפה. המתח באיזור הורגש היטב, והוריהם של הצעירים בני המיעוטים העדיפו לדאוג שילדיהם יהיו בבית, ולא יסתכנו בעימות עם חבורות הצעירים הלבנים שחיפשו נקמה. חנותו של קצב, המוכר בשר משחיטה העונה לדרישותיהם של מוסלמים, היתה המטרה הראשונה, והועלתה באש. אמנם איש לא ראה מי האחראים להצתה, אך לבעל החנות אין ספק שאלה צעירים לבנים, אשר חיפשו נקמה על מותו של ריצ'רד.

זרי הפרחים, אשר נערמו בימים האחרונים במקום בו נרצח ריצ'רד, מעידים על רגשותיהם של התושבים

המשך בעמוד 17

צב"ש / יירשס בהיסטוריה

45 מעלות בצל

אור־קיי, אז חם. והכי גרוע שאי־אפשר להאשים את הממשלה, אי אפשר להגיש בג"ץ, ואפילו אם דן מרגלית יארח מומחים כדי למצוא פתרון, זה לא יעזור. מישהו למעלה החליט שיהיה לנו קיץ חם. לא רוצים אלוהים? קיראו לזה כוחות הטבע. או סדרי עולם. אתם מתעקשים על אפקט החממה? שיהיה. עכשיו פחות חם לכם?

אדם רציונלי, מודרני, משכיל, אינטליגנטי, אחד שלא מאמין בעב"מ, בהורוסקופים ובקלפי טארוט, שאורי גלר אינו מצליח להפעיל את השעון המקולקל שלו – למה שיתרשם מאפקט החממה? זה הרי עוד סיפור של הירוקים, כמו החור באוזון, או הפרת האיזון של מחוררי הטבע, שמטרתו למתן את הניצול המזורז של משאבי כדור הארץ, העשוי, בסופו של דבר להובילנו לאבדון. טוב, אבל אותו "סופו של דבר" הוא עניין לדורות. פעם, בעוד מיליון שנה, שני מיליון או חמישים (לפרקי זמן בסדר גודל זה אין כל משמעות מעשית), יהיה כדור הארץ כוכב לכת שומם וצחיח. או שבכלל יתמסמס בחום השמש, שתהפוך לסופר־נובה. או שיכוסה בשכבת קרח בת עשרות קילומטרים, כי השמש תהיה לננס כחול, או משהו כזה. או שייבלע בתוך החור השחור. קראתי אצל אסימוב 12 הצעות תסריט לסוף העולם, כל מה שהזכרתי עכשיו הם רעיונות שלו וכל אחד מהם מתקבל על הדעת, כתחזית לעתיד הרחוק. רחוק מאוד. וכל זה יקרה – אם יקרה – בלעדינו. כי אנחנו, המין האנושי, נשמיד את עצמנו תוך אלף־אלפיים שנה, ולאו דווקא בגלל הפרת האיזון הביולוגי.

סביר להניח, שלא נמות מחום. עכשיו באילת 45 מעלות בצל. בשפלה 34. תן או קח שתיים־שלוש מעלות, לפי הריחוק מהים ושעת היום. לא משנה. פשוט חם. מתפתים להאמין באפקט החממה. הרי זקני צפת אינם זוכרים גלי חום כאלה. אולי רק ב־1889, היתה אז בצורת ושריפות פשטו בכל היערות ואנשים התעלפו ברחוב. זה היה ב־89'? לא, ב־1878, סבא שלי סיפר לי. לזקני צפת זיכרון קצר, כבר שכחו שרק לפני שנה התלוננו שחום כזה לא זכור להם, וכך טענו גם באפריל. לא שזה משנה משהו. אם היה בעבר חום אימים ואם לאו – עדיין חם לנו.

מה זה חם, למות מזה. למרות הכתוב לעיל, אחדים אכן מתים. כל שנה גובה החום את קורבנותיו. חולי לב שמתעקשים להתנתק מהמזגן או המאוורר, מטיילים שלא שותים לרוויה, כאלה שמבלים על שפת הים בשעות הצהריים, בעלי לחץ דם גבוה הנוסעים באוטובוס דחוס, או נוהגים בכביש עמוס, ילדים שננעלים במכוניות. כל קיץ נרשמים מקרי מוות אחרים. בגלל החום, מסכמים החוקרים. זה עלול לקרות גם בחום פחות נוראי, אבל אז יש לכך סיבות נוספות.

זה מה יש

מרביתנו, לפי ניסיון שצברנו במשך שנים, נתגבר ונעבור את הקיץ. יהיו ימים – של גשמים, וכוח, וקור, והפסקות חשמל, ורמזורים מקולקלים וכבישים מוצפים – שבהם אפילו נתגעגע לקיץ. די, שיהיה חם, אבל שהסיוט הזה ייגמר! וגם את החורפים, אם להסתמך על ניסיון רב־שנתי, מרביתנו נעבור איכשהו ונתגעגע אליהם.

יש הבורחים לחו"ל. אבל ראשית – זה יקר, שנית – זה מעיק, שלישית – גם שם יש ימים חמים מאוד, ומי שאין לו מזל, נופל מן הפח אל הפחת.

כן, יש בעולם ארצות של אביב נצחי, טמפרטורה ממוצעת, קצת מעל 20 מעלות, רוחות נעימות, הים חמים וגליו ידידותיים לגולשים, עננים בעיתם, גשם עדין בעיתו, ירוק־עד מסביב, עץ ואדמה מניבים פרי במשך כל השנה, הושט ידך וקטוף, קטוף ואכול. יש בארצות הקסומות ההן חיות סימפטיות, פרחים צבעוניים וילידים ידידותיים, ואולי אפילו קצת ציוויליזציה חיונית, כמו חשמל, מים זורמים, כבישים, ביוב, בתי חולים, חוקים, משטרה, בתי משפט, ממשלה, צבא, מורדים, מחתרות, בתי כלא. במרבית הארצות האלו, שמבחינה אקלימית הן גן־עדן עלי אדמות, יש משטר רודני, מלחמת אחים, רעב ואיידס.

אור־קיי, אז חם אצלנו. זה מה יש. הכי גרוע שאי־אפשר להאשים את הממשלה, אי אפשר לצעוק 'רבין הביתה', אי־אפשר להגיש בג"ץ, ואפילו אם דן מרגלית יארח מומחים לנושא וינסה למצוא פתרון, זה לא יעזור. מישהו שם למעלה החליט שיהיה לנו קיץ חם. חם מאוד. לא רוצים אלוהים? לא צריך, נקרא לזה כוחות הטבע, נקרא לזה סדרי עולם. אתם מתעקשים על אפקט החממה? שיהיה. עכשיו פחות חם לכם?

למי שחושב שפעם היה טוב

אם נשאל את זקני צפת, שלכאורה לא זוכרים קיץ כל־כך לוהט, הם יספרו בכיף על הימים ההם, שהיו חמים מאוד ולא היה מיזוג במכונית, גם לא בבית, גם בעבודה, ולא בחנויות, ולא במשרדים, ולא בבתי הקולנוע. ופעם, אתם יודעים, לפני הרבה הרבה שנים, ונטילטור היה לוקסוס. אולי לא יקר, אבל [illegible] ואנחנו מדברים על ימים של החשמל, כי לפני כן [illegible] במניפות יד, זה מה־שהיה. ראיתם את הציורים [illegible] של פרעוני מצרים? של מלכי אשור? של [illegible] ורומי? של אצילי סין ועשירי הודו? כולם [illegible] מעולפים בכיסא ומסביב משרתות ועבדים, [illegible] לעשות רוח, לנפנף בעלי פפירוס או בננה, [illegible] במשהו גדול וצבעוני שמתאים לשמש [illegible] מסתבר שגם בימים הרחוקים ההם [illegible]

החלוצים, שהגיעו לישראל הטובה־שרופה [illegible] הקור, מחורף מושלג וקיץ פושר וגשום, [illegible] פטנטים מקוריים להפגת החום. שפכו [illegible] הרצפה – אם היתה מרוצפת, כי מים על [illegible] הפכו אותה לבוץ. תלו בחדר סדינים רטובים, [illegible] בג'ארה, עטפו מזון בעלים גדולים ורטובים. [illegible] למדו מהבדואים, לבשו בגדים לבנים [illegible] הקפידו על כיסוי ראש, שתו הרבה, אכלו מעט. [illegible] העבודה החמור מנע מהם את הסיאסטה של [illegible] אותה הפסקה ארוכה בשעות החום הקשות [illegible] המקובלת בכל ארצות הים התיכון ואמריקה [illegible] והדרומית. החלוצים שבאו מאירופה, שם [illegible] התחיל בזריחת השמש והסתיים בשקיעתה, [illegible] מהרעיון של מנוחה ממושכת באמצע היום. כי [illegible] נועד לעבודה, אלא לריקודים ולאתוס־יוזעיטס [illegible] הגורן.

היום, כשהרעיונות של החלוצים אינם [illegible] אנחנו ממשיכים במסורת של יום עבודה רצוף [illegible] מסיבות של נוחות. איש לא אוהב שעות עבודה [illegible] כי הנסיעה לעבודה גוזלת זמן ואנרגיה, ואם כבר [illegible] הביתה, כל מה שאנחנו רוצים זה להתקלח [illegible] בכורסה מול הטלוויזיה. אז עובדים רצוף, כמו [illegible] אירופה ובאמריקה, ומתעלפים בשעות הצהריים [illegible] ביותר, כי אנחנו בכל זאת במזרח התיכון. מי שיש לו [illegible] בעבודה, מרווית. אבל גם הוא צריך להגיע [illegible] ולחזור ממנה. אפילו הוא נוסע באוטובוס ממוזג, [illegible] יש לו רכב פרטי ממוזג, גם אם ביתו ממוזג – יש לו [illegible] אחדות של שהייה בחוץ, בחום של בוקר, של צהריים [illegible] אחר הצהריים, חום שאינו יודע פשרות. הבראים [illegible] למפלטו הממוזג בשארית כוחותיו, מעלות [illegible] ארוכות כדי להתאושש. מי שמרווית, אלה [illegible] המגבונים הלחים, הטישו, המשקאות הקלים, [illegible] קטנים (מיובאים מהונג קונג או משהו כזה, [illegible] אמרנו? לא, גלידה זה לא טוב, גלידה נמסה.

החזאי מבשר שהחום יימשך. גם הלחות. [illegible] מעלות בשפלת החוף, 30 בהרים, באילת [illegible] צפויה ירידה ביום שלישי. בערב תורגש הקלה. מי [illegible] מעמד עד הערב?

גם את הים לקחו

פעם היה ים. נקי, יפה, עם חוף גדול של חולות [illegible] עכשיו לקחו לנו את הים. לא רק שהוא מטונף, [illegible] מרוות והיידקי בילהרציה, לא רק שאין לחוש [illegible] שישנו מצויד בחסקה מיושנת ומשרוקית, [illegible] אותנו שלא בריא לשהות בים, או על החוף, אלא [illegible] המועטות שבין הערביים. מזריחת השמש עד 10, [illegible] עדיף עד 9, ומ־6 בערב עד השקיעה. שעה [illegible] היותר. זה טוב למי שבא לים מפני שהוא אוהב [illegible] מי שבא כי חם לו – רוצה להיכנס לים כשחם לו. [illegible] הצהריים. לא, לא, צועקים הרופאים, אתה [illegible] אולטרה־סגולה? קרני הגמא, שהשמש [illegible] החתולי? יש לכך השפעה מצטברת [illegible] שמובילה ישירות לסרטן העור. אתה [illegible] ובורח. זה גרוע מגרוע. אז אין ים. אין [illegible] לצנן את העור הלוהט במים פושרים [illegible] נשארת המקלחת. בבוקר, בצהריים, בערב, [illegible] השינה. יוצאים רק כשמוכרחים. [illegible] באספקת מים בנצרת עילית, ומרחמים על [illegible] היו פליטי רואנדה. מחזיקים אצבעות [illegible] פיצוץ בצינור המים האזורי, תקלה במזגן, [illegible] לפעמים זה עוזר, לפעמים לא, כמו [illegible] יותר.

אי־אפשר לצנן את העור הלוהט סתם במים פושרים (צילום: מאיר פרטוש)

מי שבא כי חם לו – ורוצה להיכנס לים בשעות הצהריים (צילום: גדעון מרקוביץ/N.B.B.')

למרות הגזל, הרפואה המודרנית שגולה מאיתנו את החן, מתירה לנו חשיפה לשינויי טמפרטורה. מסתבר שזה בכלל לא קטלני לעבור מקור כלבים של המיזוג לחום [illegible] שמותר (ואפילו רצוי) לשתות מים ישר [illegible], לאכול אבטיח ולקנח בקולה קרח; למצוץ [illegible] קרח מהמקפיא ולתת לילדים גלידה במקום ביצה [illegible] הצטננות? אין היה כזאת – טוענת הרפואה [illegible] – הכל עניין של הידבקות, העברת חיידקים [illegible] למי שנגוע למי שמזומן לסביבתו. מישהו [illegible] התיז קצת רוקו שתית מכוס שלא נרחצה [illegible] ליד בדארם מצונן? הנה חטפת וירוס, או [illegible] והם מתרבים בקצב מסחרר, בטח שמחר [illegible] אין לכך כל קשר לעובדה שעברת [illegible] ביום מתדרך הממוזג למרפסת המוצפת [illegible] שכבת מתחת למאוורר, שפתחת את המקרר [illegible] ושפכת לקרבך ליטר וחצי של מים [illegible] אז עכשיו אנחנו יודעים שהתצטננות זאת לא [illegible] מאוד.

[illegible] ושותים ושותים ומזיעים ומזיעים ומזיעים. [illegible] לא חשוב כמה שהבגד הזה קל וחושף [illegible] טבעיים ואוורירים. הרגשה של תול [illegible], הרגשה של ברחש, איפה המקלחת?

ממשיכים את הקיץ

[illegible] ייגמר לנו הקיץ. לפי הוראות משרד [illegible] את מחוגי השעון שעה אחת אחורה. לא, [illegible] אחורה. בקיצור – בחצות נכוון את השעונים [illegible] למחרת ב־6, זה יהיה 7 של אתמול. [illegible] אירופה, שם השעון מפגר אחרינו בשעה [illegible] 6 אצלם 5), השעה תהיה אז 4, הפרש של [illegible] הם ימשיכו עוד חודש, אולי יותר, לפי [illegible] אצלנו קובעים את שעון הקיץ־חורף לפי התגים, [illegible] הדתי חייב בתפילת שחרית, ובסליחות, ולא [illegible] לחייב אותו לקום מאוד מאוד מוקדם.

[illegible] עכשיו אני לא ממש בטוחה אם מה שכתבתי זה [illegible] השעות לכאן או לכאן, שאם כאן 6 אז שם [illegible] מדייק להפך. אל תטרחו לתקן אותי, פעמיים [illegible] על עצמו, אינני יודעת מתי לוקחים [illegible] ומתי מחזירים לי אותה. אני חיה בבלבול ימים [illegible] של השעונים, כולל זה של הווידאו, מכוונים. [illegible] ככה זה כשאתה חי במדינה דמוקרטית, [illegible] אזרחיה. רק מרגיז שאף אחד לא טורח, [illegible] של הדאגה לציבור הדתי, לסכם עם זה [illegible] על הקלות מסוימות בעומס החום.

הפוך על הפוך

המשך מעמוד 15

[illegible], אך לא פחות מזה, על כך שקבוצות קיצוניות [illegible] לנצל את הרצח, כדי ללבות את היצרים [illegible] את המתיחות הגזענית. כמה מהכרטיסים [illegible] הפרחים, הבטיחו לנקום את דמו של [illegible] הדגל הבריטי שנמצא במקום, ועליו [illegible] "בריטניה לבריטים", בחתימת המפלגה [illegible] הבריטית, שאינה מנסה להסתיר את עמדותיה [illegible].

[illegible] המקום אינם מתלהבים מעמדתה של [illegible] אשר לפני הבחירות המקומיות האחרונות [illegible] להקים סניף באיזור. לדברי הצעירים [illegible] המפלגה מעוררת את הציבור, אך אינה פועלת [illegible]. "המפלגה הלאומית הבריטית", אמר אחד [illegible] לאיזור, מלהיבה את כולם ואז, כאשר [illegible] צרות, אנחנו צריכים להתמודד איתן והם [illegible]. אנחנו לא רוצים כל קשר איתם". אך למרות [illegible] אשר היה לשמוע באיזור סומרס טאון נער בן 15, [illegible] בדיוק כמו אנשי המפלגה ואומר, "הפקיסטנים [illegible] הנה ולוקחים לנו את מקומות העבודה והדיור, [illegible] שהם יעזבו".

[illegible] המשטרה הגבירו בימים האחרונים את סיוריהם [illegible], בידיעה שהרצח יכול להביא בעקבותיו גל של [illegible] נקמה. נציגי המשטרה היו מאוד זהירים [illegible] וניסו לשכנע את התושבים המקומיים, [illegible] טעות לצאת בהצהרות על גזענות, כשאין [illegible] חד־משמעית לכך שגזענות אכן היתה הסיבה [illegible] עם זאת, הם נאלצים להודות שלא הצליחו למצוא [illegible] אחר לרצח הנער.

[illegible] ארגונים מקומיים מסבירים, שבאיזור בו [illegible] מעורבת, גדל דור של צעירים בני מיעוטים, [illegible] – בניגוד להוריהם – אינם מוכנים לקבל בהכנעה [illegible] גילויי הגזענות. גילויים אלה מסתכמים לעתים [illegible] אכזריות, ובמקרים אחרים, מגיעים להתנכלויות [illegible] ואפליה, בעיקר בכל הנוגע לתעסוקה. צעירים [illegible], הרואים את עצמם בריטים לכל דבר, נחושים [illegible] להיאבק על מעמדם בחברה המקומית, ובאזורים [illegible] כמו בצפון לונדון – בהם רשמה המשטרה [illegible] השנה למעלה ממאה גילויי גזענות, שכללו [illegible] אלימות פיזית – החלה להיראות עלייה באלימות [illegible] בני מיעוטים כלפי לבנים. לבנים המתגוררים [illegible] טוענים, שהמשטרה בדרך כלל אינה מתייחסת [illegible] לתלונות על גילויי גזענות מצד בני מיעוטים [illegible] לדבריהם, רק עכשיו, לאחר הרצח, אולי הם [illegible] אוזן קשבת.

[illegible] האחרונים החלו להיראות באיזור קבוצות, [illegible] לשמור על הסדר. אך אנשי המשטרה כבר הביעו [illegible] שפעולה עצמאית זו של תושבים מקומיים עלולה [illegible] להגביר את המתיחות באיזור, והבטיחו להגביר את [illegible] של הקצב המוסלמי, ועכשיו החשש הוא ששתי [illegible], זו של בני המיעוטים וזו של הלבנים, יגבירו [illegible] הבוז באיזור, וקשה יהיה למנוע עימותים [illegible].

יורם בר / שתי אצבעות מחברון

זו שלנו, זו גם כן

רק אם אחרי חתימת ההסכם עם ירדן מותר יהיה לכבוש את שטחיה מחדש – מותר לחתום על שלום, קובע הרב יגאל אריאל, ובמדינות השכנות בטח עומדים בתור. שלום בסגנון המתנחלים

יורם בר

רבים ממחובשי הכיפות הסרוגות קיבלו את הצהרת וושינגטון בקרירות, אם לא לומר בהסתייגות. מאמריהם של הגיגני המתנחלים, כמו חגי סגל ב"מעריב", היו מלאי זלזול וביטול, ואלמלא היה ההסכם עם ירדן כה פופולרי בציבור הרחב, בוודאי היו מתגברים על אי־הנעימות ונותנים ביטוי בוטה יותר להתנגדותם להבנה עם חוסיין. לפרגן לממשלה הנוכחית, הם הרי לא מסוגלים.

כמו בכל עניין בו הם מטפלים, גם לנושא הירדני יש מימד הלכתי ומימד פוליטי־אקטואלי. בצד ההלכתי של העניין, על פי המתנחלים, חובה עלינו לזכור שעבר הירדן, בה שוכנת כיום ממלכת ירדן, היא חלק בלתי נפרד מנחלתנו ההיסטורית, בה ישבו שבטי גד, ראובן וחצי שבט המנשה. משום כך, הם משוכנעים שעצם ההכרה בריבונותה של ממלכת ירדן היא יותר מבעייתית, אולי אפילו פושעת.

כיוון שלא הכל הם אומרים, התמזל מזלנו שיש להם רבנים המתירים לעצמם לבטא דעות, שפוליטיקאי ממחנה הממוסד לא יעיז להשמיע בפומבי. בשבוע שעבר היה זה הרב יגאל אריאל, שקטל במאמר בסוף השבוע ב"הצפה" את ההסכם עם ירדן, בנימוקים כבדי משקל ועמוסים בדאגה לגורל הממלכה ההאשמית, שמן הראוי היה, לדעתו, שלא להגיע בגללם להסכם שלום. לדבריו, קדם להסכם עם המלך ויתור פסול על זכותנו על עבר הירדן, וזה היה משגה. ציטוט:

"הוויתור התודעתי הפנימי חסר גם תבונה מדינית. הסכם השלום עם ירדן כתוב על הקרח בגלל גורמים רבים: המלך חוסיין חולה בסרטן, ויש לחשוש שלא יאריך ימים על ממלכתו; יורשיו עוד לא תפסו את השלטון ולא ייצבו אותו; המזרח התיכון הפכפך: האיסלם הפונדמנטליסטי הולך ומתעורר, רוב אוכלוסיית ירדן פלסטינית וה"אחים המוסלמים" מהווים שם כבר היום גורם חשוב. מן הראוי, אם כן, להתבונן לאפשרות של שינוי המשטר בירדן ולחשש שניאלץ, בתנאים מסוימים, להתערב בנעשה שם. מה התבונה לשמוט את הקרקע מתחת לרגלינו, ומדוע אנו צריכים להתנדב ולהתנער מלכתחילה מזכויות היסטוריות וקשר רגשי למקום, שהיום יש להן משמעות היסטורית ודתית בלבד, אבל בעתיד, אם ישתנה המצב בדרך זו או אחרת, עשויות הן להפוך לקלף מדיני"

הפיוס המאוס

בקיצור, אין ולא יהיו בעתיד הנראה לעין תנאים לשלום. להפך, צריך להיערך לאפשרות ש"ניאלץ" לכבוש את עבר הירדן. תוך כדי קריאת הדברים, מפתיע לגלות שגם רבנים, כאשר הם חושפים את אשר על ליבם, הם עוטפים את הפנטזיות הדתיות־מדיניות בלשון כאילו מתונה. אבל לא צריך להזדקק לדרש על מנת להבין, שהזיותיהם נוטפות דם, כוללות כיבושים, מבוססות על זלזול מתנשא בשכנינו ועל תוכניות ברורות לבלוע את עבר הירדן אל קרבנו, ברגע שיזדמן לנו. הרב אמנם מביע "חשש", שמא "ניאלץ" לכבוש את השטחים המצויים כיום בריבונות ירדן, אבל אי־אפשר לטעות בו. הוא בעצם מייחל לזה, משתוקק לשוב לנחלות שמעבר לירדן ולבלוע אותן. השלום אינו כלול בשאיפותיו, הפיוס עם הערבים מאוס בעיניו: הוא מהווה "שמיטת הקרקע מתחת לרגלינו"; בו אנו מתנדבים "להתנער מלכתחילה מזכויות היסטוריות", שהן כמובן, הרבה יותר חשובות משלום. לכן, לדברי רבנו אריאל, השלום עם ירדן הוא "ניתוק הדור הזה משלשלת הדורות, רצון להשתחרר מנטל הגורל היהודי והייעוד הלאומי. ההתרחקות ממורשת ישראל, הניכור הרוחני וההתכחשות העצמית מביאים לאי־נחת מן התורה שהוא מטיל על חיינו ולניסיון להתנער ממנו, לתקוף אותו, לבעוט בו ולמתעק אותו בגסות רוח ולשון". אפילו הנאומים נוטפי נופת הצופים של רבין היו בעיני הרב לגסות רוח ולשון.

עד כדי כך. כל הרעות שניתן להעלות על הדעת, באות לידי ביטוי בהסכם לקראת שלום עם ירדן. אפילו פסוק מן התורה, האוסר הסכמים מסוג זה, מצא הרב: "לא תכרות להם ולאלוהיהם ברית" (שמות כ"ג). עכשיו יודעים, שדברי הרב הם דברי תורה, שלא ניתן לערער עליהם, ולפיכך אסור באיסור חמור לכרות ברית שלום עם הממלכה האשמית.

המשיחיות עברה דירה

על איזה הסכם מותר לחתום? כזה "שאינו מחדש ומחזק את מעמד הנוכרים, שהרי אינו נעשה כדי לחזק את כוחו של העם האחר ואת אמונתו, אלא לקדם את טובת ישראל". אבל גם לזה יש סייג: "אם הברית תאסור על ישראל את כיבוש הארץ בעתיד ותבטל מהם את אפשרות כיבושה, הרי היא אסורה".

נפלא. כל רוחשי הרע, שבאים ומעלילים על הרב אריאל ודומיו כאילו אינם שוחרי שלום, נסתתמו טענותיהם. יש נוסחה המאפשרת לחתום על הסכמי שלום. אם אחרי החתימה מותר יהיה לכבוש את שטחי השכן ולרמוס את כבודו, מותר לחתום. שכנינו כבר עומדים בתור לחתימה על הסכם מסוג זה, והחסות הבינלאומית מובטחת.

טענה קשה נוספת יש לכותב כלפי רבין ופרס: חוסיין וערפאת ביקשו להתפלל בהר הבית, ואילו הם לא ביקשו. בכך "פגעו בזכותנו המדינית עליו". אם היו מבקשים להתפלל בהר הבית, הם היו אמנם מסתבכים עם הרבנות הראשית האוסרת לעשות זאת, אבל לפחות היו מניחים את דעתו של הרב אריאל.

לשיא מגיע הרב אריאל, כשהוא מכנה את תוכניותיו של שמעון פרס לשלום באיזור כמשיחיות. במחנהו של הרב אין, כידוע, תוכניות משיחיות. בקיצור, יש לנו כאן עניין עם רב, שכל קשר בינו לבין המציאות הנרקמת סביבו מקרי בהחלט. נדמה לו, שהמציאות ששררה כאן לפני יותר מאלפיים שנה, ניתן וצריך להעתיקה לימינו, והמשיח מכתיב את צעדי יריביו דווקא.

לנציגיו בכנסת קוראים סיעת המפד"ל, ואם תלחצו מעט, תגלו שדעתם כדעתו.

למה רק חוסיין וערפאת? גם רבין ופרס צריכים להתפלל בהר הבית

ידיד נפש

המשך מעמוד 9

לחלוטין, יש היתר להרוג אותו. ליבוביץ' הצביע על הדברים האלה בלי לפחד. הוא הסביר שקריאה לרצח עם, למשל, היא הגות נאצית. אמנם לנאצים היה עם שמורכב משמונים מיליון נתינים ויכולת עצומה, אך אין שום הבדל מבחינת השורשים הרוחניים של הגות גזענית".

ישראלים רבים הגיבו להזדעזע מהתבטאות של ליבוביץ', במקום להודות שהכיבוש בשטחים מחריד.

"כן, קל יותר לשבור את המראה מאשר לתקן את עצמם, וליבוביץ' העמיד מול פניהם מראה מאוד ברורה".

המון שעות ליבוביץ'

אתמול בבוקר התקשרו אנשי החדשות של גלי צה"ל אל העיתונאי מיכאל ששר, ידידו הקרוב של ליבוביץ', שתיעד בספרים את שיחותיו עימו. "התגובה המיידית שלי היתה הלם, כי הייתי בביתו ביום שלישי בערב ונדברנו להיפגש שוב בשבוע הבא, והנה הוא איננו. ליבוביץ', שהתרגלנו לראות בו כמעט תופעת טבע במשך עשרות שנים, הלך לעולמו".

אביו של ששר, ד"ר שמעון שרשבסקי המנוח, הכיר את ליבוביץ' עוד בברלין. שתי המשפחות הגיעו לישראל והתגוררו בסמיכות בירושלים. "גדלתי עם ילדיו, וכמובן הייתי יוצא ובא בביתם. מדובר בקשר חזק, הרבה מעבר להיכרות אינטלקטואלית ומפגש עם אדם חושב".

נפלה בחלקי הזכות לשהות במחיצתו שעות רבות. "שאלו אותי, כמה שעות ליבוביץ' יש לי, ואני יכול לומר בלי להגזים, שאי־אפשר למנות אותן. השיחות בינינו לא עסקו רק בנושאים פילוסופיים, אני עצמי לא פילוסוף. בפגישתנו האחרונה הודה לי ליבוביץ' על הספר שכתבתי ואמר, שאני הוא זה שעשה פופולריזציה של דעותיו, ואולי כך הגיעו דעותיו לחוגים רחבים מאוד. בישרתי לו שהספר, שכבר הופיע בישראל, גרמניה וצרפת, ייצא בקרוב בארצות־הברית. בתגובה אמר ליבוביץ', שאין צורך לשנות אף פסיק אחד בפרקים שעוסקים בעניייני הגות, דת, עם ישראל, מדעים, רפואה ומוסר. יחד עם זאת, ביקש להכניס שינויים בפרק הפתיחה, שבו אנו דנים במצב הפוליטי. 'בעניין זה, אני מודה שטעיתי. לא האמנתי שיצחק רבין ישנה את דעותיו ויינקוט במדיניות הנוכחית'.

"ליבוביץ' אמר לי ב־87', שהטרגדיה הפוליטית שלו היא חלוקת הארץ בין שני העמים. 'אני שולל את תוכנית האוטונומיה בכל הצורות, ורואה בה תחבולה בזויה וצבועה לקיום השלטון היהודי האלים בעם הפלסטיני', ציין. שר החוץ, שמעון פרס, ביקר אצלו לאחרונה. שאלתי אותו על מה דיברו והוא סיפר שאמר לפרס, 'באופן עקרוני אני מאוד מצדד במדיניות הממשלה, אבל אתם רק מדברים ולא עושים'".

פרובוקטיבי תמיד

ליבוביץ' הוא היהודי היחיד שהתמודד ברצינות עם התופעה של המודרנה מול היהדות, אומר ששר. "תראה, החרדים חיים בגטו שלהם. החילונים, למרות שהם אומרים שהם יהודים, כמעט שלא נותר משהו יהודי באורח חייהם. וישנו אותו ציבור חובשי כיפות, שגם אני נמנה עליו, שרוצה להיות בשני העולמות. ליבוביץ' נתן לנו כלים להתמודד עם המציאות הזאת".

נכון, הוא מודה, ליבוביץ' תמיד עורר אנטגוניזם והשתמש במכוון בסגנון בוטה. "כמי שהיה נואם ופרגוג בחסד, ליבוביץ' ידע, שכדי לחדור לתודעת המונים בתקופת שטף המידע שאנחנו קורבנות שלו, אי־אפשר לומר דברים על מי מנוחות, לא בשר ולא חלב. עדיף לדבר באופן פרובוקטיבי", אומר ששר. "אולי זאת גם נהגה מזה. אפילו הסקנדל לגבי פרס ישראל, שהחליט לוותר עליו ולהפסיד 20 אלף שקל, לא פגע בו. הוא לא נזקק להכרה הזאת. המימסד נתכבד בו יותר מאשר הוא כמימסד. פרשת פרס ישראל גרמה לו איזשהו חיוך מסוים".

הידידות בין ששר לליבוביץ' היתה עמוקה מאוד. ליבוביץ' העניק לו במתנה כמה ספרים שכתב, ובאחד מהם רשם הקדשה, 'למיכאל ששר, ידיד נפש'. "ורק מי שיודע, מה פירוש המושג 'ידיד נפש' בעולמה של היהדות, מבין את עומק הביטוי הזה ועומק הקשר שהיה לפחות מבחינתי כלפיו", אומר ששר.

לכל אחד היה הליבוביץ' שלו, מוסיף ששר. אצל מי שנאלץ להסתפק בצפייה בהופעותיו בטלוויזיה, האזנה לדבריו ברדיו וקריאת מאמריו, ייתכן שנוצרה תדמית של אדם זועף. "אבל מי שזכה להיות קרוב אליו באופן אישי, גילה ליבוביץ' שונה לחלוטין: אדם רגיש, מאוד קרוב מבחינה אנושית, שלא עלב בך אף פעם. מבחינה זאת, לא היה שום קושי לדבר איתו על נושאים שעומדים ברומו של עולם, אך גם על נושאים אינטימיים ביותר".

לאיזה רגעים מגורסמים אפשר להשוות את ליבוביץ'?

"אני בן שישים וזכיתי לבלות הרבה שעות במחיצתם של גדולים – דוד בן גוריון, משה שרת, משה דיין, נחום גולדמן, הנשיא זלמן שז"ר, הרבי מלובביץ' והרב סולובייצ'יק מארצות־הברית. אף אחד מהם לא הצליח לרתק אותי בדברים שלו בחוכמתם, בהגיונם ובדרך ניסוחם הבהירה והחריפה כמו ליבוביץ'. כל שיחה איתו היתה חוויה גדולה, שאחריה תמיד חשתי כי הוספתי דעת, גם אם לפעמים מכאוב, בגלל הדברים הקשים שלו".

ליבוביץ' היה אדם לכל מבל. הוא איבד שניים מבניו.

"הוא אמר שגם אלה החיים. הוא היה אדם בעל כוחות נפש וכוחות פיסיים עצומים. למרות כאבו, שימש מקור כוח לסביבתו".

שכרון שורות

ברכה רוזנפלד

■ **אנדד אלדן: "לוחשת חולשתה", הוצאת הקיבוץ המאוחד, 64 עמ' 1994.**

זהו ספרו העשירי של משורר מקורי ומעניין, הנאמן לעצמו, לנופי חייו ולדרכו הפואטית הייחודית עמוסת התמונות ועמוסת הצלילים. חווית היסוד העוברת כחוט השני בכל ספריו, והיא התימה המרכזית ביצירתו, זאת חווית האדם בתוך הנוף, כאשר הנוף הופך לחוויה המשקפת את הנפש. כפי שהמשורר מעיד על עצמו בשיר הפותח את האסופה הנוכחית: "בצל העץ אתה צומח מעצמך/במלוא עוצמה אל תוך גופו לפתע/בכנפיך מבפנים בפניו כל עלה משתלהב/אל הלבלוב של שניכם הצל שלכם משתלב/..." (5) האדם והעץ כמעט זהו הם ויש צל להם משותף. ובשיר אחר "...פצע צועק/בצוקים [—] השרה/נפער לרקיע מתפרע במטר/ שברונו. אחר שוקע בשברונו" (7). הפצע והשבר הם בנוף ובאדם כאחד.

הנופים אצל אנדד אלדן הם נופים קשים, אין בהם רוך ואין בהם נחמה. הם נופיה הקשים הצרובים בשמש של הארץ הזאת ושל האדם החי בתוכם: "בשטח חמרה חמסין חוסה בסבך" (6), של הנגב המחורץ הראיות ומנומר סלעים, החם ביום וקר בלילה: "...כשהציגה צונחת מן הצוקים/וצמרמורת צוחקת בעצמות בין העצים" (55). או: "...בדרום ברום הרים/מרים המים. המיה, ברמים מִדְבָּר רְבוּקִי רעם/אלם מגמגם בגרונך"(63). כל ספריו שורים בנופים אלה שנפשו חותכה בהם, כמו לאשש את פסוקו המפורסם של שאול טשרניחובסקי: "האדם אינו אלא נוף מולדתו".

נושאים אחרים בהם מטפל המשורר בספרו הנוכחי הם הגוף והגיל: "...לבך לא נבא שיתקף כשיצאת אליו שמעת איך השער/חורק על צירו ורק קור צר סביב חזה גלחץ/קשה לנשום ועיפות לופתת ונפילה בפנים" (15); שירים הממוענים אל דמות נשית (כנראה רעית המשורר): "...סבלה הסובב בלי מלה הוא סך בשמן שפתיו שצמקו" (51). בחטיבה זאת מצויים כמה שירי אהבה יפים ומרגשים ביותר ועל שמם קרוי אף הקובץ כולו "לוחשת חולשתה". כן מצויים בספר שירים המוקדשים לאביו של המשורר: "כשאבי קם כל אויביו נסים קול גלי המלחמות /[—]/רבתי את/ ריבנו [—] מסיים את המסע שהעמיס עלי" (16), שירים פוליטיים על האינתיפאדה, נשים בשחור ועוד.

התכנים של אנדד אלדן הם אקספרסיביים, המבעים עזים ותמונות השיר בלתי מרוסנות. הרבה אש והרבה צעקה מצויים בהם: "אש בצעדיך [—] להבה כלואה דולקת בכלוב גופך [—] שלהבת שרה" (13) ובמקום אחר "לנפש האש שרנו" (42). הצבעים חזקים והקולות רמים – צעקה, שאגה צווחה: "שאגה שרשרת נשזרת בשורות" (25), "בצווחות אצבעות מכווצת" (29), "משוועים בצעקה/לבשר לרסיסים בבשרים את הסערה" (32), "צמרות העצים צועקות" (20), גזעים גרועים גוועים" (21).

יש איזו אנרגיה מתפרצת בשיריו והיא מועצמת על יד חזרות הצלילים המכשפות. החזרות הצליליות הן לא על

אנדד אלדן צילום: בועז לניר

התנועות המתנגנות המרכבות את החוויה, כי אם על העיצורים דווקא המעניקים איזו קשיות סלעית למבע השירי ולמרקם הלשוני־צלילי. הרבה אותיות שורקות כמו ס', ש', ז', צ' והרבה ג', ד', ל', ר' ועוד. אנדד אלדן הוא אחד המשוררים שאפשר לאהוב את שיריו (או לא), רק למשמע צליליהם בלבד, בלא להבין אף מילה. יש להם נוכחות מהפנטת, כמו למשל השורות האונומטופאיות, המחקות את קיקור הקרקורה: "קרקורה ירוקה ריקרה [—] די קר טה [—] בדירת קרקע קיבוצית" (14); או השקט המבוטא על ידי החזרה על האות ש': "כששכבה שעת שחר והחושך נושם שממון של אושר/ שמעתי שלווה מתמשכת" (28). זוהי דוגמה מובהקת כיצד הצליל יכול לשרת את המשמעות. לפעמים שעשועי הצלילים השונים מגיעים לדרגה של וירטואוזיות, כמו השורות הבאות שיש בהן לא רק רעיון שנון, אלא הן אף מתנגנות בקלילות טבעית ומקסימה, כאשר השורש ס.פ.ק חוזר כמעט בכל מלה: "ספקן ספק ידיו ונסתפק/ בספק שהספיק לספק/ שנאתו השטנית/ ומסוסק פוקר פונדק מפקפק..." (19).

אך אליה וקוץ בה. לא תמיד המצלול משרת את התוכן. לפעמים הוא הופך למעיקה גרידא ואז הצליל בולע את המשמעות והופך לשעשוע חנבי ותו לו, במקרה הטוב. ובמקרה הפחות טוב, הניסוחים כבדים ומאולצים

(המשך בעמוד 20)

דברים

חום יולי־אוגוסט

מה שמטריד אותי באמת הקיץ, ויסלחו לי הקוראים על הבנאליות שבדברי, זה לא המדד, ולא השרב, ולא תוכניות הטלוויזיה בכבלים, אלא ריבוי הידיעות, בדרך־כלל בשולי העיתונים, על הסחר ההולך וגואה בשוק השחור העולמי, של חומרי ביקוע גרעיניים. רק השבוע נמסר, כי בגרמניה נתפס פלוטוניום באיכות ובכמות המספיקה לייצור רבע פצצה גרעינית, ובהמשך הידיעה נאמר, כי ישראל פנתה כבר לשלטונות הגרמניים בשאלה מה הם עושים כדי להדק את הפיקוח על המבריחים. ואם דין האיזוטופים המוברחים כדין הסמים, הרי אין ספק, כי התפיסה היא אך אחוז קטן מן החומרים המגיעים ליעדם, בדרך כלל מדינות במזרח־התיכון או קבוצות שוליים מטורפים. וברור כשמש הקיץ, כי נגד קבוצות הטרור הללו אין הרבה מה לעשות, וברור כשמש הקיץ, כי במוקדם או במאוחר יימצא המשוגע שלמען ה"קיק" בלבד ("ההנאה שבדבר", כלשון הסלנג), יעשה בה שימוש, שלא לדבר על מדינות משוגעות שאין בהן מחסור בעולם, וחום הקיץ הזה יהיה כאין וכאפס לעומת חום יולי־אוגוסט ההוא, כשזה יקרה.

מטבעי איני פרנואידי, וגם איני סבור שזה יקרה בהכרח בזמני, לכן אני מהרהר באורח אקדמי בלבד, אבל הנושא רציני: דומני שרק היום אנו תופסים את חומרת הספק שהעלו בשעתו מקצת מן המדענים, שנטלו חלק בתוכנית האטום האמריקאית, ביחס לתבונה שבפיתוח נשק גרעיני. נהוג לחשוב שהמדע הוא נייטרלי, מכשיר בלתי־ערכי, ומה שייעשה בו, לטוב או למוטב, תלוי באדם ובהחלטותיו. אבל אין זה בהכרח כך. כל גילוי מדעי, ובוודאי פיתוח טכנולוגי, עשוי מצדו להשפיע על המשתמש בו ועל ערכיו. מה גם שהאדם הוא, כידוע, בלתי־צפוי (כשם שקריסת המשטרים הקומוניסטים במזרח אירופה, משם דולפים עתה החומרים הרדיואקטיביים, היתה בלתי צפויה), והפער בין הידע העצום שלו מצד אחד לבין רמתו המוסרית מצד שני, מתרחב כל הזמן. המידע, כך אומרים המומחים, להכנת מתקן גרעיני, מצוי היום בידי הכל וגם איננו מסובך כל כך. כל סטודנט לפיסיקה גרעינית, יודע כל מה שצריך לדעת כיצד להרכיב פצצת אטום ביתית, והשאר הוא רק עניין של אמצעים.

נושא אחר בו מתקרב האדם לפיצוח סודות הבריאה הוא ההנדסה הגנטית והביוטכניקה החדשה. אולי רק בעוד חמישים שנה נהיה מודעים לאיום הממשי הטמון בה, כאשר מדינות טרור מסוג חדש, יחלו בייצור המוני של אנדרואידים שיאיימו על העולם.

ניטל השאור מן העיסה

עם סגירת הגיליון נודע על מותו של ישעיהו לייבוביץ, מגדולי אנשי־הרוח היהודים בדורות האחרונים. איש מוסר, איש מאמין, ציוני בלב ונפש.

במרכז השקפתו הדתית עומדת "המלחמה בעבודה זרה", ועבודה זרה היא כל מה שאיננו אמונה לשמה. וזה יכול להיות המדינה, העם ואפילו האדם, כאשר הוא עושה עצמו אליל.

בקיצוניותו האמונית והפילוסופית היה השאור שבעיסה, מתסיס מעורר מחלוקת, מחולל פולמוס עד יומו האחרון. ברוח מסורת נביאי ישראל, שעל שמו של אחד מהם נקרא.

עם מותו ניטל מן העיסה השאור שבה. ניטלה מן הגוף הנשמה. הוא מת בשנתו בגיל 91, צלול עד הרגע האחרון. לא נס לחו ועינו לא כהתה. כתלמיד מובהק של הרמב"ם דבק באהבת אלוהים שכלית. היא השארות הנפש של החכם. ועוד נייחד לו דברים בבוא הזמן.

ע.ל.

אורה עתריה

סתיו באוויר

"בערך מתחיל הסתיו ב־10 באוגוסט"
(ע. הלל)

בִּגְבָהִים בְּמַחֲצִית אוֹגוּסְט כְּבָר סְתָו
אַךְ הַשְּׁפֵלָה עוֹדָהּ קוֹדַחַת.

וְאָז –
מִן הַנֶּגֶב הַנָּצוּר עוֹלָה עֲלָמָה
פְּרוּמַת צַמָּה
גַּלִּים וְיַסְמִין בְּחֻלְצָתָהּ
בְּתַנּוּכֶיהָ מְצַלְצְלִים עוֹד
אֲגִילִים שֶׁל טַל.

וְשׁוּב, תַּעְתּוּעַ־שָׁרָב נֵצֶת בְּמֶרְחַקֵּי הַזְּמַן:
קְפִיצָה חֲבוּטָה שֶׁל מַשָּׂאִית דּוֹהֶרֶת
בֵּין מִנְחַת תֵּל־נוֹף
לִבְאֵר־יַעֲקֹב
הָרוֹדֶמֶת.

בְּאַחַת, לְמַגַּע אֲוִיר הַלַּיְלָה הַדּוֹאֶה בְּבָשְׂמָם שֶׁל
מְפַרְדֵּסִים מַשְׁקִים,
מִשְׁקָט לַח,
אִשָּׁה לָאָה מְקִיצָה.
גַּרְעֶרֶת כְּנָצָה.

וְכָךְ, שָׁנָה אַחַר שָׁנָה, בְּנֶגַע בָּהּ
צֵאת הַסְּתָו שֶׁל לֵילֵי שִׁלְהֵי תַּשַּׁ"ח
בְּחוֹרֶת הָאוֹר־לֹא־אוֹר
עַלְמָה צוֹפִית נִפְקַחַת
בָּהּ.

הוֹ! אֵיךְ עוֹרָה –

חושך תפור בזיגזג

שמואל שתל

■ **אלה בת־ציון: "ספר החלומות של אלוהים", הוצאת אגודת הסופרים, 64 עמ' 1994**

זה ספר השירים הראשון המתפרסם בשמה החדש של המשוררת, אלה בת־ציון. קדמו לו ספרי שירה ותרגומי שירה, בשמה הידוע הקודם, גבריאלה אלישע.

שם הספר "ספר החלומות של אלהים", הוא שם מוזר. שם אנטי־דתי, כביכול, של אלוהים חולם, בורח מן המציאות אל עולם הדימיון. שירי הספר, לעומת זאת, רוויים מוסכמות אמוניות, כגון "אני (האל) עורני מלך על כל אשר בראתי – / ההולך בחוקותי יראה שלום וברכה בעמלו/ ומאור פניו מאורי יואצל" (32), אך גם פרובוקטיביות, כמו השימוש בשם־המפורש, שרק הכוהן הגדול היה מותר לו להגותו ביום־הכיפורים בבית־המקדש, המשמש כותר של אחד השירים (10). אלה בת־ציון מודעת לכך ובשיר הבא היא כותבת, "קמה סערה סביב השם־המפורש/ מותר/אסור, שמו האמיתי ודרך הגייתו". בת־ציון גם מטילה ספק "אם קול אלוהים נשמע/או שמא מן הבדידות בדיתי את קולו". מה שקיים ללא ספק, הוא "ים הישויות, האין ללא גבולות" (8), "האין שהוא נושא לתשוקה" (24) והרצון "לחזות מראות אפוקליפטיים" (12) ההופכים את היש לאין.

"מהו החלום של אלוהים/ [—] אם יש ממש בחלום/כי או אלוהים חולם". וכאן עוברת אלה בת־ציון לשפה טכנית של ימינו אלה: "ומי יקליט את חלומותיו ויתמלל אותם..."; "תילי תילים של ספרים נפתלים וסברות מופרכות/בניני הגות והוויה משונים/חוקמו כסוגיית האל ורצונו – לשיטתי, זה חייב להיות פשוט, מובן [—] ומביע את הדו־ערכיות ואת המתח/ ואת הניצחון" (14). עד כמה "הפשוט המובן" הוא דו־ערכי ומלא מתח, מדגימה אלה בת־ציון בשיר הבא אחריו: "הנה אני מערבב את העידנים, המילים והמעשים/ הכול נהיה נגוע [—] את לבך הישן שעודו מדמם/ עטפי בנייר עיתון, השליכיהו אל הפח [—] בשעת סכנה תוכלי לפרוש ידיים/ולעוף לראות את העולם מלמעלה [—] וזה דבר הברית ביני לבינך/ כאן סתם ולא פרש וקולו נמחק" (15).

כאשר נסתם ונמחק קול האלוהים באה "שעת הרת עולם [—] מעורבבים הדין והרחמים" ובוקעת הפנייה הדתית באמת: "אדוני שפתי תפתח". אלה מילים היוצאות מן הלב, מסידור התפילות השגור על שפתים, "הכל בוגדני [—] ואתה אלוהים באר־מים־חיים/[—] כי צמאה נפשי/ כאייל תערוג על אפיקי מים", ככתוב בתהילים, "ושיר חדש אומר לפניך", שוב מספר תהילות דוד־בן־ישי.

אחרי שיא ההתייחדות עם אלוהים, בא האנטי־קליימקס, "זהו המענה של האל החזוי" ונגלית תמונה אפוקליפטית, של "שמים וארץ מתקרבים ונושקים/ מעשה אהבה שעודנו מסוכסך/ [—] והנפילה נמשכת והולכת"; "אשא פני אל השמים להתיש כוח התהום" (17). זו התהום העולה מן הזיכרון הקמאי, שלמרות צורתה הזכרית, היא ממין נקבה, הלא היא תיהמת המיתולוגית האכדית, שהאל הבורא הרג אותה ועשה ממנה את הים.

אחרי שירים כאלה "עולי־הרים יורדי־בקעה", 8 שיר בן שורה יחידה, שורת היד החזקה, התוספת נתנה את הרעב והזעקה והשבר: "צליל המים והבכי הזה המושטת, חופנת ריק" (20), וה"ריק", הזה "האין ללא גבולות", הנזכר למעלה, משבש ומבלבל את הלשונה: חיפה היא "עיר גנים, קצף ופיח", "בכרמיאל לא מצאנו את מבוקשנו" (מרוזה עיתונאית), "זכהמשך לשיחתנו רקדתי באמצע ההדר [—] הדר התבודדות של גוזר א אמן" (22).

"אני רוקדת לך כמו דרוויש/ התקרב תגע [illegible] אתי/ בדבקות דתית בלהט יצרים"...(26), כך מופיע אלוהים כמושא האהבה הארוטית: הוא משתחרר מתאריו הרוחניים, לובש גלימות כאחד האדם, כמו ישו הבא לסעודת אביונים, וכמוהו הוא בעל מרווים. או הוא [illegible] את האוהבת אותו באמת, התובשת אותו ומנשקו אותו ואומרת לו מילים של אהבה שלא שמע מזמן – הכל ככתוב "בספר החלומות של אלוהים, חי ר' [illegible], אפשר למצוא אותה אישה אוהבת "השקופה מוכנת [illegible] בין דפי הספר הנעלם" (29).

זהו ספר נעלם ועלום: "בספר החלומות הנשי לך מם/ ויש שם צליל של מים", צלול, אבל לא מוחשי ולא מובן. וכן השיר הבא, ספק לחישה, ספק השבעה: "את הרואה בחלומו שן נופלת, מה יעשה? [—] יעשה הטבה? חלום בפני שלושה מאהבים". אלה מסתרי־אמונה, שם אם היא אמונה טפלה, אין בה מן התפלות, אבל יש בה גם חמורות, כי "הספר קדמוני, נתחבר בזמן לא ישוער [—] והסברה נותנת, בכל רגע" (34). אכן, אלה בת־ציון [illegible] בית למלך־המשיח ולפמלית הצדיקים, בית החי "שלבניו מחשבותיכם הטובות ונקיון מעשיכם ו[illegible] ריבורכם" (35).

אלה בת־ציון עצמה מעידה, כי "הספר לעיתים קשה־כפיר (אולי מין זכר של כפירה – ש.ש) בעבודות הגם אשר לאלוהים". וכן בשיריו האישיים: "זכפעם הבאה שאקפה שלושים מטר מגג של מלוך" (44); "מנין לך מה המוות [—] על גרם המדרגות אני מועדת [—] אני שואפת אל המוות שלי" (46); "ילדי רוחי מבקשים להיוותר בלא האיך" (48); "נחש מתפתל/בגן המקראי – / הראשונה נשבתה ליפי הדברים ולמוות" (48).

מורכבים הם גם החלומות אל אהבת הנפש והגוף: "הדרך למנוע מירושלים שלי, לקרוס באוות/אל התהום של עצמה"; "ובפעם הראשונה שראיתי אותך/נמתן לי עמק סרומי"; "שדים ענקיים סוחפים לכם את הירח: "נשכבים באברים נחשיים/ נאנקים תחת עומס הגוף: "כאן אציג אמנות חדשה שתציג את עצמן/ ודרי עירומים של עבודתה כגבס" (49); "את תיבית לי לאמנות הכי גדולה" (55).

או מופיעה הציפור הירודית, "את ציפורי הנרדפת ואולי את זו אני, "אני ציפור מלומדת"; "אני הבלתי בזמן המנוקין/ הזמן המכפיף [—] תכתי לציפורים הקלות ועכשיו רגלי אסורות" (53). השפה שוסעת ומתוחה

(המשך בעמוד 20)

יעקב בסר / שיחת השבוע

עם רות קרטון־בלום: "חגיגת קיץ" – ספר של סוף ושל התחלה

פרופסור רות קרטון־בלום, את חוקרת, ולא מהיום, את יצירתו של נתן אלתרמן. עכשיו ראה אור ספרך "הלך והצל" (זמורה ביתן, [illegible] עמודים) על "חגיגת קיץ", הפואמה הדרמטית (מחורזת עברית) של המשורר, ובו כמה גילויים עליהם נדבר בהמשך. אבל תחילה, להגדיר בקצרה מהי חשיבותה של היצירה הזאת, האחרונה, של אלתרמן?

אפשר לומר, שהיצירה הזאת מלמדת אותנו שלא תמיד ניתן לשפוט יצירות בתוך הזמן שהן נכתבות. אני חושבת ש"חגיגת קיץ" יצירה שונה לחלוטין ממה שבה היא נכתבה. אני חושבת שזו יצירה לא של זמנה, אלא של התחדשות. אלתרמן עמד אז במאבק הדורות, מותקף על־ידי זך במאמרים אחרים, והיה עליו למצוא פתרונות לרוח החדשה שנשבה. הוא אדם רגיש מאוד, הרגיש שיש איזו מוסיקה אחרת עכשיו. יש כאן דרמה גדולה של יוצר, שאומר בעצם לדור הצעיר: אני אשתנה, אבל בדרכי שלי.

אפשר לומר ששלושת הספרים שהם עמודי התווך של המודרניזם – הספר הזה של אלתרמן, "עם הלילה הזה" של לאה גולדברג ו"ספר הסולמות" של שלונסקי – מעידים על המבנים הפואטיים. מבחינה עקרונית, יש בעיני תשובה לשאלה איך האבות משתנים בעקבות הבנים.

מעניין אולי חשוב להעיר, שעם הופעת שלושת הספרים הללו, דווקא דור הבנים עמד על התמודדות, משורר מודרניסטי כמו אבידן העיר על כך שהשפה מחודשת והתפעל מחידושי הלשון אצל אלתרמן.

עניין הוא כמעט היחיד, ככל הזכור לי, שעמד על כך ש"גישה מהעיר" הוא אולי החשוב ביותר במעשה השיר, לשנות. אבל מרבית המשוררים התייחסו ל"חגיגת קיץ" כמין סלחנות. אמרו "חבל שאין יותר שירים כמו 'שיר משמר', חבל שאין יותר שירים כמו 'שירים שבאמצע'".

אני חושבת שאלתרמן מצא פתרונות מעניינים. וזהו ספר שהיה לו אומץ להתחדש. וכפי שהראיתי בספר, היצירה הזאת קוראת מחדש את המכלול השירי. וגם בזה יש משמעות גדולה. בדרך כלל מעניין לראות איך יצירות מאוחרות קוראות את היצירה הקודמת: איך "אנטי־[illegible]" קוראת את שירת זך; איך "אהבה אמיתית" קוראת את ספרי השירה של דליה רביקוביץ, ואיך "חגיגת קיץ" קוראת את "כוכבים בחוץ" או "שמחת עניים". דיאלוג בין־טקסטואלי הזה והוא במידה רבה יוצר את המשמעות.

הבנה, שכל היסודות שאת מונה בספרך – הפארודיה, הליצנות, הגרוטסקה והתיאטרוניות וזירת ההתרחשות של הקרקס, או המוחה – מצויים כבר בשירת אלתרמן המוקדמת. תהילות קיים בהרבה מאוד שירים שלו, ובשירים כמו "כנרת כנרת", "פונדק הרוחות", מעבר על כל הדברים האחרים.

המעניין הוא, שכאן זה הוצג במפתח חדש לגמרי, וזהו מה שחדש שלו: איך הוא מתבונן בדמויות הקרנבליות, במוטיבים. איך הוא מתבונן התבוננות שיש בה [illegible] את התחבולה הספרותית: "שיבת [illegible]", כל "שמחת עניים". הפעם, הז'אנר שאני [illegible] הוא הז'אנר של הרציני־מצחיק: יש מבט מתוך [illegible], ומה שנראה לי עיקר כאן – אפשר להעריך את היצירה הזאת מחדש דווקא בהקשרים עכשוויים. [illegible] קרנבליים מחויך לעצב, לאירוניה. הטקסט [illegible] ותורני, קונדסי, מה שלא היה אצל אלתרמן [illegible] על קרקע בטוחה. כאן יש עירוב גדול [illegible] מתריעים, ולכן אני קוראת לזה "המראה הפרגמנטרי", שהיום – אם אתה קורא את זה [illegible] פוסט־מודרניסטיים (אלתרמן היה ודאי מתהפך לשמע המלה הזאת), לפתע הדבר שנראה פעם [illegible] מאוד, כפרגמנטרי מאוד, מייצג נורמות [illegible], טמפרמנט רוחני חדש.

אגב, זה ספר מאוד פמיניסטי, לדעתי: לא המת, אלא [illegible] היא התורה כאן, היא הגיבורה. גיבורות החגיגה הן נשים, אף על פי שעסקיה הם הגברים. ברוח הקומדיה [illegible] הנשים הן הנבונות כאן. ב"כוכבים בחוץ" הוא [illegible], וכאן הוא קיים אותם. זו יצירה מאוד ריאליסטית. לא במקרה, אגב, בתיקוני הנוסחאות אני רואה שהוא החליף את השם בהגהה האחרונה, מ"משלי זך" ל"חגיגת קיץ".

מה, באמת?

לדעתי, הוא רצה להתרחק מהממד המסוגנן, המופשט, המשלי, לעבר מודוס הרבה יותר ריאליסטי. "משלי" זה גם דבר שמקרב את זה מאוד לספרות ימי־הביניים. זה גם מופשט וכללי יותר. "חגיגת קיץ" הוא קליל יותר.

ההשוואה לשירת ימי הביניים היא בעיקר במצלול.

לא דווקא. יותר כצד הז'אנרי. יש כאן יסוד מקאמי, שאני מגדירה כמניפיאה, שהוא ז'אנר קרנבלי מאזור הרציני־מצחיק. בספר הזה אלתרמן מתחדש בעזרת שילוב של שתי מסורות: האחת – המסורת העברית (אגב, אלתרמן מאוד אהב את עמנואל הרומי וספרו "מחברות עמנואל" היה דרך קבע על שולחנו. זמורה מספר שהוא קרא לו "ראבלה העברי", וזה מקשר אותנו לז'אנר הקרנבלי), ומצד שני – כל הז'אנרים הקרנבלים האירופים שהיו לפניו, עד מולייר ועד בכלל.

את מגדירה זאת כפואמה מניפאית. תגדירי את המושג הזה.

מניפאה הוא ז'אנר שבחטין מגדיר אותו כאחד הז'אנרים הקרנבליים, כאיזור של הרציני־מצחיק. מקור השם? וזה נולד בעת העתיקה, מניפוס היה עבד שכתב פואמה מניפאית שהלכה לאיבוד. אחר כך, אצל לוקיאנוס, מצויה הפואמה המניפאית הראשונה, ובחטין אומר, שהמסורת המניפאית נמשכת עד היום. וזהו ז'אנר מאוד גמיש, קומי בעיקרו, אבל נע בין הקומי לשנוני. יש בו הרבה סובליציסטיקה, הרבה ציטוטים, הרבה דיאלוגיות. הוא מגיע עד לביירון, עד ל"ייבגני אוניגין". כלומר, יש משהו מאוד גמיש בז'אנר הזה, והוא אפשר לי לאבחן את כל המעבר בין הדברים השונים ביצירה הזאת.

פושקין עצמו מגדיר את "ייבגני אונייגין" ברומן בחרוזים.

אני מסתמכת פה על בחטין, המנסה להבין מהו הרומן. הוא עוקב אחר שורשיו של הרומן דווקא בעת העתיקה, וטוען שהוא נולד כפרודיה על האפוס. מעין מֵעֵבֶר מ"דיסטנס למגע" – כשאינך מתייחס להווה באיזה רספקט, אלא אל ההווה החי, אל המציאות החיה. בחטין מראה את התפתחות הרומן, הנובלה, מלשון נובל, כלומר חידוש. וזה עוזר לי גם להבין את המעבר מ"עיר היונה" ל"חגיגת קיץ". ב"עיר היונה" העת היא גיבורה אודית וההתייחסות לזמן "הרשמי" היא התייחסות של רתת ומורא. ואילו ב"חגיגת קיץ" יש התייחסות לזמן הווי קליל יותר. הכל מתרחש בראי עקום, והז'אנרים הקרנבליים מסייעים לי להגדיר את המעבר הזה. ב"חגיגת קיץ", אני רואה היפוך קומי של "עיר היונה", במובנים רבים, ושל "שמחת עניים".

את מתייחסת הרבה להשפעתו של מולייר על אלתרמן. את מכוונת להבהיר כיצד?

אחד הדברים המעניינים שהתבררו לי בעבודה על "חגיגת קיץ", שאלתרמן בעצם השתמש במולייר, ובמה שאני קוראת "בגידה יוצרת". (אלתרמן היה נתון באותה

"חגיגת קיץ", יצירתו השירית האחרונה של נתן אלתרמן, נבחנת מחדש בספרה של רות קרטון־בלום, המגלה בה יצירה שונה מכפי שנתפסה בזמנה. אלתרמן עמד אז במאבק דורות קשה על שירתו, שהותקפה על־ידי נתן זך ואחרים, והיה עליו למצוא פתרונות פואטיים חדשים. לטענתה אין זו יצירה של סוף הדרך, אלא של התחלה חדשה. יש כאן דרמה גדולה של יוצר שאומר לדור הצעיר: אני אשתנה, אבל בדרכי שלי. ודרכו זו היא מורכבת, מרתקת ודרמטית.

תקופה לתרגומי מולייר. מבחינה אישית היה זקוק לכסף לסייע לתרצה, בתו, ומנחם דורמן הציע לו לתרגם את שלושה הכרכים של מולייר). וכשאתה בודק, אתה רואה כמה תבניות מולייריות יש בתוך "חגיגת קיץ". כמו, למשל, אותו ראיון עם המחבר – הראיון היחיד שאלתרמן העניק. הוא לקח את מסייה דה פורסוניאק, הקורבן התמים הזה, ששני המתחזים הרופאים באים אליו, ומשתמש בדיוק באותה תבנית וממשיל את המראיינים לקברנים הללו.

אצל מולייר זהו תכסיס דרמטי־קומי. אבל אלתרמן הופך את שיח החרשים לעיקרון קומי: "אני איני יודע מי אתה, אתה אינך יודע מי אני" (בין אדם לאדם, בין משורר לקהלו, בין משורר למבקריו).

אחד הדברים המעניינים ביותר בתחום חקר ההשפעה הספרותית הוא כיצד משפיעות יצירות שמספר בוחר לתרגם על עיצוב הפואטיקה שלו עצמו.

את מודעת, כי "חגיגת קיץ" נכתב בתגובה על הביקורת של נתן זך ואחרים על שירתו. ביקורת שטענה כי המצלול המובאני, בכיבול, מכניע את הטקסט והתוכן הולך לאיבוד. לדבריך, זו השתנות של אלתרמן בדרכו שלו. אבל האם אין זו הליכה לקנוסה של המשורר?

לא, חלילה וחס. אני חושבת, בין השאר, כי אלתרמן הרגיש שמשהו השתנה בשירה. אל נשכח מה מופיע בשירה כבר בשנות ה־60 – זך, עמיחי, אבידן, רביקוביץ, שהיו בשיא פריחתם. כלומר, יש כאן תגובה על שינוי באקלים השירי. אלתרמן היה רגיש מאוד. זו לא רק תגובה ביקורתית ופולמוס, אם כי "חגיגת קיץ" הוא ספר פולמוסי מאוד. יש בספר שיר ארס־פואטי מאוד מעניין, "אין הדבר דומה". שיר כאילו נגד השימוש במטאפורות. אבל הוא משתמש במטאפורות כנגד המטאפורות. כלומר, הוא עך, למשל, לכל הבליה של השימוש במטאפורה. יש כאן אינו דרמה גדולה של יוצר, שכמובן נשאר גם נאמן לעצמו במובנים רבים ומשמר את הקסם האלתרמני והמחויבות למוסר. לעומת זאת תמונת היש מתפוררת. אתה מרגיש שהאידיאולוגיות קרסו, האוטופיות קרסו, מצב הרוח האישי הוא קודר מאוד. אני חושבת ש"שמרי נפשך" אומר בעצם "שמור נפשך" לא פחות, וזאת אפשר לראות בשינויי הגרסאות שאני מביאה.

הוא בכל זאת אומר "שמרי נפשך", והוא מתכוון לתרצה, בתו.

נכון, אבל "שִׁמְרִי נַפְשֵׁךְ" יכול להיות מופנה לנפש עצמה. יש בספר הזה גם אימת מוות, "החושך השאיר דלתו פתוחה". אבל, אם למשל שאלת אותי קודם מה שונה – הרי אפשר לומר, כי בלירקה הקלאסית שלו אלתרמן תפס את העולם כזירת ניגודים, כקטבים מתגוששים, ואילו בספר הזה נשתנתה כל התבנית הזאת. לא זירת מאבקים, אלא הכל התהפכויות. דבר מתהפך בדבר, דבר מתגלגל בדבר. אני חושבת שזה צופן פואטי לגמרי שונה.

אני בכל זאת רוצה לגעת בעניין קודם. את ציינת את שלונסקי ואת לאה גולדברג, וכמובן אלתרמן – שלושתם יוצאים ביצירות שונות של מחשבות

פרופסור רות קרטון־בלום

ביצירתם הם. שלושת האנשים האלה נותנים להגדרה במשוררים שגרמו מהפכה בשירה העברית. כלומר, בראשית דרכם הם היו אלה שגרמו את המהפך, ועכשיו הם עושים הֲפִיכָה אל מהפך של מישהו אחר.

זו נקודה מאוד מעניינת וחשוב לבדוק אותה. לכן אני אומרת, שאחת השאלות המעניינות שלא מצאתי שדנים בה, זו התיאוריה של ההשפעה, איך אבות משתנים בעקבות הבנים, ולא רק איך הבנים משתנים בעקבות האבות. זה אחד הדברים המעניינים. כמובן, כל אחד מהם השתנה בדרך אחרת. לאה גולדברג משתמשת בריתמוס חופשי, בעיקר בחזרות, ואצל שלונסקי נחשף הקול האישי. אבל אלתרמן השתנה בצורה הדרמטית ביותר. לכן, בעיני, "חגיגת קיץ" – ובזה אני פותחת את הספר – הוא משיאי שירתו. אני טוענת שהיו לו שתי תקופות יצירה גדולות: "כוכבים בחוץ" ו"שמחת עניים" – ו"חגיגת קיץ".

בכלל, כל הנושא הזה של יצירה אחרונה, הוא נושא מרתק לעצמו. זו היצירה האוטוביוגרפית ביותר שלו. יצירה שבפעם הראשונה הוא מסתיר פחות ממה שהסתיר קודם. יש כאן שיר על השתייה, על הפחד מפני הזיקנה – והוא היה בסך הכל בן 55 כשכתב אותו – על הפחד מפני המוות, על יחסיו עם העיתונות. אגב, העיתונות משמשת כאן מטאפורה ליצירה. וזה לא רק שבפעם הראשונה הוא מיזג בין השירה הלירית לטור השביעי, וגם זה חידוש גדול, אבל בעיני, הראיון עם המחבר הוא לא רק שיר סאטירי, אלא זו מטאפורה לעין העיתונאית בתוך עינו של המשורר. הוא מדבר באחד השירים, "הערת שוליים", על המשורר כריפורטר. זו תפיסה שונה לחלוטין של הפואטיקה שלו.

גם במגמת "ההתכוונות העצמית", שהיא מסימני רוח הזמן, את מראה התפתחות ביצירת אלתרמן.

כן, גם בזה חל מהפך. ההתכוונות העצמית היא תופעה מאוד עכשווית. אלתרמן כתב שירים ארס־פואטיים, כתב שירים על השירה, אבל אף פעם לא כתב יצירות של התכוונות עצמית, וגם בזה יש חידוש גדול. כלומר, הוא מעמיד את הקורא כגיבור ביצירה הזאת, הוא מנהל איתו יחסי קינטור, הוא מתגרה בו. הוא אומר לו, למשל, בשיר "הערת שוליים": אל תשים לב לסדר, הסדר לא חשוב כלל. וזאת כאשר הסדר הוא כל כך משמעותי בספר הזה. הוא אומר: העיר היא עיר, והרחוב הוא רחוב, והחשכה ברורה כשמש. במין מהפך כזה. כלומר, אפשר לנתח את היצירה הזאת כמו כל יצירה מודרנית, שיש בה התכוונות עצמית, שבה הקורא הוא גיבור, והמשורר עצמו מחבל בתהליכי הקשב של הקורא.

כך אני מגדירה, גם בספרי הקודמים, כמו "יד כותבת יד", את ההבדל בין ארס־פואטיקה להתכוונות עצמית. בארס־פואטיקה הנושא הוא שירה, כמו שבשירים אחרים הנושא יכול להיות ידידות, או טבע. ואילו יצירות של התכוונות עצמית – מה שעושה וודי אלן בקולנוע, נבוקוב ב"לוליטה" – הן יצירות שמחבלות בתהליך הקשב של הקורא וכאילו אומרות "אל תשכח שמה שאתה קורא זה סימנים על דף". זה דבר חדש לגמרי ביצירתו של אלתרמן. ושוב אתה רואה כאן את הקשב העצום שלו לרוח התקופה.

אבל בתוך המראה המאוד עכשווי, פוסטמודרניסטי של היצירה את מרגישה דווקא את ההקשר המוסרי של הטקסט הזה – במה זה מתבטא?

לאחד הפרקים בספרי קראתי "כס משפט בראש חוצות". היצירה האמנותית נתפסה אצלו באמת ככס משפט. זו המחויבות שלה. ב"חגיגת קיץ" יש תנועת מטוטלת, זו יצירה שבעצם נותנת כל הזמן סטירות לחי לעצמה. אך דבר אחד נשאר טוטלי. איך הוא אומר? "אין רגע שאינו שופט". ניסיתי להראות איך העיקרון המוסרי מדריך את כל העלילות והוא, בעצם, הקובע.

כאן המקום להזכיר את הרגישות החברתית שלו. לא היה בספרות העברית יוצר, שהפך את ענייני העלייה הסלקטיבית (בשנות החמישים, בעיקר מארצות המזרח) לחומר ביצירה בדיונית. לא רק שהוא הגיב ב"טור השביעי" ב"ריצתו של העולה אריה רנינגר", שהפך לשיר מחאה בפיו של שלמה בר, אבל הוא לוקח בעצם את הטורים והופך אותם לחומר ביצירה הבדיונית. ביצירתו האחרונה, "מסיכה אחרונה", שהיא יצירה רוויית ייאוש, והיא איננה מפסגות יצירותיו, סוג של פרוזה סאטירית, הוא חוזר אל העוולה של העלייה הסלקטיבית ממרוקו. אצל אלתרמן העלייה הסלקטיבית לא היתה עניין ציוני, איזו בגידה, אלא עניין אנושי כללי. המימסד כפה בגידה בעניין היקר ביותר לאלתרמן "בקשר החושך" בין אבות לבנים. זה לא היה בעיניו רק עניין ציוני־יהודי, אלא הפרה של חוק מטאפיסי. הרגישות החברתית שנכנסה לתוך יצירתו, גם היא דרך שאפשר באמצעותה להתחבר היום ל"חגיגת קיץ".

את שמה דגש חזק על שיר הסיום, את רואה בו למעשה פסגה של "חגיגת קיץ". אולי תתייחסי לכך בהרחבה.

אינני יודעת אם פסגה, אבל מין צוואה. שיר הסיום הוא שיר של הישארויות ובמובן זה, הוא שיר של צוואה רוחנית. היצירה הזאת רוויה בטרגיות אישית בפחד מפני המוות. אלתרמן בכל יצירתו מצא מפלט מן האישי בחוקיות, בהכללות. בשיר הסיום יש נסיון ליצור הכללה אחרת. המוות האישי הוא לא מות החיים. זה מות החי לא מות החיים. "כל זכרון נמחה ... / נשאר רק החומר החי": המפלט הוא באיזו הישארות ביולוגית, פיסיולוגית, החומרית לאחר מות האדם. ההישארות האחרת שהוא מעלה בשיר, היא הספרות. הספרות לאו דווקא כיצירה אישית אלא כיצירה קולקטיבית – כמו התנ"ך – קאנון על־אישי. איך הוא אומר "גם הדבר הכתוב/מחדש מחכה למחבר". לא חשוב, מי הכותב.

מעניין שלמרות ש"חגיגת קיץ" מלאה בתנופה ציונית – הלאום או החברה אינם נכללים במסגרת ההישארויות, כאילו רק הספרות והלשון מעולם לא יאכזבו. לעומת זאת נשארת גם הדמות הנשית (הבת, או האהובה) וכדאי לצטט את השורות היפות "ונשארת גם את. עכשיו/ אותך את כולך, בלי אומר/ממלמל דכי חיי הוא לך אב./ את אושרו הנותן כו כובר" שורות המזכירות את "שמרי נפשך".

יש ב"שיר סיום" איזו השלמה של אדם חכם בעל פרספקטיבות המנסה להרגיע את עצמו. העולם לא נעלם עם העלמותו. אבל ברור לקורא שזו רק הרגעה "לכאורה". שורות הספר נחתם בשורות "נרגע. לתמיד, או לזמן קצר".

אלתרמן בחייו ובשיא יצירתו היה משורר מאוד מוערך ופופולרי. לאחרונה אנחנו רואים שיש התרחקות משירתו, הרף האלמנטים המתמצטים בשיריו, המבלבלים את הקורא בקסמם ובמוסיקליות שלהם. יש לך הסבר לכך?

חלה, אכן, התרחקות משירתו. אינני מוצאת בשירה העברית של שנות ה־80 וה־90 איזה דו־שיח עם אלתרמן. הדו־שיח איתו קיים בפרוזה של יוצרי "הגל החדש". אני חושבת שיורש רוחו הוא עמוס עוז, אצלו אני מוצאת קשר עמוק אליו, ובמידה מסוימת גם יהושע קנז. אני חושבת של"חגיגת קיץ" קל יותר היום לקורא או ליוצר בן ימינו להתחבר משום שכאן הקסם השירי מוותר להרבה ספקות, להתאכזרות עצמית, לדברים שקרובים יותר לבני הדור הזה. דן פגיס עליו השלום אמר לי שהוא קרוב הרבה יותר ל"חגיגת קיץ" מאשר ללירקה המוקדמת של אלתרמן. אני מניחה שהחיבור בין אירוניה, הומור ואימה, שבו את לבו. ההתאכזרות העצמית בשירת פגיס קרבה אותו אל ההתאכזרות העצמית בספר הזה של אלתרמן.

ייתכן כי סיבה נוספת להתרחקות היא הקושי שיש למשורר בן־ימינו להתחבר אל הבארוקיות של אלתרמן, ויש אצלו בארוקיות גדולה. אבל אני מניחה שעוד יחזרו את אלתרמן, יחזרו אל לשונו המכשפת, שהיא גם לשון רעננה מרדיקת ונבונה, וימצאו בו מקור השראה גדול.

זהו ספר של סוף שהוא גם ספר של התחלה חדשה.

תודה!

יצחק לבטוב

גשר אל שפינוזה

לא מכבר ראה אור בהוצאת "כרמל" ספרה של ז'נבייב בריקמן "יהדותו של שפינוזה". תרגם מצרפתית ראובן מירן והקדים מבוא פרופסור זאב לוי.

זאב לוי הוא חבר קיבוץ המעפיל ופרופסור לפילוסופיה באוניברסיטת חיפה. לוי הוא מחוקריה המובהקים של משנת שפינוזה בישראל, ויחד עם ספריהם של ירמיהו יובל, מנחם דורמן, ויוסף בן שלמה, תרם לרנסנס מחודש של התעניינות בשפינוזה כפילוסוף יהודי. על מקצת מן הסוגיות הללו שוחחתי עימו בגינת דירתו בקיבוץ.

לא מכבר ראה אור בהוצאת "כרמל" ירושלים ספרה של ז'נבייב בריקמן "יהדותו של שפינוזה", תרגם מצרפתית ראובן מירן והקדים פתח־דבר זאב לוי.

זאב לוי הוא חבר קיבוץ "המעפיל" ופרופ' לפילוסופיה באוניברסיטת חיפה. ספרה של בריקמן מנסה לנתח את משנתו של שפינוזה בראי הווייתו היהודית ועוסק בהתמודדותו של שפינוזה עם יהדותו.

פרופ' זאב לוי הוא מחוקריה המובהקים של משנת שפינוזה, ויחד עם ספריהם של ירמיהו יובל, מנחם דורמן, עמיהוד גלעד ויוסף בן־שלמה, תרם לרנסנס מחודש של התעניינות בשפינוזה כפילוסוף יהודי.

זאב לוי חקר בעיקר את ההיבטים השונים ביחסים הקונטרוורסליים שבין שיטתו של שפינוזה לבין הרקע היהודי שלו. בספריו בעברית ובאנגלית הוא בוחן את הגורמים המרכזיים בפילוסופיה היהודית של ימי־הביניים, בעיקר את משנת הרמב"ם, והשפעתם על שפינוזה. כן מנסה לוי לאפיין את השוני והראשוניות בגישתו של שפינוזה לביקורת ולפרשנות המקרא ומברר את מהות היחסים שבין דת למדינה במשנתו. ספרו של לוי על שפינוזה באנגלית ראה אור בהוצאת פטר לנג בניו־יורק ב־1989 ובעברית "שפינוזה ומושג היהדות" בהוצאת "ספריית הפועלים", וזכה כבר לשלוש מהדורות.

זאב לוי פרש השנה מהוראת סדירה באוניברסיטת חיפה בה שימש כפרופסור למחשבת ישראל ולפילוסופיה חדשה. כן היה גם פרופ' אורח לפילוסופיה באוניברסיטת ניו־יורק ובמכון ללימודי יהדות באוניברסיטה של היידלברג. זאב לוי מעורה בחיי הקיבוץ ונוח לו בכך שעיסוקיו בפילוסופיה מקובלים על הקיבוץ ככל עבודת חוץ אחרת.

בעקבות ספרה של ז'נבייב בריקמן פגשתי אותו ל"שיחת קיץ" על שפינוזה, בגינת דירתו הקיבוצית. שיחה שהיא טעימת־מעט בנושא.

■

אני פותח את שיחתנו בציטוט מדבריו של היינריך היינה שאמר כי "כל הפילוסופים בזמננו משקיפים על העולם מבעד לעדשות שליטש שפינוזה" ואני מבקש מבן שיחי שיספר לי על העדשות בעדן הוא משקיף על שפינוזה ומשנתו?

"שפינוזה הוא מגדולי הפילוסופים של כל הזמנים – אומר זאב לוי – והגדול ביותר שהעניקה היהדות לחשיבה האינטלקטואלית המודרנית. סיקרנה אותי האמביוולנטיות שלו ביחסו ליהדות וביחס שהיא גמלה לו. רבני אמסטרדם הכריזו ב־1656 בחרם שהטילו עליו: '... ארור־יהיה ביום וארור בלילה... אנו מכריזים כי שום איש אינו רשאי להתקשר עמו... ולא לעשות לו שום טובה... ולא לשהות עימו תחת קורת גג אחת ולא לקרוא שום חיבור שכתב...' ואילו מתנגדיו שבין הנוצרים ירו בו חיצי רעל וכינוהו 'הארור' (מלדיקטוס) במקום "ברוך" (בנדיקטוס). קשה להבין שלכל אלה זכה איש שהוא מופת לנועם אנושי ואידאל חייו ומשנתו היו 'אהבת אלוהים אינטלקטואלית'. הסיבה לכך, לדעת ברנארד ראסל, היתה שהשקפות שפינוזה על דת ואלוהים הטרימו מאוד את השקפות בני דורו ושל כמה דורות אחריו. אפילו הוגה מודרני כש.ה. ברגמן, דחה את תפיסת שפינוזה בענייני דת, שעה שמבחינת הרעיונות הפילוסופיים שייך אותו לתקופתו של קנט. היו פילוסופים אחרים, דוגמת הצרפתי פייר רוחם, שאפילו שייכו את שפינוזה לתקופה הפוסטקנטיאנית.

"עד לפני כעשרים שנה מעט מאוד מן הספרות העצומה שנכתבה על שפינוזה הוקדשה לאספקטים היהודיים של משנתו על שני היבטיה: יחסו ליהדות ויחס היהדות אליו. הקמת המדינה היהודית ועליית מעמדה של החילוניות, פינו מקום לפלורליזם במחשבה דתית וחילונית כאחד. השבר הבלתי נמנע שבין היהדות ומנהיגיה לבין שפינוזה לא יכול היה, כמובן, להתרחש בימינו אלה. בימינו שונו לחלוטין פניה של במת ההיסטוריה והיום ניתן ואפשר לנטות גשר בין הגותו של שפינוזה לבין היהדות".

■

כחוקר ההגות היהודית, אני שואלו, כיצד היה ממקם בה את שפינוזה, ומה, אם בכלל, היתה זיקתו למקורות יהודיים במשנתו?

אומר זאב לוי: "שפינוזה היה, בעצם, מי שעורר את התעניינותי בפילוסופיה. גורלו המוזר וגדולתו האינטלקטואלית, עשו עלי רושם אדיר, שנים רבות עוד בטרם הפכה אצלי הפילוסופיה לעיסוק שיטתי מרכזי. ניסיתי בעיקר לברר, באיזו מידה מושפעת הפילוסופיה שלו ממקורות יהודיים ולדעתי הדבר מסתכם בשני עניינים. אי־אפשר להבין את הפילוסופיה שלו לאשורה מבלי להביא בחשבון את המקורות היהודיים שלה ובעיקר את זו של הרמב"ם, מקורות אותם הכיר זמן רב לפני שנתקל בפילוסופיה של דקרט ובפילוסופיה הכללית. מן הצד האחר אי־אפשר ליישב את הפילוסופיה שלו עם המסורת המחשבתית־דתית של היהדות. המושג המרכזי באתיקה שלו הוא 'אהבת אלוהים שכלית'. שפינוזה ממשיך ומפתח את הרעיון של הרמב"ם, כי ידיעת אלוהים ואהבת אלוהים חד הם. זה רעיון שהתגלגל אל שפינוזה באמצעות ספרו של יהודה אברבנאל 'שיחות על האהבה', ספר שהיה מצוי בתרגום לספרדית בספרייתו של שפינוזה. עם זאת אין לשכוח שאין כל מכנה משותף בין מושג האלוהים אצל שפינוזה לבין מושג האלוהים ביהדות.

"באשר ליחסים בין דת למדינה שפינוזה ובעקבותיו מנדלסון, ראו בדת ובמדינה שתי רשויות נפרדות. אבל שעה ששפינוזה ביקש לכפוף את הדת למדינה תוך שהוא מייחס לה תפקיד חשוב בחינוך האדם לציות לרשויות, הרי מנדלסון מדגיש הן את עצמאות המדינה והן את עצמאות הדת. לשיטתו של שפינוזה יש לציית לרשויות המדינה בכל תחומי המעשה, אבל אסור לה למדינה להתערב בחופש המחשבה והביטוי. לעניין זה הוסיף מנדלסון, כי גם תחום המעשה הדתי אסור לו שיהיה כפוף למדינה. מוסר השכל אקטואלי מהפילוסופיה המדינית של שפינוזה אומר, כי אל לה למדינה להתערב בחופש הביטוי והמחשבה של אזרחיה. אבל אליה וקוץ בה – לדעתו של שפינוזה אם המדינה הייתה מחייבת את אזרחיה במעשים דתיים, היה שפינוזה אומר, כי יש לקבל את מרותה של המדינה, אולם, הוא היה מתנגד לכך ש'כלי הקודש' יפעילו את לחצם על המדינה. יש לדון את דעותיו אלה של שפינוזה על רקע העובדה, כי 'המאמר התיאולוגי מדיני' נכתב נגד נסיון הקלוויניסטים להשתלט על הרשויות בהולנד. לפי אותה אמת מידה ודאי שהיה שפינוזה מתנגד לנסיונות החוגים הדתיים בימינו לכפות דעתם על הממשלה ועל הכנסת במציאות חיינו.

■

נוכח העניין המתחדש בנושא שפינוזה בישראל בשנים האחרונות, אני שואל את זאב לוי מה דעתו על המגמות ל"יהוד" יתר של הפילוסוף, וכיצד היה שפינוזה עצמו מתייחס להתקרבות מחודשת זו?

"החרם שהוטל על שפינוזה בזמנו היה בלתי נמנע," סבור זאב לוי. "במאה ה־17 היתה הדת היהודית [illegible] ותעודת־זהות בלעדית של כל יהודי. מבחינה זאת [illegible] לראות את שפינוזה כיהודי החילוני הראשון. [illegible] התגברות החילוניות בקרב קהילות היהודים [illegible] המאה ה־19, היה איש כשפינוזה מוצא מקומו [illegible] היהדות. אבל אלה הן ספקולציות בלבד. לצערנו [illegible] נחשב שפינוזה, מלבד בחוגים אקדמאיים, [illegible] ל'פרסונה נון־גרטה', כוונתי בעיקר לאי־הכללתו במסגרת הלימודים של החינוך התיכוני. אמנם, [illegible] האחרונות חל שינוי מסויים לטובה בנושא [illegible] שפינוזה, ייתכן כי לא מעט בזכות הספרים של [illegible] יובל, מנחם דורמן וספרי שלי, המרחיבים [illegible] המסורת לנושאים יהודיים.

"באשר לתשובה משוערת של שפינוזה לקריאה של פרופ' קלוזנר ב־1932 'אחינו אתה', [illegible] שבאו בעקבותיה לביטול החרם עליו, כמו זו של [illegible] גוריון, הרי הן יותר ביטוי להלך־רוח [illegible] לנקיטת מעשה. ככלות הכל שפינוזה אינו [illegible] לרהביליטציה מכל סוג שהוא.

"כשלעצמי, אני נוטה להסתייג מנסיונות ל'יהד' את שפינוזה. כך, למשל, טענתה של ז'נבייב בריקמן [illegible] על שפינוזה, כאילו חיבורו 'תקציר הדקדוק העברי' [illegible] להעיד, כביכול, על התקרבותו המחודשת ליהדות, [illegible] מקובלות עלי. הסיבה לכתיבת 'תקציר הדקדוק העברי' היתה קונקרטית ופשוטה יותר – תכליתה היתה [illegible] בידי חבריו הנוצרים כלי עזר ללימוד השפה העברית [illegible] מנת להקל עליהם את ההשתלבות בפולמוס [illegible] סביב פרשנותו שלו למקרא ב'מאמר התיאולוגי מדיני' ולהגן על עמדתו של שפינוזה, לפיה הבנה נאותה של התנ"ך מחייבת ידיעת הלשון העברית. לדעתו של שפינוזה אפילו 'הברית החדשה', שנכתבה ביוונית, מחבריה 'חשבו עברית', כגירסתו של שפינוזה, ויש להבין את הטקסטים הללו על רקע זמני כתיבתם. יש לציין כי שליטתו של שפינוזה בעברית הייתה מצוינת על רקע מצבה והתפתחותה של הלשון העברית בתקופתו".

באשר לתרגום ספריו של שפינוזה לעברית מציין [illegible] לוי, כי יש לתרגם מחדש לפחות את 'האתיקה' של שפינוזה: "עד היום אנחנו חיים מתרגומו של יעקב קלצ'קין שנעשה ב־1924. חשיבותו של תרגום זה בעינה עומדת. מונחים שטבע קלצ'קין משמשים אותנו עד היום. קשה למצוא ספרי יסוד בתרבות שלא תורגמו מאז [illegible] ראשית שנות השלושים לפחות פעם נוספת. חבל מאוד שלא זכו שוחרי שפינוזה לתרגום חדיש יותר ואין [illegible] להמעיט בחשיבותו של תרגום קלצ'קין".

■

לבסוף אני שואלו האם יש מקום בשיטת שפינוזה לספרות ולאמנות, והאם ניתן למצוא הומור ואירוניה בכתביו?

"שפינוזה לא עסק בסוגיות באסתטיקה, אבל ידוע לנו שעסק בעצמו בציור וברישום", הוא אומר. "מספר רישומים שלו נשתמרו ואיני יודע מה ערכם כיצירות אמנות. על חוג ידידיו של שפינוזה נמנו בעיקר נציגי מחשבה הבורגנית שעיסוקם רפואה פקידות או מסחר. ולא זכור לי שבין ידידיו נמנו סופרים או אמנים.

"לא עסקתי בנושא השפעתו על סופרים ואמנים – [illegible] גרשא נכבד בפני עצמו. צמצמתי עצמי למשנתו ולהקשריה הפילוסופיים. בין שוחרי שפינוזה, שהיו פילוסופים מקצועיים, הכרתי את שקטמני, איש חיפה, שהיה פקיד במקצועו, אבל עסק כל ימיו בידע הבאנה בשפינוזה והוריש את אוסף הספרים שלו לאוניברסיטת חיפה. בין הספרים האלה נמצאים ספרים נדירים, כמו 'המאמר התיאולוגי מדיני' מהמהדורה המבכרת, [illegible] הכוללת הערות בכתב ידו של שפינוזה".

"אשר להומור או אירוניה בכתביו של שפינוזה, הרי בכלל, הומור לסוגיו לא תמצא בכתביו. [illegible] למצוא מעט הומור. דוגמא להומור אירוני [illegible] אפשר למצוא באגרת תשובה לידיד צעיר [illegible] שנסע לאיטליה, המיר דתו לנצרות וניסה לשכנע את שפינוזה לקבל עליו את עולה. אחד מנימוקיו של [illegible] היה, כי אמיתות הנצרות מוכחות בכך שיש בה [illegible] מקדשי שם (מרטירים). בתשובה לבורג כותב שפינוזה, כי אם קנה המידה לאמיתותה של דת הוא מספר מקדשי השם שהעמידה אזי היהדות עולה על הנצרות [illegible] רבים..."

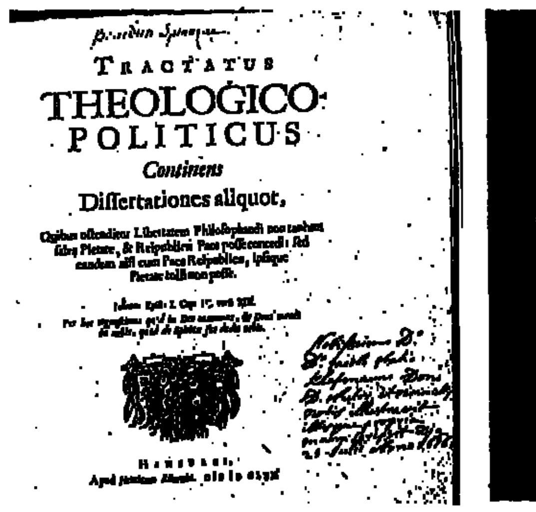

"המסכת התיאולוגית מדינית" עם הערות בכתב ידו של שפינוזה / ארכיון אוניברסיטת חיפה

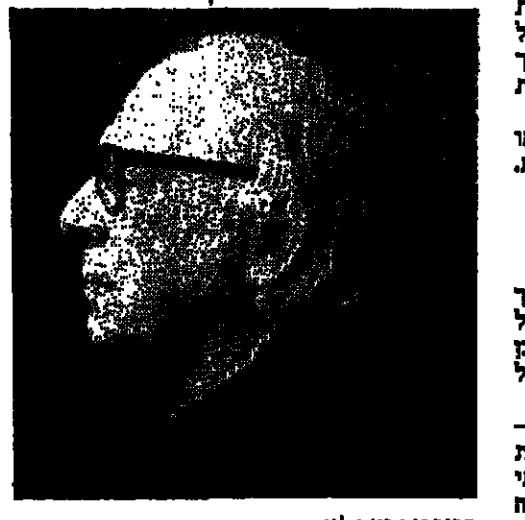

פרופסור זאב לוי
חבר קיבוץ המעפיל

שכרון

(סוף מעמוד 18)

עם צלילים התוהים על עצמם בצורה אובססיבית, כגון בשיר בעמוד 31.

דומה שאף המשורר ער לכך, ויעידו השורות הארספואטיות המשתררות בטקסט: "...ולגו שורות של מקולל/ המשמעות עוברת על גשר של שוויון הצליל/ בעיצורים צפרני עצבנות צובטות/ גשר גשר צר מאד אפשר למרוד" (8) ובהמשך: "שם כשרון המשורר משתגר/ שם שכרון שורות בשריורות/ נקשר בשפע שרשיו" (9). המשורר יודע שזהו גשר צר מאד להעביר עליו את השיר, אך איננו מוותר ונוסע עליו באומץ, נאמן לדרכו – ולרב בהצלחה.

אחד השירים היפים; המעבירים בהצלחה את המשמעות התוכנית באמצעות הצליל (בעיקר העיצור של האות גימל) והמשלב גם איזכורים למיתוסים ישראליים (חיים גורי, טרומפלדור) הוא שיר קצר על האינתיפאדה, שנביאו כאן בסיום בשלמותו:

חֲוָיַת חַיֵּיהֶם שֶׁל חַלָּשִׁים לְהַשְׁלִיךְ
עַצְמָם מִנֶּגֶד, לִזְרוֹק אֲבָנִים כְּטוֹב לָמוּת
הִנֵּה מֻטָּלוֹת גּוּפוֹתֵיהֶם
גַּם לָהֶם יִהְיֶה גֶּבֶר גִּדֵּם לִרְעוֹם מִגְּרוֹנָם.
גִּ'דְעַ הַגִּמּוּר גָּר בְּגַ'נִין.

עמירם לורד

כאב ראש

לֹא יָדַע לָמָּה הֵסִיר אֶת מִשְׁקְפֵי הַשֶּׁמֶשׁ מֵעָלָיו
אֶצְלֵךְ בַּסָּלוֹן.
בְּכָנְסוֹ אוֹר שֶׁמֶשׁ וְסַנְוֵר,
בְּאֶמְצַע הַסָּלוֹן עָמַד שֻׁלְחַן סְנוּקֶר מְכֻסֶּה בְּסָדִין לָבָן,
הִסְתַּכַּלְתְּ יָשָׁר בְּעֵינָיו, עָמֹק.
הוּא הִמְשִׁיךְ וְדִבֵּר שִׁירָה.
מַקְלוֹת הַסְּנוּקֶר הָיוּ מְסֻדָּרִים בְּמִתְקָנָם,
כְּמוֹ רוֹבִים בְּנִשְׁקִיָּה.
נָשַׁקְתְּ אוֹתוֹ.
וְהוּא לֹא יָדַע לָמָּה הֵסִיר אֶת מִשְׁקְפֵי הַשֶּׁמֶשׁ
אֶצְלֵךְ בַּסָּלוֹן.
חָטַף כְּאֵב רֹאשׁ נוֹרָא מֵהָאוֹר הַמְסַנְוֵר,
שֶׁחָדַר בֵּין הַסּוֹרְגִים דֶּרֶךְ הַחַלּוֹן הַפָּתוּחַ
אֶל סְלוֹנֵךְ.

חושך

(סוף מעמוד 18)

"לפתע שמענו רוח ציפורים/ בשטח המטולע והגווה".

אני כותב את דברי אלה, ברגשי אשמה, כמי שהוציא לתוך קודש הקודשים של משוררת כאבה, ונראה מבחינים בידו. אני מדמה את אלה בת־ציון קוראת את דברי אלה ומהרהרת: "ספר לו לסרים טעם באה, [illegible] גם יהי. 'האל המילים אנדרוגניות, כולות זכר ונקבה [illegible] המטאפיסי נוגה על הדברים והדברים בלתי נהגים [illegible] לבסוף "פעילות של ידיה וצירי, של ציפור [illegible] מעונג, ניתן לחבין ממנה סעודה קטנה" (62). [illegible] לסדר הנראה לעין יש רק תוהו/ [illegible] "אפנה את גולגולתי כדי להוציא ממנה שירים".

ב"ספר החלומות של אלוהים/ מצאתי את [illegible] של השירה" (25). בשפתה המתקבעת, מושלת [illegible] ולובשת את עירומה, "חושך תפור בזיגוג". [illegible] נוגש משביל החלב". זה ספר "האהבה היולדת [illegible] "הגביע שנותר/הוא ריק, אך שקוף והוא [illegible] השתברויות של אור כדברים בעל־מובן; מובקי [illegible] בלהקה/ שכולה עופות אפורים, כי/כתונת [illegible] תובעת ממך מחיר" (41).

שורה ועמוד

נמשה לכהונת סופר

■ יעל הדיה: "הנפשות הפועלות", ספריית פועלים, 339 עמ' 1994

יעל הדיה היא עיתונאית צעירה בעלת סגנון יחודי הכותבת ב"ידיעות אחרונות", ואשר ספר ביכוריה ראה לא מכבר אור. אף כי זהו רומן ביכורים שהוא הצליח, אני סבור, כי היא אינה־עוד עיתונאית המנסה לעשות "הסבה מקצועית" לספרות.

ספרה הוא רומאן של מזוודות, שבו מנסה המחברת לשגר מתוך משלה, להמציא דמויות וסיטואציות חדשות ובאלדרמשות, וגם ניכרים בו היטב עקבות השפעתם של אחרים, הן במבנים העלילתיים והן בבניית הדמויות. כך, למשל, למקרא הרומאן אינך יכול שלא להיזכר מיד במחזהו הנודע של לואיג'י פירנדלו "שש נפשות מחפשות מחבר".

הרומאן עדיין אינו מגובש דיו, ובולטים בו יותר מדי החוטים בהם נתפר הסיפור, כמו גם החיפושים אחר צורה סיפורית מקורית, שאינם תמיד משכנעים.

בכתיבתה של יעל הדיה יש רמות שונות ואלה מתנבעות בהתאם להצלחה, או אי־הצלחה, הקטעים השונים, מהם מורכב הספר. תכונתה היא משתדלת לפיה ויפה המשית ושוטפת של התיאור, מעין ושה לא "מסוגרת" בין שניים. הלשון היא אישית, קלה ויפה קלה־משעשעת, כמעט אינטימית. בתארה את היחס בין השמש והעולם היא כותבת: "זמן המזרח היה המגש, לאט ובכבדות, כמו קשישה שקשה לה לקום משנתה, וגם היא אולי כבר איבדה את החשק, על מה אשר לעשות, מוכרחים לזרוח ולהציץ יום גם ואורך להתמקם איפשהו בשמים ולתת לכדור הארץ להסתובב סביבך כמו מחזור עקשן והנה, עוד מדריגה אחת והיא כבר מגיעה, מתנשמת ומתאמצת לחייך, למרות הכאב העצום הזה שיש לה פתאום בצד, אבל אסור לאכזב את כדור הארץ הממתין שם למטה, אפור ומלא תקווה, וחושב שיש הרבה יופי בטיפוס הזה, שלומר את האמת, כבר הרבה שנים היא עושה רק מתוך חובה, ומכחינתה היא היתה שמחה לוותר על המבצע המתיש הזה ולקחת לעצמה חופשה קטנה, אפילו יום אחד, אבל אי־אפשר, כי בלעדיה, אומרים, אין חיים, למרות שלפעמים נדמה לה שגם איתה אין, אבל למה לה להטריד את עצמה עכשיו בכל השאלות המציקות האלה, עדיף שתמציע וזהו".

"הנפשות הפועלות" נועד להיות רומאן על ספרות, סופר והנפשות הפועלות ביצירתו. העלילה מתרחשת בישראל ובארצות־הברית (המחברת עצמה שהתה כמה שנים בניו־יורק). הגיבור אדם (זה שמו הסמלי) נחטף בהיותו ילד על־ידי דמות מסתורית מביתו ברחביה בסוף שנות השישים ונמשה, אכן כך, להיות סופר. הוא חייב לכתוב רומאן ולצורך זה עליו לקבץ דמויות, נפשות פועלות ברומאן. עם דמויות אלה מקיים קשר גם אותו יצור בלתי־מזוהה שגילה ומשה את אדם לסופר. הוא מופיע פעם במעיל־גשם לבן בירושליםפעם אחרת כנשר ענקי ויפה, המרחף בשמי מנהטן. והוא מבטיח לדמויותיו חיי־אלמוות כאשר יכנסו לרומאן של אדם, העתיד להיכתב. הדמויות, המחופשות, כמו במחזהו של פירנדלו מחבר, יש בהן מן הסטיה והזריג: אשה נימפומנית, סטגנרית תולת־נפש, גבר מפגר. הן מתכנסות בבית־המצורעים בירושלים כדי לגבש ולהגביר את המאמץ לזכות בחיים ספרותיים.

כך או כך, אדם, שבינתיים הגיע לבגרות, אינו מצליח לכתוב את הספר והוא נוסע לניו־יורק כדי לעשות זאת. אך גם שם אין הדבר מסתייע בידו – ומעגל היצירה שאינה נכתבת והגיבורים הרוצים להיות חלק ממנה, נשאר פתוח.

מ. אבי־שלמה

הפחד מן החרדה

■ יצחק רובין: "ההיפוכונדר – גילגולה של חרדה מגוררפת", ספריית פועלים, סדרת פנים – סיפור אישי, 159 עמ' 1994.

ספרו של יצחק רובין, "ההיפוכונדר", נפתח בהקדמה שכתב פרופ' אהוד קליין, מנהל החטיבה הפסיכיאטרית בביה"ח רמב"ם בחיפה.

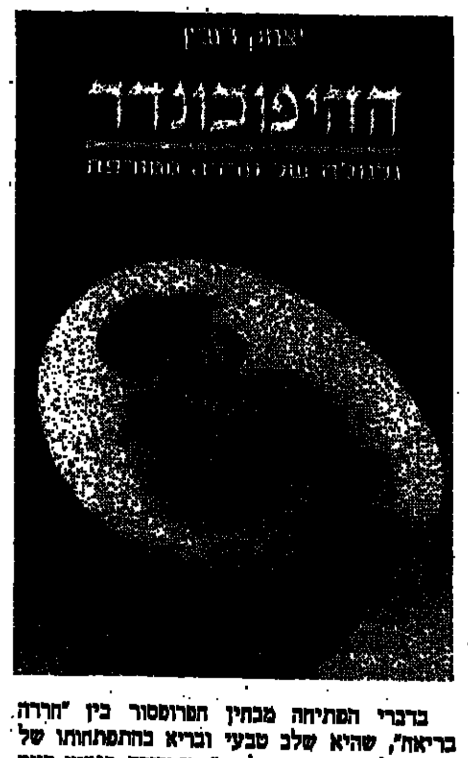

בדברי הפתיחה מבחין הפרופסור בין "חרדה בריאה", שהיא שלב טבעי ובריא בהתפתחותו של האדם, לבין "חרדה חולנית", שמקורה בנסיון חיים טראומטי וסיבות ביולוגיות תורשתיות. בסוג חרדה זה עוצמת החרדה מפריעה לתיפקוד היומיומי של האדם והוא נזקק לעזרה מבחוץ כדי להתגבר על חרדתו. פרופ' קליין מסביר שגיבור הספר מהלך על חבל דק בין שני סוגי החרדות ומציין, שכיום כמעט כל סוגי החרדות ניתנות לריפוי. בספר שלפנינו לא מתגלית אפשרות זו, לריפוי מושלם.

רובין מקדיש את הספר למספר אנשים ומציין שהשתמש בחרדותיהם האמיתיות לטוויית העלילה הדימיונית. הספר אכן גדוש בחרדות שונות ומגוונות. אולי היה די בחרדה של איש אחד וגלגולה, שכן לקורא רגיל, שאינו בקי ברזי הפסיכולוגיה, השפע הזה בחרדות מהווה גורם מרתיע בקריאה ולקראת אמצע הספר, השפע הזה הופך את העלילה למייגעת.

גיבור הספר, שאול, הוא בן לניצולי שואה, שרגשות האשם שלהם, על שלא הצליחו להציל את בני משפחתם, מוחדרות לחייו מגיל צעיר, יחד עם חרדה מפני המוות.

החרדה הזו מלווה את שאול כל חייו והופכת אותו ל"אאוט סיידר" מוכחק בכל חברה בה הוא מנסה להשתלב.

הקורא מלווה את הגיבור בדרך יסוריו החל מילדותו בארץ דרך בריחתו לארה"ב ועד חזרתו הביתה, כמוצא אחרון מהפחד, או כפי ששאול מכנה אותו – "הדבר".

סיפורו של שאול מסופר כמונולוג ארוך אותו מספר הגיבור לפסיכולוג, לפני חזרתו לישראל.

שאול מנסה בכל כוחו לחיות חיים רגילים של איש צעיר ומצליח, אך מהר מאוד, כשנסדקים קשיים בדרכו, כל ביטחונו העצמי קורס וה"דבר" שב לקנן בראשו. הוא עוזב את הארץ, אחרי שערק מהצבא באמצע מלחמה, כדי להודיע לאמו שאיננו בסכנה. פחד המוות לא מאפשר לו לתפקד. הוא מצליח להשתתף במלחמה ולהיפצע, אך מתחיל לפחד מהמלחמה הבאה. שאול עוזב את הארץ לאחר סיום לימודי הקולנוע באוניברסיטה, כשתהירוץ הוא המשך הלימודים בחו"ל. הוא אכן ממשיך ללמוד קולנוע, אך במקביל מתאהב, מתאכזב ודבר לא מצליח לנתק אותו מפחדיו. הוא מנסה פתרונות שונים, חדשים לבקרים, טיפול פסיכולוגי, יוגה, פילוסופיה ויצירה, אך דבר לא עוזר. שאול אף מנסה לחזור אל חיק היהדות, ולמצוא בה ובשיבה אל השורשים, את הפתרון, אך גם שיטה זו מותירה אותו מאוכזב והוא מתמודד שוב עם החרדה, שהופכת לפתע ממחלה לב, בשל טעימות לבו העזות, המלוות את התקפי החרדה שלו. המחלה, כמובן, מדומה ומכאן גם שם הספר "ההיפוכונדר".

בסוף הספר, לאחר שאחר ממודיע אותו העריץ, מי'אבד, מחליט שאול לחזור אל אימו, (זו שנטעה בו ג. כל אותן חרדות), להיכנס למיטתה ולברוח מכל הפחדים. פרויד היה חוגג עם סיפור שכזה.

הספר מסתיים בנימה אופטימית, כשהגיבור מאמין שעם סגירת המעגל על ידי השיבה הביתה, יצליח להשתחרר מ"הדבר". אלא שאת הקורא, שכבר למד להכיר את האופטימיות המדומה הזו ואת שברה, אין האמונה הזו של הגיבור משכנעת.

בשל הפתיחה המלומדת של הספר והקביעה שניתן לרפא אפילו חרדות קשות, מן הראוי היה להוסיף לעלילה גם את תהליך הטיפול והריפוי של הגיבור. הספר איננו רומן רגיל בו משאיר הסופר לדמיונו של הקורא לנחש את הסיום. אם עוסקים בפסיכולוגיה של האדם, כדאי היה לעשות זאת עד הסוף הטוב, או הפחות טוב.

יחד עם זאת יש לציין שהכתיבה בספר קולחת וכן הקריאה. המחבר השכיל לשלב בעלילה תיאורי הווי של יהודי ארה"ב ובמיוחד של חסידי חב"ד, שהם מעניינים לא פחות מסיפורו האישי של הגיבור. למרות החזרות הרבות על תהליך – תקווה, אכזבה, פחד והתפכחות – הספר יכול לעניין מאד פסיכולוגים, עובדים סוציאליים ואנשים בעלי חרדות קשות. שאר הקוראים, אם יבחרו לקרוא בו כהצצה מעניינת בנפש האדם, ייאלצו לעשות זאת תוך דילוג על קטעים שלמים.

לימור חסיד

סאגה משפחתית נוסח סין

■ מו יאן: "דורה אדומה", מאנגלית: יואב הלוי, ספרית מעריב, 368 עמ' 1994

לפני זמן לא רב הוקרן בארץ הסרט הסיני "שדות החיטה האדומים". הוא הגיע אלינו אחרי שזכה בפרסים הראשונים בפסטיבלי־הקולנוע של ברלין ונציה ועורר הדים רבים.

עתה תורגם לעברית הספר "דורה אדומה", שעל־פיו הופק הסרט הנזכר. מחברו, מו יאן, בן 38, נחשב לאחד מחשובי הסופרים של סין בימינו. הוא פירסם שורה של רומאנים, נובלות, סיפורים וכולם יחד הביאו לו פרסים והערכה רבה.

הספר "דורה אדומה" הוא מעין סאגה משפחתית נוסח סין. הגיבור־המספר ניצב בסוף תקופת מהפכת־התרבות בסין הקומוניסטית והוא מחזיר את המאורעות אחורה, אל שנות השלושים של המאה, כאשר ארצו היתה כמרקחה והתנהלו בה מלחמות עקובות־מדם בין סינים ליפאנים, בין סינים לבין עצמם, בין שודדים לחיילים ואנשים המושים אחרים. במאורעות האלה משתתפים גם בני־משפחתו: סבו שהיה שודד ולוחם אכזר. סבתו, שבעודה צעירה לימים, מיד לאחר נשואיה, נאנסה בשדות הדורה האדומה ובמקום לשנוא את האנס היא התאהבה בו. עם הדמויות ברומאן נמנים גם אביו ואמו של המספר, וגם בחלקם נופלת מנת־אכזריות־זסכל.

יש "בדורה אדומה" יסודות מקוריים ומעניינים. המחבר מו יאן היה חבר מחלקת־התרבות של הצבא הסיני לשחרור־העם, כלומר איש השלטון הקומוניסטי ובוודאי חבר מפלגה, אך כתיבתו נקייה מכל "ריאליזם סוציאליסטי" לסוגיו ולא ניכרת בה כלל השפעות של ציוויים מפלגתיים או מגמות "מחונכות". בכתיבתו דרים בכפיפה אחת תיאורי אכזריות וזוועות נאטורליסטיים, כצד תמונות של טבע ונוף רכים ומלטפים את העין והרגש.

מ. אבי־שלמה

יהודים במעגלם

גילוי והחמצה

[illegible] "הן יפות הקולומביאניות הכהות, [illegible] רקות, גבוהות, מלאות חן – עצי אורן. [illegible] האושר באדם כשהגיע עם אחת כזאת [illegible], אבל במיטה הן שוות לכפרות. קרות כמו [illegible] חכמות כמו רוזנות, לוטשות את העינים [illegible] הגולות, הלוחות, ולא זזות ממקומן [...] הנה, [illegible] להתמלל בגלל זנזונת קולומביאנית. כשאני [illegible] חשבון, אני רואה שזה אולי בגלל שהן [illegible] כמו ריאה וכבר, ודווקא הנבלה הזאת תפסה [illegible]. כמאת כבר לא אשיג כל החיים. וימות. הלך [illegible]"

[illegible] לחשוב, כי זהו קטע מסיפור של מארקס, [illegible] אמריקאי אחר, בן זמננו, לפחות. אבל, לא. [illegible] יהודי מבוגוטה, המספר את סיפורו על [illegible] "אליטטיק", העושה את דרכה מניו־יורק לצרפת, [illegible], יאש, בספר "כשיאש נסע" מאת יעקב [illegible] בתרגום דן מירון, הרואה עתה אור בהוצאת [illegible].

[illegible] ב־1934, בעת מסע שערך המחבר [illegible] לובלין בפולין, לבקר את אימו הגוועת, [illegible] שנות ניתוק בארצות־הברית. זהו ספר [illegible] של גדול משוררי יידיש המודרניסטים [illegible] משיריו "משורר בניו־יורק", בתרגום [illegible] ראה אור לפני כשלוש שנים), אשר כדברי [illegible], מצטיין ב"וירטואוזיות סגנונית, בה [illegible] את נוסח הדיבור של כל אחת מן הדמויות, [illegible] של האידיש האידיומאטית, העסיסית [illegible] לשון השיח והאינטלקטואלי־המושגי" – [illegible] התרגום הצליח, בווירטואוזיות לא פחותה, [illegible].

[illegible] אולי יותר מכל, את הקורא העברי [illegible], הוא ההתוודעות לספרות יידיש מודרנית זו, [illegible] ולא ידע הרבה על קיומה. מושג קלוש יש לו [illegible] המורשת היהודית המזרח־אירופית, שבשל [illegible] בעיניו, הוא נוטה להתנכר לה שלא [illegible] יצירה יהודית ואוניברסלית עכשווית [illegible] ואינטלקטואלית, שעד היום, אף [illegible] לפני שישים שנה, לא שמע את שמעה. ובנוסף [illegible], הוא חש גם תחושה של החמצה וקורטוב [illegible] של גדיעת הענף הפורה הזה מספרותנו, על [illegible] ההשכחה של רובד חשוב כל כך לתרבותנו. [illegible] כי לספרות המופת ביידיש אין תקנה וגאולה [illegible] מתורגמת לעברית. אבל מתברר שגם לכך אין [illegible] אצלנו במיוחד, שלא כמו לתרגומי מופת [illegible] אחרות. יחיד כמעט אצלנו הוא אריה אהרוני [illegible] הראשוני של תרגום כל כתבי שלום [illegible], ואשר השבוע יצא לאור הכרך ה־23 שלו [illegible] (ספרית פועלים/ספרי חמד). כפי [illegible] במאמרו "שלום עליכם בלי שיפוצים" [illegible] (15.8.94) הגורמים הרשמיים במדינה, [illegible] החינוך והתרבות ומשרד התקשורת והאמנויות, [illegible] במעט, על־ידי הזמנת כמה עשרות [illegible] לספריות הציבוריות, אינם מקיימים את [illegible] כנידון, וזאת בשעה שמדברים על [illegible] לימודי יהדות, וקירוב המורשת העשירה [illegible] שאינו יודע אותה.

עמוס לויתן

כותרים חדשים

■ יעקב גלאטשטיין: "כשיאש נסע", תרגם מיידיש והוסיף אחרית דבר: דן מירון, הספריה החדשה, הקיבוץ המאוחד סימן קריאה, 221 עמ' 1994 / ספר הפרוזה של המשורר היידי המודרניסטי, המתאר את מסעו של המחבר בשנת 1934 לביקור בעיר הולדתו לובלין, אצל אימו הגוועת, לאחר עשרים שנות ניתוק באמריקה. מפגש עם אחת היצירות הגדולות של ספרותנו.

■ רות קרטון־בלום: "יהלוך והצל", עמודים לספרות עברית, הוצאת זמורה ביתן, 134 עמ' 1994 / עיון ביצירתו השירית האחרונה של אלתרמן "חגיגת קיץ" המגלה בה פנים מורכבות שטרם נחשפו, כוורת קרב של עימות בינגורי.

■ פראנסואז קסנאקיס: "לכל חרדות! שוב שבחנו את הגברית פרויד", מצרפתית ונית בתיעודה, הוצאת זמורה ביתן, 234 עמ' 1994 / ביוגרפיה בדיונית־למחצה של חמש נשים שהיו נשואות לגאונים – אדל הוגו, מרתה פרויד, אלמה מאהלר, ז'ני מארקס, כסאנתיפה – המסתרת אותן מן השם הרע שדבק בהן.

■ דניאל ויסברוט: "אֵרֶץ־בְּלִבִּי", מאנגלית: משה דור, אריה סיון, גיורא לשם, אשר רייך, הוצאת כרמל 70 עמ' 1994 / קובץ תרגומים ראשון משיריו של דניאל ויסברוט, יליד לונדון 1935, בן למשפחה יהודית, החי כיום בארה"ב. שירים על "עצמיות אמיתית", שתודעת המוצא והמורשת היהודית עוברים בהם כחוט השני.

■ סטיבן ג'יי גולד: "יהודה לברונטוזאורוס", מאנגלית: עמוס כרמל, הוצאת דביר, 557 עמ' 1994 / מבחר ממאמריו המבריקים של ההוגה הנודע בנושאי אבולוציה ומדע, בהם קנה לו שם עולמי.

■ מגדה סאבו: "ההעופר", מהונגרית: איתמר יעוז־קסט, הוצאת עקר גורנים, 199 עמ' 1994 / ספרה הידוע ביותר של אחת הסופרות הבולטות בהונגריה כיום. סיפור אהבה מיוחד על רקע חיי התיאטרון.

■ איתמר יעוז־קסט: "שבעת סימני קשוריה", הוצאת עקר, 80 עמ' 1994 / ספר המשך וחידוש של המעגלים התמטיים המייחדים את שירתו של המשורר. שירה יהודית מודרנית הצומחת מהתבוננות אישית.

■ אורי בן ארי: "אחרי", ספרית מעריב, 294 עמ' 1994 / סיפורו של המפקד, המוכר ללוחמי תש"ח כאורי בנר, וסיפור הקרבות המרים על ירושלים בהם השתתף. הרהורים ולקחים מנקודת מבט אישית.

■ אורה שם־אור: "דמעות בצלי", הוצאת נוגה מהדורת ידיעות אחרונות, 174 עמ' 1994 / הפעם לא ספר פוליטי ולא ספר מתח, אלא שלושים ושלושה סיפורים הרושמים תמונת מצב של הגבר והאשה העכשוויים.

■ ניסן דגני: "אקסודוס משוררת", הוצאת משרד הביטחון, 271 עמ' 1994 / סיפורה של אוניית המעפילים אקסודוס מסופר מפי מי שהיה חבר בפלי"ם וליווה אוניות מעפילים.

■ גדון לוקץ: "יהדי־קרבי", עברית: עמנואל לוטם, הוצאת משרד הביטחון, 270 עמ' 1994 / 80 ימי ההתמודדות בין צ'רצ'יל להיטלר בין 10 במאי ל־31 ביולי 1940, התקופה הקשה ביותר שפקדה את בריטניה במלחמה, בה עמדה על סף תבוסה.

■ עתון 77, גליון 174, עורך: יעקב בסר, יולי 1994 / במרכז הגליון החדש רב־שיח "מניהיליזם לטוטליטריות", בהשתתפות דוד אוחנה, שלמה בן־עמי, מנחם ברינקר, דוד גורביץ' וגדי יציב. עוד בחוברת מאמרים על ההחטאה הטרגית בשירת אבא קובנר, העמידה מנגד בגטו לודז', אל התנופה הליטאית וכחוזה ובחוזה ללאה גולדברג. וכן שירה, פרוזה, וסקירות ספרים.

טור שוטף

סדנה לכתיבה יוצרת – שירה, בהדרכת המשורר יעקב בסר המיועדת למבוגרים מגיל שמונה־עשרה, תתקיים בשנת תשנ"ה בימי ג' בין השעות 18:00־19:30 בבית רוטשילד בחיפה (שדרות הנשיא 142). בסוף השנה תוצא אנתולוגיה מיצירות המשתתפים. פרטים במקום ובטלפונים: 04־380489 ו־04־382749, אצל רבקה ריבלין ● סדנאות לכתיבה יוצרת בבית הסופר בתל־אביב (רח' קפלן 6): בסדנה לשירה ידריכו המשוררים עודד רבין ורמי דיצני ובסדנה לפרוזה ידריכו יצחק אורבוך־אורפז ואייל מגד. בכל סדנה יתקיימו 24 פגישות. פרטים והרשמה בטלפון 03־6953256/7 אצל מרדכי גלזר וכן ת.ד. 7111 תל־אביב, מיקוד 61070 ● "כאן בנוים", ספרו האוטוביוגרפי של המבקר שמואל ברנוים, יראה אור בקרוב בהוצאת "דביר". הספר משרטט מסע שראשיתו בטריטוב שע הולנה, המשכו בתל־אביב של שנות השלושים וסופו כאן ועכשיו ● חיים צור ישוחח עם המשוררת רותי סבט, חברת קיבוץ מגן, על ספרה "הבית ממול" בתוכנית "ארץ ועם" ב־25.8.94 ברשת א' בשעה 15:05.

קולנוע

תל אביב

גורדון: האמת שלא תיאמן. ש־ה 18.30, 22.00; אמון הדדי. ש־ה 20.00.

נת: המסכה. 1 20.00, 22.00, 24.20. ש 11.00, 13.30, 15.30, 17.30, 19.30, 21.50, 24.00. א־ה 11.00, 13.00, 15.00, 17.00, 19.30, 21.50.

דקל: סיפור מרובע ברונקס. 1 22.00. ש 19.30, 21.50. א־ה 19.30, 21.50.

הוד 1: סוגר חשבון עם אבא. 1 11.00, 13.00, 19.45, 22.00, 24.20. ש 11.30, 13.45, 17.30, 19.45, 22.00. א־ה 11.30, 13.45, 17.30, 19.45, 22.00.

הוד 2: הפלינטסטונס. 1 11.00, 13.00, 20.00, 22.00, 24.00. ש 11.30, 13.30, 16.00, 18.00, 20.00, 22.00. א־ה 11.30, 13.30, 16.00, 18.00, 20.00, 22.00.

הוד 3: לשחרר את וילי. 1 11.00, 19.45. ש 11.00, 13.30, 17.00. א־ה 11.00, 13.30, 17.00, 19.30; מווריק. 1 22.00, 24.30. ש 19.30, 22.00. א־ה 19.30, 22.00.

הוד 4: אצבעונית. 1 11.00, 13.00, 20.00. ש 11.00, 13.00, 15.00, 17.00. א־ה 11.00, 13.00, 15.00, 17.00; בשם האב. 1 21.45, 24.30. ש 19.30, 22.00. א־ה 19.30, 22.00.

חן 1: ספיד. 1 22.00, 24.20. ש 19.25, 21.50, 24.15. א־ה 19.25, 21.55; מלך האריות. 1 11.00. ש 11.00, 13.30, 15.30, 17.30. א־ה 11.00, 13.00, 15.00, 17.00.

חן 2: מלך האריות. 1 22.00, 24.20. ש 19.35, 21.50, 24.15. א־ה 19.30, 21.50; נינג'ה קיד מכים שנית. 1 11.00. ש 11.00, 13.30, 15.00. א־ה 11.00, 13.00, 15.00; ספיד. ש 17.15. א־ה 17.00.

חן 3: אייס ונטורה – בלש בצחוק. 1 11.00, 22.00, 24.20. ש 11.00, 13.30, 15.30, 17.30, 19.35, 21.50, 24.15. א־ה 11.00, 13.05, 15.10, 17.15, 19.30, 21.50.

חן 4: עדה באפלה. 1 22.00, 24.20. ש 19.30, 21.50. א־ה 19.30, 21.50; נובח על הקוף. 1 11.00. ש 11.00, 13.30, 15.30, 17.30. א־ה 11.00, 13.05, 15.10, 17.15.

חן 5: צ'יק פתוח. 1 11.00, 22.00, 24.20. ש 11.00, 13.30, 15.30, 17.30, 19.30, 21.50, 24.00. א־ה 11.00, 13.05, 15.10, 17.15, 19.30, 21.50.

טיילת 1: השוטר מבברלי הילס 3. 1 22.00, 24.30. ש 19.30, 22.00. א־ה 17.00, 19.30, 22.00.

טיילת 2: מווריק. 1 22.00, 24.30. ש 19.30, 22.00. א־ה 17.00, 19.30, 22.00.

טיילת 3: בטהובן 2. 1 22.00, 24.00. ש 19.30, 22.00. א־ה 17.00, 19.30, 22.00.

לב 1: הורים בהזמנה. 1 12.15, 14.15. א־ה 11.15, 13.15, 15.15, 17.20; הקפיצה הגדולה. 1 22.00, 24.20. ש 19.40, 22.00, 24.20. א־ה 19.30, 22.00.

לב 2: גשם של אבנים. 1 12.00, 14.00, 22.00, 24.30. ש 19.30, 22.00, 24.20. א־ה 11.15, 13.15, 15.15, 17.15, 19.40, 22.00.

לב 3: הורים בהזמנה. ש 19.45. א־ה 19.45; הקפיצה הגדולה. 1 12.00, 14.00. א־ה 11.05, 15.20, 17.30; עירום. 1 22.00, 24.20. ש 22.00, 24.20. א־ה 13.00, 22.00.

לב 4: גו פיש. 1 12.00, 14.00, 22.00, 24.30. ש 19.45, 22.00, 24.20. א־ה 11.10, 13.10, 17.30, 19.50, 22.00; קליפורניה. א־ה 15.00.

מוזיאון 1: היומן של נני מורטי. 1 22.00. ש 19.45, 22.00. א־ה 17.00, 19.45, 22.00.

מוזיאון 2: האישה שייצרה שמן שומשום. 1 22.00. ש 19.45, 22.00. א־ה 17.00, 19.45, 22.00.

רב אור 1: אימא סדרתית. 1 22.00, 24.20. ש 19.30, 21.50, 24.00. א־ה 14.30, 17.00, 19.30, 21.50.

רב אור 2: המסכה. 1 22.00, 24.20. ש 19.30, 21.50, 24.00. א־ה 14.30, 17.00, 19.30, 21.50.

רב אור 3: באק בים. 1 22.00, 24.20. ש 19.30, 21.50, 24.00. א־ה 14.30, 17.00, 19.30, 21.50.

רב אור 4: תמונות קצרות. 1 22.00. ש 18.00, 21.30. א־ה 14.00, 17.30, 21.00.

רב אור 5: סיפור מרובע ברונקס. 1 22.00, 24.25. ש 19.20, 21.50, 24.10. א־ה 14.30, 17.00, 19.25, 21.55.

שחף 1: שקרים אמיתיים. 1 21.40, 24.30. ש 19.30, 22.15. א־ה 16.45, 19.30, 22.15.

שחף 2: רשימת שינדלר. 1 21.45. ש 18.00, 21.45. א־ה 17.00, 20.45.

תל אביב 1: שקרים אמיתיים. 1 21.40, 24.30. ש 19.30, 22.15. א־ה 16.45, 19.30, 22.15.

תל אביב 2: הפלינטסטונס. 1 22.00, 24.15. ש 19.45, 22.00. א־ה 17.00, 19.45, 22.00.

תל אביב 3: השוטר מבברלי הילס 3. 1 22.00, 24.15. ש 19.45, 22.00. א־ה 17.00, 19.45, 22.00.

ירושלים

גיל 1: שקרים אמיתיים. ש 20.00, 22.40. א־ה 11.30, 16.45, 19.30, 22.15.

גיל 2: השוטר מבברלי הילס 3. 1 11.00. ש 20.15, 22.30. א־ה 11.00, 13.30, 17.00, 20.00, 22.15.

גיל 3: סוגר חשבון עם אבא. 1 11.00, 13.30. ש 20.15, 22.30. א־ה 11.00, 13.15, 15.30, 17.30, 20.00, 22.15.

גיל 4: לשחרר את וילי. 1 11.00, 13.30. ש 20.00. א־ה 11.00, 13.30, 16.30, 19.30; בשם האב. ש 22.15. א־ה 21.45.

גיל 5: אצבעונית. 1 11.00, 13.30. א־ה 11.00, 13.30, 17.00; מווריק. ש 20.00, 22.40. א־ה 19.15, 22.00.

גיל 6: בטהובן 2. 1 11.00, 13.30. א־ה 11.30, 13.30, 17.00, 19.00; רשימת שינדלר. ש 21.00. א־ה 21.00.

גיל 7: הורים בהזמנה. 1 11.00. א־ה 11.00, 13.30, 17.00; גשם של אבנים. ש 20.15, 22.25, 24.30. א־ה 19.30, 22.00.

גיל 8: הפלינטסטונס. 1 11.00, 14.00. ש 20.15, 22.25, 24.30. א־ה 11.00, 13.00, 15.00, 17.00, 19.30, 22.00.

חיפה

אורלי: הקפיצה הגדולה. 1 22.00. ש 19.00, 21.15. א־ה 19.00, 21.15.

רב נת 1: המסכה. 1 11.00, 22.00, 24.20. ש 19.00, 21.30. א־ה 11.00, 16.45, 19.00, 21.20.

רב נת 2: ספיד. 1 22.00, 24.20. ש 19.00, 21.30. א־ה 19.00, 21.20; נינג'ה קיד מכים שנית. 1 11.00. א־ה 11.00, 17.00.

רב אור 1: מלך האריות. 1 11.00, 22.00, 24.20. ש 11.00, 19.00, 21.30. א־ה 11.00, 13.00, 15.00, 17.00, 19.00, 21.20.

רב אור 2: סיפור מרובע ברונקס. 1 22.00, 24.20. ש 19.00, 21.30. א־ה 19.00, 21.30; נובח על הקוף. 1 11.00. ש 11.00. א־ה 11.00, 13.00, 15.00, 17.00.

רב אור 3: אימא סדרתית. 1 22.00, 24.20. ש 21.30. א־ה 21.20; צ'יק פתוח. 1 11.00. ש 11.00, 19.00. א־ה 11.00, 13.00, 15.00, 17.00, 19.00.

רב מור 1: מלך האריות. 1 22.00, 24.20. ש 19.00, 21.30, 24.00. א־ה 19.00, 21.30; נינג'ה קיד מכים שנית. 1 11.00. ש 11.00. א־ה 11.00, 13.00, 15.00, 17.00.

רב מור 2: צ'יק פתוח. 1 11.00, 22.00, 24.20. ש 11.00, 19.00, 21.30. א־ה 11.00, 13.00, 15.00, 17.00, 19.00, 21.30.

רב מור 3: אייס ונטורה – בלש בצחוק. 1 11.00, 22.00, 24.20. ש 11.00, 19.00, 21.30. א־ה 11.00, 13.00, 15.00, 17.00, 19.00, 21.30.

רב מור 4: המסכה. 1 22.00, 24.25. ש 19.00, 21.30, 24.00. א־ה 19.00, 21.30; מלך האריות. 1 11.00. ש 11.00. א־ה 11.00, 13.00, 15.00, 17.00.

רב מור 5: ספיד. 1 22.00, 24.25. ש 19.00, 21.30, 24.00. א־ה 19.00, 21.30; המסכה. 1 11.00. ש 11.00. א־ה 11.00, 13.00, 15.00, 17.00.

רב מור 6: הקפיצה הגדולה. 1 22.00, 24.20. ש 19.00, 21.30. א־ה 19.00, 21.30; לשחרר את וילי. 1 11.00. ש 11.00. א־ה 11.00, 13.15, 16.45.

רב מור 7: סיפור מרובע ברונקס. 1 22.00, 24.20. ש 19.00, 21.30, 24.00. א־ה 19.00, 21.30; נובח על הקוף. 1 11.00. ש 11.00. א־ה 11.00, 13.00, 15.00, 17.00.

אשדוד

גיל 1: המסכה. 1 11.30, 22.00, 24.15. ש 11.30, 13.30, 19.30, 22.00. א־ה 11.30, 13.30, 17.00, 19.30, 22.00.

גיל 2: שקרים אמיתיים. 1 21.40, 24.30. ש 19.30, 22.15. א־ה 11.30, 16.45, 19.30, 22.15.

גיל 3: סוגר חשבון עם אבא. 1 11.30, 22.00, 24.15. ש 11.30, 13.30, 19.30, 22.00. א־ה 11.30, 13.30, 17.00, 19.30, 22.00.

גיל 4: הפלינטסטונס. 1 11.30, 22.00. ש 11.30, 13.30, 19.30. א־ה 11.30, 13.30, 17.00, 19.30; השוטר מבברלי הילס 3. 1 24.15. ש 22.00. א־ה 22.00.

גיל 5: מלך האריות. 1 11.30. ש 11.30, 13.30. א־ה 11.30, 13.30, 17.00; ספיד. 1 22.00, 24.15. ש 19.30, 22.00. א־ה 19.30, 22.00.

אשקלון

חן 1: ספיד. 1 22.00, 24.25. ש 19.30, 21.50. א־ה 19.30, 21.50; מלך האריות. 1 11.00. א־ה 11.00, 17.00.

חן 2: מלך האריות. 1 22.00, 24.20. ש 19.30, 21.50. א־ה 19.30, 21.50; נינג'ה קיד מכים שנית. 1 11.00. א־ה 11.00, 17.00.

חן 3: המסכה. 1 11.00, 22.00, 24.20. ש 19.25, 21.55. א־ה 11.00, 17.00, 19.30, 21.50.

חן 4: תמונות קצרות. 1 22.00. ש 21.00. א־ה 21.00; צ'יק פתוח. 1 11.00. ש 19.15. א־ה 11.00, 17.00, 19.15.

חן 5: סיפור מרובע ברונקס. 1 22.00, 24.20. ש 19.30, 21.50. א־ה 19.30, 21.50; רובוקופ 3. 1 11.00. א־ה 11.00, 17.00.

נתניה

חן 1: המסכה. 1 11.00, 22.00, 24.20. ש 11.00, 19.25, 21.50, 24.00. א־ה 11.00, 13.00, 17.00, 19.30, 21.50.

חן 2: מלך האריות. 1 22.00, 24.20. ש 19.30, 21.50, 24.00. א־ה 19.30, 21.50; צ'יק פתוח. 1 11.00. ש 11.00. א־ה 11.00, 13.00, 17.00.

חן 3: ספיד. 1 22.00, 24.25. ש 19.30, 21.50, 24.10. א־ה 19.20, 21.55; מלך האריות. 1 11.00. ש 11.00. א־ה 11.00, 13.00, 17.00.

חן 4: סיפור מרובע ברונקס. 1 22.00. ש 21.50, 24.25. א־ה 21.50; נובח על הקוף. 1 11.00. ש 11.00. א־ה 11.00, 13.00, 17.00; צ'יק פתוח. ש 19.30. א־ה 19.30.

ראשון לציון

חן 1: המסכה. 1 11.00, 22.00, 24.25. ש 11.00, 19.30, 21.50, 24.00. א־ה 11.00, 13.00, 15.00, 17.00, 19.30, 21.50.

חן 2: אייס ונטורה – בלש בצחוק. 1 24.20. ש 21.50, 24.00. א־ה 21.50; צ'יק פתוח. 1 11.00, 22.00. ש 11.00, 19.30. א־ה 11.00, 13.00, 17.00, 19.30.

חן 3: ספיד. 1 22.00, 24.25. ש 19.20, 21.50, 24.10. א־ה 19.25, 21.55; מלך האריות. 1 11.00. ש 11.00. א־ה 11.00, 13.00, 17.00.

חן 4: מלך האריות. 1 22.00, 24.20. ש 19.30, 21.50, 24.00. א־ה 19.30, 21.50; נינג'ה קיד מכים שנית. 1 11.00. ש 11.00. א־ה 11.00, 13.00, 17.00.

נעמן: ארום. 1 22.00, 24.00. ש 19.30, 21.45. א־ה 19.30, 21.45; בלוז לחופש הגדול. א־ה 17.00.

ראשון: הבריחה. 1 22.00, 24.00. ש 19.30, 21.45. א־ה 19.30, 21.45; סיפורי תל אביב. א־ה 17.00.

רון 1: רשימת שינדלר. ש 21.30. א־ה 20.30.

רון 2: מווריק. ש 21.30. א־ה 19.30, 22.00.

חולון

גל 1: שקרים אמיתיים. 1 21.40, 24.30. ש 11.30, 19.30, 22.15. א־ה 11.30, 16.45, 19.30, 22.15.

גל 2: שקרים אמיתיים. 1 21.40, 24.30. ש 19.30, 22.15. א־ה 19.30, 22.15; צ'יק פתוח. 1 11.00, 13.00, 20.00. ש 11.30, 14.00. א־ה 11.30, 14.00, 17.00.

גל 3: לשחרר את וילי. 1 11.30, 13.30, 19.45. ש 11.30, 14.00. א־ה 11.30, 14.00, 17.00; השוטר מבברלי הילס 3. 1 22.00, 24.15. ש 19.45, 22.00. א־ה 19.45, 22.00.

גל 4: סוגר חשבון עם אבא. 1 11.00, 13.30, 19.45, 22.00, 24.20. ש 11.30, 13.45, 17.30, 19.45, 22.00. א־ה 11.30, 13.45, 17.30, 19.45, 22.00.

גל 5: מלך האריות. 1 11.00, 13.00, 20.00, 22.00, 24.00. ש 11.30, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00, 22.00. א־ה 11.30, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00, 22.00.

באר שבע

אשל: לשחרר את וילי. 1 21.45. ש 19.30. א־ה 17.00, 19.30; בשם האב. 1 24.15. ש 22.00. א־ה 22.00.

רב נגב 1: המסכה. 1 11.00, 22.00, 24.20. ש 11.00, 19.30, 21.55. א־ה 11.00, 13.00, 17.00, 19.30, 21.50.

רב נגב 2: סיפור מרובע ברונקס. 1 22.00, 24.20. ש 19.30, 21.50. א־ה 19.30, 21.50; צ'יק פתוח. 1 11.00. ש 11.00. א־ה 11.00, 13.00, 17.00.

רב נגב 3: מלך האריות. 1 22.00, 24.20. ש 19.30, 21.50. א־ה 19.30, 21.50; נובח על הקוף. 1 11.00. ש 11.00. א־ה 11.00, 13.00, 17.00.

רב נגב 4: ספיד. 1 22.00, 24.20. ש 19.25, 21.50, 24.05. א־ה 19.30, 21.50; מלך האריות. 1 11.00. ש 11.00. א־ה 11.00, 13.00, 17.00.

חדרה

לב 1: המסכה. 1 11.00, 13.00. ש 11.00. א־ה 10.30, 12.30, 14.30; שקרים אמיתיים. 1 21.45, 24.20. ש 19.15, 22.00. א־ה 16.20, 19.15, 22.00.

לב 2: המסכה. 1 20.00, 22.00, 24.30. ש 19.50, 22.00. א־ה 16.15, 19.50, 22.00.

לב 3: [illegible] האריות. 1 11.00, 13.00 [illegible]. ש 11.00, 18.05. א־ה 10.30, 12.[illegible], 14.30, 16.20, 18.00; ספיד. 1 22.00, 24.30. ש 19.50, 22.00. א־ה 19.50, 22.00.

לב 4: הפלינטסטונס. 1 11.00, 13.00, 20.00, 22.00, 24.20. ש 11.00, 18.10, 20.00, 22.00. א־ה 10.30, 12.30, 14.30, 16.20, 18.00, 20.00, 22.00; הורים בהזמנה. 1 11.00, 13.00, 20.00. ש 11.00, 18.30. א־ה 10.30, 12.30, 14.30, 18.30.

רמת גן

אואזיס 1: שקרים אמיתיים. 1 11.00, 21.55, 24.3[illegible]. ש 19.10, 21.50, 24.20. א־ה 11.00, 16.30, 19.10, 21.50.

אואזיס 2: המסכה. 1 11.00, 22.00, 24.20. ש 19.30, 21.50, 24.10. א־ה 11.00, 17.00, 19.30, 21.50.

אואזיס 3: ספיד. 1 22.00, 24.25. ש 19.20, 21.50, 24.10. א־ה 19.30, 21.55; נינג'ה קיד מכים שנית. 1 11.00. א־ה 11.00, 17.00.

רב גן 1: המסכה. 1 20.00, 22.00, 24.20. ש 21.50, 24.00. א־ה 21.50; מלך האריות. 1 11.00. ש 11.00, 13.00, 17.00, 19.30. א־ה 11.00, 13.05, 15.10, 17.15, 19.30.

רב גן 2: מלך האריות. 1 20.00, 22.00, 24.20. ש 21.50, 24.00. א־ה 21.50; הפלינטסטונס. 1 11.00. ש 11.00, 13.00, 17.00. א־ה 11.00, 13.00, 15.00, 17.00; צ'יק פתוח. ש 19.30. א־ה 19.30.

רב גן 3: הפלינטסטונס. 1 22.00, 24.20. ש 19.30, 21.50, 24.00. א־ה 19.30, 21.50; נובח על הקוף. א־ה 13.00, 15.00; צ'יק פתוח. 1 11.00. ש 11.00, 13.00, 17.00. א־ה 11.00, 17.00.

רב גן 4: סיפור מרובע ברונקס. 1 22.00, 24.20. ש 21.50, 24.05. א־ה 21.50; המסכה. 1 11.00. ש 11.00, 13.00, 17.00, 19.30. א־ה 11.00, 13.00, 15.00, 17.00, 19.30; צ'יק פתוח. 1 20.00.

פתח תקוה

היכל 1: אצבעונית. 1 11.30. א־ה 11.30, 14.00; שקרים אמיתיים. 1 21.40, 24.30. ש 19.30, 22.15. א־ה 16.45, 19.30, 22.15.

היכל 2: מלך האריות. 1 11.30. א־ה 11.30, 14.00, 16.00, 18.00; ספיד. 1 22.00, 24.15. ש 19.45, 22.00. א־ה 19.45, 22.10.

היכל 3: הפלינטסטונס. 1 11.30, 22.00, 24.00. ש 20.00, 22.00. א־ה 11.30, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00, 22.00.

שירותי חירום

משטרה

ירושלים, תל־אביב, חיפה, רמת־גן, בני־ברק, חולון, פתח־תקוה – טל' 100; באר־שבע, נהריה, נתניה, צפת – 100; אילת – 244; חדרה – 22444.

בתי־חולים

תל־אביב והמרכז

איכילוב תל אביב, שיבא תל־השומר, ביילינסון פתח־תקוה, וולפסון חולון, אסף הרופא צריפין – כל המחלקות – כל השבוע.

נתניה

לניאדו נמצא בתורנות למקרים דחופים – כל השבוע, כולל שבת.

ירושלים

שישי: שערי צדק – ילדים, פנימית; הדסה ע"כ – כירורגיה, אורטופדיה, עיניים, א.א.ג, נשים.

שבת: ביקור חולים – ילדים, נשים; הדסה ע"כ – פנימית, כירורגיה, אורטופדיה, א.א.ג. שערי צדק – עיניים.

בתי־מרקחת

שישי: בת ים: קופת חולים, קדושי קהיר 20; חולון: חורי, סוקולוב 70, קופת חולים, קדושי קהיר 20 בת־ים; ירושלים: קופ"ח הכללית שטראוס א, אבינדורי 3; נתניה: זאנה שקד, מרכז מסחרי אזורים; פתח תקוה: כפר גנים, לוחמי הגטו 6; רמת גן: עמית, בן גוריון 130; תל אביב: בריאות, המלך ג'ורג' 28; פרמקסי, ירמיהו 41; חיפה: הנשיא, הנשיא 33.

שבת: בת ים: מור, חביבה רייך 20; חולון: תקוה, כיכר סטרומה; ירושלים: ארמונה, לייב יפה 9 (שבת); קופ"ח הכללית שטראוס א, אבינדורי 3 (מוצ"ש); נתניה: קניון השרון, רחוב הרצל; פתח תקוה: אסותא, ברון הירש 21; רמת גן: פיניצ'י, חיבת ציון 43; תל אביב: הבימה, דיזנגוף 17 (גם במוצ"ש); שלמה המלך, שלמה המלך 78 (גם במוצ"ש); חיפה: וורדאו, וורדאו 13.

מוקד קופ"ח כללית

המוקד יספק מידע בימים א'–ה' בין השעות 08.00–20.00, בימי ו' 08.00–13.00. טלפון: 1908־022־177.

יד ביד – אוזן קשבת בטלפון לילד ולנוער – קו לנוער במצוקה. ירושלים: 02–243358; ת"א: 226027 (24 שעות); חיפה: 04–229488 (11.00–20.00); גליל מערבי: 04–820222.

הקו החם – 03–204327, ימי א', ג', ה' 19.30–23.30.

קו פתוח להורים במצוקה בימי ב' וה': 222732. ארגון הורים ארצי "קו פתוח", אוזן קשבת לילדים ונוער 03–621515 (24 שעות).

עזרה ראשונה לשיניים

עזרה ראשונה לשיניים שליד ההסת' לרפואת שיניים בישראל.

בחיפה: רחוב הנפן 26, קומה ג', טל. 523566, פתוחה מדי יום ביומו, כולל ערבי שבתות, שבתות וחגים מ־20.00 עד 23.00.

מרפאת שיניים לעזרה ראשונה הרפואה פתוחה כל יום כולל שבתות וחגים בין השעות 9.00–24.00. אחרי חצות בתאום טלפוני בלבד.

דיזנגוף סנטר שער 3 (ליד המשביר) קומה א', טל': 294869, 03–285822.

מרפאת שיניים תורנית 24 שעות גם בשבתות וחגים בתיאום טלפוני איתורית 5449911 מנוי 4318, רח' יהודה המכבי ת"א.

"S.O.S Doctors" ביקורי בית ע"י רופאים 24 שעות ביממה, טל': 03–5033939.

סיוע לקורבנות אונס

לרעננה ואיזור השרון, טל' 052–32432 א'–ה' בשעות 17.00–21.00. תל־אביב 03–234819; חיפה 04–660111; ירושלים, 02–24554; 059–72245.

אלי – עזרה באלימות כלפי ילדים במשפחה טל. 6956763, 261070. פועל מ־08.00 עד 22.00.

עזרה ראשונה נפשית

ער"ן ירושלים – טל' 02–610303. ער"ן תל־אביב – טל' 03–5461111. ער"ן ילדים ונוער, ת"א – 03–6961113. ער"ן חיפה – טל' 04–672222. ער"ן כרמיאל (גליל מערבי) – 04–988410. ער"ן נתניה – טל' 053–625110. ער"ן כפר־סבא – 052–913999. ער"ן באר־שבע – טל' 057–418111. מוקד, מוקד חירום – אס.או.ב.ב שרות טיפול ומרין לב, חיפה, 24 שעות ביממה, טל. 04–679999.

מגן דוד אדום

ירושלים, ת"א, חיפה – טל' 101. רמת־גן, בני־ברק, גבעתיים – טל' 5793333; לוד רמלה – 101, טל' 08–221022; עפולה – טל' 065–93334; טבעון – 101, טל' 04–931401; נהריה – טל' 04–823333; בת־ים – 5511111; באר־שבע – טלפון 057–74767; שתיל בנש ק[illegible], טל' 03–330848; פתח תקוה – 101, 93, 9311111; חצור – 06–938233.

רכבות

מירושלים לת"א דרום: 07.25, 16.00.
מרחובות לת"א דרום: 06.00 (מלוד), 06.40, 07.30, 15.20, 17.15 (עד לוד), 18.50 (עד לוד).
מת"א דרום לירושלים: 07.25, 16.00.
מת"א דרום לרחובות: 06.10 (מלוד), 06.35, 14.35, 16.30, 18.00.
מת"א מרכז לחיפה: 06.00, 06.25, 07.18*, 08.03, 08.42*, 09.00, 10.30*, 12.00, 13.00*, 14.00, 15.00*, 15.57, 16.35, 17.00, 18.00, 19.00, 20.15.
לנהריה: 06.25, 12.00, 14.00, 15.00, 15.57, 17.00.
מחיפה בת־גלים לת"א: (מחיפה מרכז 5 דקות לפני היציאה מבת־גלים): 05.30, 06.00, 06.20, 06.42, 07.15*, 07.35, 08.20, 09.05*, 10.05, 11.00*, 11.56, 12.55*, 14.30, 15.30*, 16.30, 17.30, 18.30, 19.30.
לנהריה (מחיפה מרכז 5 דקות לאחר היציאה מבת־גלים): 05.47, 07.58, 09.48, 12.07, 13.23, 15.26, 16.00, 17.30, 18.30.
מנהריה לחיפה ולתל־אביב: 05.50, 06.35, 07.25, 09.13, 10.57, 13.22, 15.24, 16.33, 17.30, 18.42.
קרונועים ברכבות מהירות בקו תל־אביב–חיפה – מת"א מרכז: 15.30, 17.47; מחיפה בת־גלים: 13.40, 16.10.

לוח זמני רכבות בימי ו' וערבי חג בלבד

מירושלים לת"א דרום: 07.25, 12.00. מרחובות לת"א דרום: 07.30, 13.30 (עד לוד). מת"א דרום לירושלים: 07.25, 12.00. מת"א דרום לרחובות: 07.00 (מלוד), 12.45. מת"א מרכז (ע"ש סבידור) לחיפה: 06.00, 07.04, 08.00*, 08.53, 10.00, 11.00, 12.00, 13.00, 14.05. מת"א מרכז לנהריה: 08.00**, 10.00**, 12.00. מחיפה בת־גלים לת"א (מחיפה מרכז 5 דקות אחרי היציאה מבת־גלים): 06.00, 07.30*, 08.34, 09.30, 10.30, 11.30, 13.00, 14.00. מחיפה בת־גלים לנהריה (מחיפה מרכז 5 דקות אחרי היציאה מבת־גלים): 06.20, 06.33, 10.13 (עד קרית־מוצקין), 11.37, 12.31. מנהריה לחיפה ולת"א: 06.30, 08.10**, 10.25**, 11.00, 12.30, 12.50, 14.40 (עד חיפה בלבד). קרונועים ברכבות מהירות בקו תל־אביב–חיפה – מת"א מרכז: 12.20; מחיפה בת־גלים: 10.10.

מידע אודות שרותי הרכבת: תחנת ירושלים: 02–733764; תחנת ת"א מרכז: 03–5421515; תחנת חיפה בת־גלים: 04–564321.

* רכבת מהירה.
** החלפת רכבת בחיפה.

ישראל תפגוש בסיבוב ראשון את מקדוניה

המאמן בר־סלע: המשחק הראשון הוא המפתח □ החוקה מחייבת הנפקת כדור חדש לכל משחק

□ י. חכם

אליפות אירופה ה־2 בכדורסל לנוער עד גיל 18 תיפתח במוצאי שבת בבית דני בתל אביב, והמשחקים יימשכו בפתח תקווה למחרת היום. יריבותיה של ישראל בבית יהיו דנמרק, צ'כיה, יוון ומקדוניה.

משחקה הראשון של נבחרת ישראל יהיה מחר ב־20.30 באולם העירוני בפ"ת, מול נבחרת מקדוניה. בשל קדושת השבת בפ"ת יתקיימו טקס הפתיחה והמשחקים הבאים באולם בבית־דני בשכונת התקווה בת"א. אלופת אירופה נבחרת פורטוגל תפתח עם בולגריה. טקס הפתיחה הרשמי של האליפות יהיה מחרתיים ב־7.30 באולם בפתח־תקווה.

נבחרת הנוער של ישראל תשחק בהרכב שוער: [illegible]. שחקני שדה: רב ישועה (קפטן), מאיר [illegible], אליקס אקרמן, דוד בלסר, איתי פיירמן [illegible].

המאמן של נבחרת ישראל שלי בר־סלע אמר אתמול לקראת האליפות: "אף פעם לא שיחקנו נגד מקדוניה. בכבל טורניר המשחק הראשון הוא המפתח. אני בטוח שהבחורים יתנו מעצמם את המירב. אישית, ראיתי את המקדונים ביוני ושחקני הנבחרת צפו בקלטות וידאו במשחקם. כעת הכדור אצלם".

ההתאחדות האירופית בכדורסל, הביאה לישראל 50 כדורי משחק חדשים. לפי החוקה הבינלאומית, כל משחק נערך בכדור חדש!

השופטים הישראלים הבינלאומיים דוד בוקר ואבנר זינגר שישפטו באליפות הנוער, קיבלו אתמול מינוי לשפוט ב"משחק החם" של הסיבוב הראשון בגביע אירופה למחזיקות גביע בין נציגות יוון ומקדוניה, בעוד חודש. נודע כי יהיה זה אחד מחמשת המשחקים הרבים של הסיבוב הראשון במפעל זה, שבגלל רגישותו הפוליטית, ישלח משקיף מטעם ההתאחדות הבינלאומית.

סדר המשחקים

בית א', 13.00: דנמרק – צ'כיה. 15.00: הונגריה – יוון. 20.30: ישראל – מקדוניה. בית ב', 17.00: בולגריה – פורטוגל (אלופת אירופה). 19.00: רוסיה – שבדיה. 21.00: ספרד – רומניה.

דריכות בבאר־שבע לקראת המשחק עם אריס סלוניקי

אלפי כרטיסים הופצו במחירים נמוכים במפעלים □ ויקטור מורוז עדיין לא שב מאוקראינה

□ משה רוזנברג

בבאר־שבע ניכרת תכונה רבה לקראת המשחק ביום שלישי הקרוב מול הקבוצה היוונית אריס סלוניקי, במסגרת גביע אופ"א.

מאמן הקבוצה ויטלי סבצ'נקו קיווה לראות אתמול באימון את הזר מהעונה שחלפה, ויקטור מורוז, שהסכים להפחית משכרו לעונה הקרובה מ־80 ל־70 אלף דולר. מורוז לא הצליח להסדיר א הטיסה מאוקראינה ואין סיכויים רבים שישחק ביום שלישי מול היוונים מאחר שהחסיר אימונים רבהים.

אלי לוזון, שהיה אמור לשוב שלשום לקבוצה ביקש המאמן הרוסי להחזירו הביתה.

היו"ר הבאר־שבעי, רן פסח דאג להפיץ אלפי כרטיסים למשחק לוועדי עובדים במחירים נמוכים והוא הבטיח הפנינג שעה לפני המשחק הראשון בגביע אירופה שיעשה היסטוריה למועדון הבאר־שבעי.

לינפורד כריסטי (בראש) זוכה במאוץ 100 מ' בתחרות הפרס הגדול בציריך, שוויץ. הוא רץ את המרחק בתוצאה 10.05 שניות. מאחורי כריסטי ג'ון דרומונד, שסיים את הריצה במקום השני בתוצאה 10.15 ש'. משתרך מאחור לירוי בורל, שסיים שביעי (צילום: איי.פי)

אלכסנדר גיידאוק למכבי פתח־תקווה

□ משה רוזנברג

[illegible] אלכסנדר גיידאוק, [illegible] במועדון הפועל חיפה יירכש על־ידי [illegible] לצמיתות לאחר שקבלן [illegible] החליט לסייע לקבוצה [illegible] בסכום של 40 אלף דולר. [illegible] ישלם את שכרו של [illegible] בעונה הראשונה – 50 אלף [illegible].

[illegible] הזר ששיחק בצ'.ס.ק.א. [illegible] לגובה 1.90 מ'. [illegible] לאחר משחק גביע הטוטו [illegible] ירושלים, יחליט המאמן [illegible] אם לבצע את [illegible] הזר הרשים מאוד [illegible] השבוע ובמשחק האימון [illegible] של הפועל בת"ים.

בית"ר י־ם המציאה ערבות

□ עמי רוזנברג

[illegible] בית"ר ירושלים המציאו [illegible] נוספים לרשות [illegible] כדי שיאושר [illegible] לקבוצה של הקשר [illegible] והמגן אייל כהן.

לקוביץ': כולם חכמולוגים

[illegible] הירושלמי לקוביץ' [illegible] בתכונה של נבחרת ישראל.

[illegible] אמר לקוביץ': "עד [illegible] נבחרת ישראל תגיע לרמה של קרואטיה יעברו עוד הרבה [illegible]. השחקנים שלהם, [illegible] כדורגל משום, הם לא [illegible] אנרגיה על כל [illegible] לא מתרכלים [illegible] והעיקרון שלהם [illegible] כבכדור כשכל שחקן [illegible] בדיוק מה תפקידו ואיך [illegible] את הכדור היה ממש [illegible] לראות אותם".

על הכדורגל הישראלי עוד [illegible] לקוביץ': "אצלנו הצרה [illegible] כולם חכמולוגים. כל אחד [illegible] להיות בעל הבית, אין [illegible] בין השחקנים, שחקנים [illegible] לא מוכנים אחד על השני [illegible] הקשור יותר מדי [illegible] להיות כוכבים."

עמי רוזנברג

מאמן הכדורגל עימנואל בר־ציון למאסר על התעללות מינית בנער

(ע). מאמן קבוצת נוער בכדורגל, עימנואל בר ציון (44) מרמת גן, נידון אתמול בבית משפט המחוזי בחיפה לשנתיים וחצי מאסר בפועל, ושנתיים מאסר על תנאי למשך שלש שנים לאחר שהורשע בתקיפה מינית והתעללות בקטין־חניך פנימייה במשך כחצי שנה.

השופט מיכה לינדנשטראוס, שהוקיע את מעשיו והתנהגותו של הנאשם שזוכה מחמת הספק מעבירה של ניסיון לבצע מעשה סדום בקטין, ציין בגזר הדין שפרשת ההתעללות המינית בנער והשלכותיה ילוו את הקטין בהמשך חייו.

הנאשם, פקיד בנק במקצועו, המשמש כמאמן קבוצת נוער בכדורגל הזוכה להערכה רבה במקום עבודתו ובמועדון הספורט שבו הוא פעיל כמאמן קבוצת נוער בכדורגל, הובא לדין לאחר שבקיץ 89' פיתה בתל אביב, חניך פנימיה שטרם מלאו לו 16 שנים, שהמתין בתחנה לאוטובוס, והובילו למחסן בסמטה שם תקף מינית את הקטין הנבוך.

הנאשם שלשל לידי הנער סכום של 15 ש"ח ושבוע לאחר מכן חזר והתיצב בשער הפנימייה בה למד הצעיר, התחזה לדודו וחזר ופיתה את הנער להילוות אליו למכוניתו. הנאשם נהג במשך כחצי שנה לשוב לפנימיה ולהתעלל מינית בנער.

השופט החליט להחמיר בדינו של הנאשם שהורשע בעבר בביצוע מעשים מגונים בקטין, וריצה עונשי מאסר בפועל בגין עבירות אלה.

השופט לינדנשטראוס ציין שהנאשם לא הפיק את הלקח מהרשעותיו הקודמות ותקף את חניך הפנימיה והתעלל בו, בתקופה שבו עונש מאסר על תנאי בר הפעלה תלוי ועומד נגדו.

בכורות באלופה ובסגניתה: רביבו בחיפה; מזרחי בת"א

□ י. חכם

במוקד משחקי המחזור ה־2 בגביע הטוטו של הליגה הלאומית יהיה המשחק המרכזי בבית א'.

במשחק זה תארח מחר ב־7 באיצטדיון בקרית־אליעזר, מכבי חיפה את הפועל תל־אביב.

יהיה זה משחקו הראשון של חיים רביבו מול התל־אביבים, שבשורותיהם שיחק בשנה שעברה.

במשחקי בית ב' בשבת יופיע מלך השערים, אלון מזרחי, לראשונה בשורות מכבי תל־אביב.

בשנה שעברה זכה אלון מזרחי באליפות בשורותיה של מכבי חיפה.

שאר המשחקים

בית א': בני־יהודה ת"א – הפועל חיפה (5, שכונת־התקוה, אריה וולף).

בית ב': הפועל עירוני ראשל"צ – הפועל "צפרירים" חולון (4, איצטדיון ר"ג, אייל צור). מכבי ת"א – מכבי נתניה (6, איצטדיון ר"ג, דני קורן).

בית ג': מכבי הרצליה – הפועל בית־שאן (6, עירוני הרצליה, עמית קליין). הפועל באר־שבע – הפועל פ"ת (היום, 4.30, איצטדיון ווסרמיל, רחמים שאשו).

בית ד': מכבי עירוני אשדוד – בית"ר ת"א (7, איצטדיון הי"א באשדוד, סבי אלנקווה): בית"ר ירושלים – מכבי פ"ת (6, איצטדיון טדי, מאיר לוי).

הליגות באנגליה ובגרמניה יוצאות בשבת לדרכן

הליגה האנגלית והליגה הגרמנית יוצאות לדרך הארוכה בשבת.

האלופה האנגלית מנצ'סטר יונייטד תארח את קווינספארק ריינג'רס. הסגנית בלקבורן רוברס תשחק בסאות'המפטון וליברפול תתארח בלונדון אצל קריסטל פאלאס. משחקים נוספים בלונדון: ארסנל־מנצ'סטר סיטי, צ'לסי־נוריץ', ווסטהאם־לידס. טוטנהאם תשחק בשפילד אצל הוונסדיי.

העולה החדשה נוטינגהאם תתארח אצל איפסוויץ'. קובנטרי־ווימבלדון, אברטון־אסטון וילה.

בסקוטלנד האלופה ריינג'רס תתארח אצל פארטיק. הסגנית אברדין תארח את העולה החדשה פולקירק. מאורוול־הארטס.

בגרמניה האלופה באיירן מינכן תארח את בוכום. ורדר־ברמן, קארלסרוהה־פרייבורג. אורדינגן־דויסבורג, דורטמונד־מינכן 1860 (עלתה), פרנקפורט־קלן. בליל שבת שאלקה־מנשנגלאדבאך, שטוטגארט־המבורג, לברקוזן־קייזרסלאוטרן.

איציק זוהר יפתח בבלגיה

גם הליגה הבלגית יוצאת לדרך והמשחקים יחלו במוצאי שבת, כשחקן ישראלי מצוי ברשימה הגדולה. זהו איציק זוהר ממכבי ת"א, שהצטרף לקבוצת רויאל אנטוורפן, שתתארח בליז' אצל סטאנדרד, שם שיחקו בעבר רוני רוזנטל ושלום תקווה.

האלופה אנדרלכט תתארח בברוז' אצל סרקל. שארלואה־מכלן, מולנבק־ברוז'.

סמשנובה ניצחה בקלות את האמריקנית צ'נדה רובין

גראף שמטה מערכה בניצחון על נאוקו סאבאמאצו □ סבלה במהלך המשחק מכאבים בגבה

הטניסאית הישראלית הצעירה אנה סמשנובה ניצחה אמש את האמריקנית צ'נדה רובין, המדורגת 17, בשתי מערכות 6־1, 6־3.

המשחק נערך במסגרת הסיבוב השני של אליפות הטניס הפתוחה של קנדה.

המדורגת הראשונה, הגרמניה שטפי גראף, ניצחה את היפנית נאוקו סאבאמאצו בשלוש מערכות, לאחר שהפסידה במערכה השניה.

התוצאה, בסיבוב השלישי, היתה 6־1, 2־6, 6־2.

באמצע המשחק סבלה גראף מכאבים בגב, אולם המשיכה וניצחה לבסוף.

סכום הפרסים בתחרות הוא 750 אלף דולר.

נפתחה אליפות ישראל בהתעמלות

אורחת האליפות גלי קים תשפוט בתחרויות

אליפות ישראל בהתעמלות נפתחה במכון וינגייט, כשביום הראשון בתרגילי החובה ניצחו נציגות מהונגריה, לאטביה, קנדה ויוון.

למחרת יכנסו לפעולה תחרויות הגברים במסגרת תחרות גביע השלום ויטלו בהם חלק גם אורחים מאותן מדינות.

המאבק בין הבנות יהיה בין עדי פאר והדר ורשביאק, לאחר פרישתה של מיכל שחף. בין הגברים צפוי מאבק בין דני אקרמן ודרון קפלן.

לאליפות זו הגיעה אחת המתעמלות הגדולות בעולם, גלי קים מביילורוסיה, כאורחת האיגוד הישראלי. היא תשפוט בתחרויות.

מכבי מוצקין גברה על דן הלדר 90:111

□ אייל הורן

קבוצת מכבי מוצקין מלאומית ב' גברה אמש באולמה על קבוצת דן הלדר מהולנד, 90:111. במחצית הראשונה פיגרה מוצקין 53:49 אך משחק טוב של צמד הזרים בורקו רדוביץ', שעבר מהפועל נהריה, וברנרד דיי ממכבי ירושלים, לצד יציאתו של רכז דן הלדר רוטסלר עקב פציעה, הביאו למוצקין את הניצחון.

באולם "גושן" המהביל בקריית מוצקין צפו במשחק 300 איש.

שופטים: צבי טל וחיים מירובסקי.

הטורניר ע"ש יגאל אלון

טורניר הכדורסל המסורתי ע"ש יגאל אלון ייערך היום ומחר באולם בכפר־תבור. היום ישחקו ב־7 הפועל עמק יזרעאל מול הפועל תל־אביב וב־9 בני־הרצליה נגד הפועל גליל עליון.

המשחק על המקומות 3־4 יחל ב־6 והגמר יהיה בשעה 8.

י. חכם

במשחק מבחן שנערך אמש בירושלים ניצחה אנטיב הצרפתית את מכבי י־ם 110:115, לאחר הארכה. כמועד הרגיל היתה התוצאה 98:98.

המשחק התעלה לרמה גבוהה ו־300 הצופים נהנו מכל רגע. הצטיינו בי־ם אבנר סבן שקלע 29 נק' וג'ון דאוסן 21 נק'. אצל הצרפתים הצטיין ריברס שקלע 40 נק'.

נפתלי קורן

● כדורעף חופים: היום (15.00) יתקיים משחק כדורעף חופים בחוף לידו באשדוד. הפרס הגדול לקבוצה הזוכה טיסה לפורמולה 1 בפורטוגל.

י. חכם